

ՄՐԲՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ՝ ՊԵՏՐՈՍԻ ԵՒ ՊՕՂՈՍԻ

Պետրոս Առաքեալ

Պետրոս առաքեալ Քրիստոսի աշակերտներուն մէջ եղաւ ամենէն խիզախ եւ համարձակ աշակերտը, որ քաջութեամբ առաջին անգամ ըլլալով դաւանեցաւ զՔրիստոս, որպէս 'Կենդանի Աստուծոյ Որդին' (Մտ 16.16) եւ որու պատճառով կոչուեցաւ 'Կեփաս', որ ժայռ կը նշանակէ, եւ խորհրդանիշն է քրիստոնէայի ամուր հաւատքին, որու վրայ Քրիստոս իր եկեղեցին պիտի կառուցէ (Մտ 16.18):

Պետրոս առաքեալ, որ նախքան առաքելութեան կանչուիլը կը կոչուէր Սիմոն, Գալիլիացի ձկնորս մըն էր եւ ամուսնացած, սակայն կ'ապրէր Կափառնայում քաղաքին մէջ:

Յիսուս երբ Գալիլիոյ լիճին եզերքէն կ'անցնէր, այնտեղ տեսնելով Պետրոսը եւ իր եղբայրը, որոնք ձկնորսութիւն կ'ընէին, կը կանչէ իր մօտ, զանոնք 'մարդու որսորդ դարձնելու համար: Պետրոս, իր եղբորը հետ կը հետեւի Քրիստոսի եւ Անոր առաքելութեան երեք տարիներուն, զգալի ներկայութիւն կը դառնայ աշակերտներուն մէջ:

Աշակերտներուն մէջէն սակայն միակը կ'ըլլայ Պետրոս որ կ'ուրանայ զՔրիստոս եւ որու փոխարէն, Քրիստոսի հարցուցած հարցումին, թէ 'Կը սիրես զիս, երեք անգամ կը պատասխանէ եւ կը վերահաստատէ իր առաքեալի կոչումը:

Պետրոս նաեւ մեծ դերակատարութիւն կ'ունենայ Գործք Առաքելոց գրքին սկիզբը, որպէս գլխաւորը Եկեղեցոյ: Ան ունի նաեւ ընդհանրական երկու նամակներ, ուր կը քաջալերէ քրիստոնէաները որպէսզի Քրիստոսի նման տոկան հալածանքներուն եւ կառչած մնան Աստուծոյ հանդէպ իրենց ունեցած ճշմարիտ հաւատքին:

Աւանդութեան համաձայն Պետրոս կը նահատակուի Հռոմի մէջ, գլխիվայր խաչուելով եւ անոր գերեզմանին վրայ կը կառուցուի իր անունով հոյակապ եկեղեցի մը:

Պօղոս Առաքեալ

Քրիստոսի յարութենէն ու համբարձումէն ետք ընտրուած առաքեալը՝ Պօղոս առաքեալ եղաւ քրիստոնէութիւնը տարածող եւ քարոզող մեծագոյն առաքեալը: Ան իր հրեական ծագումով, ստացած յունական կրթութեամբ եւ հռոմէական հպատակութեամբ, կը դառնայ ընտիր անօթ լաւագոյնս տարածելու քրիստոնէութիւնը այն ժամանակուան մշակոյթին համապատասխան մօտեցումով, եւ իր հռոմէական հպատակութենէն օգտուելով:

Պօղոս առաքեալ, որ նախապէս կը կոչուէր Սօղոս, ծնած է Կիլիկիոյ Տարսոն քաղաքին մէջ, բայց սնած Երուսաղէմի մէջ, Գամաղիէի ձեռքին տակ, հրեական ճշմարիտ Օրէնքով (Գրծ 22.3): Ան եղած է փարիսեցի եւ թունդ ազգայնական:

Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ առաջին շրջանին, Պօղոսի մեծագոյն մտահոգութիւնը կ'ըլլայ հալածել քրիստոնէաները եւ բանտարկելով, հրեութեան վերադարձնել զանոնք: Ան Երուսաղէմի մէջ բոլորէն ճանչցուելով իբրեւ հակառակորդ նոր կրօնքին, կը խնդրէ քահանայապետէն որպէսզի Դամասկոս երթայ ու այնտեղ եւս հալածէ քրիստոնէաները եւ բանտ նետէ զանոնք: Սակայն Դամասկոսի ճանքուն վրայ Քրիստոս կը յայտնուի իրեն եւ դարձի կը բերէ, զինք ընտրելով իբրեւ մեծագոյն քարոզիչը Քրիստոնէութեան:

Այսպիսով Պօղոս, այս անգամ Մեծագոյն եւ Ճշմարիտ Քահանայապետէն առաքուելով, կը կազմակերպէ ճամբորդութիւններ, որոնք կ'ըլլան իր առաքելութեան ամենէն գործօն ժամանակները եւ առիթները: Ան կը հիմնէ եկեղեցիներ եւ իր ճամբորդութիւններէն ետք նամակներ դրկելով անոնց, կը քաջալերէ զիրենք մնալու այն հաւատքին մէջ, որ ինք քարոզած է իրենց: Պօղոս առաքեալի նամակները Նոր Կտակարանին մէջ, թիւով 14 հատ են:

Պօղոս առաքեալի կատարած երեք ճամբորդութիւններուն մասին կը պատմէ Գործք Առաքելոց գիրքը, ուր հեղինակը ներկայացնելով Պօղոս վերջին ճամբորդութիւնը դէպի Հռոմ, կը փակէ գիրքը:

Աւանդութեան համաձայն, Պօղոս կը հասնի մինչեւ Սպանիա եւ ապա վերադառնալով Հռոմ այնտեղ սուրով կը նահատակուի:

ՄՐԲՈՑ ՈՐԴԻՈՑՆ ՈՐՈՏՄԱՆ՝ ՅԱԿՈՒԲԱՅ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆՉԻՆ

Յակոբոս Առաքեալ

Զեբեդիոսի եւ Սողոմէի որդին՝ Յակոբոս, իր եղբօրը Յովհաննէսի եւ Պետրոսի հետ կը կազմէին այն սեղմ շրջանակը, որու աւելիով կը վստահէր Քրիստոս:

Յակոբոս եւ Յովհաննէս իրենց ըմբոստ նկարագրին համար Քրիստոսի կողմէ կոչուեցան Որդիք Որոտման:

Յակոբոս առաքեալի նահատակութեան կ'անդրադառնայ միայն Գործք Առաքելոց գիրքը, երբ կը պատմէ թէ Հերովդէս ձերբակալելով կը գլխատէ զայն շուրջ 99 թուականին Երուսաղէմի մէջ:

Յակոբոս կը հանդիսանայ առաջին նահատակը առաքեալներու խումբին: Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ իր մարմինը կը նետուի Եաֆայի ծովը եւ ալիքները զայն կը հանեն Սպանիոյ ծովեզերքը, ուր մեծ ժողովրդականութիւն կ'ունենայ: Իսկ անոր գլուխը կը տարուի Յակոբոս Տեառնեղբայր առաքեալին, որ կը թաղէ զայն իր պարտեզին մէջ, որու վրայ ապագային կը կառուցուի Երուսաղէմի հայոց Ս. Յակոբեանց հիանալի եկեղեցին:

Յովհաննէս Առաքեալ

Առաքեալներու դասին մէջ ամենէն կրտսեր եւ ամենէն երկար ապրող առաքեալն է Յովհաննէս, որ նաեւ ճանչցուած է Միրելի Աշակերտ՝ անունով:

Յովհաննէս եւ իր եղբայրը՝ Յակոբոս, Քրիստոսի կողմէ կը կանչուին երբ ձկնորսութեամբ կը զբաղէին: Ան Քրիստոսի երեքամեայ առաքելութեան ընթացքին ամենասիրելի անձը կ'ըլլայ Տիրոջ, եւ նոյնիսկ երբ մատնութեան ժամանակ միւս աշակերտները վախնալով կը լքեն զՔրիստոս եւ կը փախչին, Յովհաննէս կը հետեւի Անոր հասնելով մինչեւ Գողգոթա, ուր իր սիրոյն առ ի գնահատանք, Յիսուս Մարիամ Աստուածածին կոյսը կը յանձնէ Յովհաննէսի ինամքին եւ այդպիսով կ'աւանդէ Իր հոգին:

Յովհաննէս առաքեալ նաեւ ծանօթ է իր անունը կրող սքանչելի աւետարանով՝ Աւետարան Ըստ Յովհաննու: Ան իր առաքելութիւնը կը շարունակէ Եփեսոսի մէջ եւ ապա աքսորեալ կը տարուի Պաթմոս կղզի, ուր կ'ունենայ իր յայտնութիւնները, որոնք ամփոփուած են Յայտնութիւն Յովհաննու գրքին մէջ: Ունի նաեւ երկու ընդհանրական նամակներ, ուր կը խօսի կեղծ վարդապետութիւններէն զգուշանալու մասին եւ կը թելադրէ կեանքը ապրիլ ճշմարտութեամբ ու սիրով:

Յովհաննէս առաքեալ բնական մահով կը մեռնի 95 տարեկանին, շուրջ 100 թուականին Քրիստոսի:

ՄՐԲՈՅՆ՝ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ԵՒ ԽՈՐԵՆԱՅ ԵՒ ԱՆԱՐԾԱԹ ԲԺՇԿԱՅՆ՝ ԿՈԶՄԱՅԻ ԵՒ ԴԱՄԻԱՆՈՍԻ

Աբրահամ եւ Խորէն քահանաներ

Աբրահամ եւ Խորէն վկաները եղած են Ղեւոնդեանց հոգեւորականներուն խումբին մէջ երկու քահանաներ, որոնք եւս կը բռնադատուին ուրանալ քրիստոնէութիւնը եւ դառնալ կրակապաշտ: Անոնք կը մերժեն ենթարկուիլ հրահանգին կառչած մնալով իրենց քրիստոնէական հաւատքին: Կը դատեն զիրենք եւ սակայն ոչ մէկ ամբաստանութիւն գտնելով անոնց վրայ, պարզապէս ականջնին կը կտրեն եւ արքունիքի ախոռներուն մէջ որպէս ծառայ կ'աշխատցնեն:

Շրջակայքի մէջ ապրող քրիստոնէաները իմանալով անոնց աշխատանքի վայրը, մեծ յարգանք կ'ընծայեն անոնց, որպէս կենդանի նահատակներ, եւ բազմաթիւ նուէրներ կը բերեն երկու քահանաներուն: Աբրահամ քահանան առնելով նուէրները երկար ճամբայ կտրելով կը տանէր զանոնք Յազկերտ պարսից թագաւորին կողմէ նենգութեամբ բանտարկուած հայ նախարարներուն: Ի վերջոյ ժամանակ մը ետք ներման կ'արժանանայ եւ ի պատիւ իր կենդանի նահատակութեան, իրեն կը շնորհուի Բզնունեաց գաւառի եպիսկոպոսական աթոռը, ուր նաեւ խաղաղ մահուամբ կը վախճանի: Իսկ Խորէն քահանան կը նահատակուի, իր տաժանակիր աշխատանքին չդիմանալով:

Կոզմաս եւ Դամիանոս անարծաթ բժիշկներ

3-րդ դարուն ապրած Արաբ քրիստոնեայ ընտանիքի մը հաւատացեալ զաւակները եղած են Կոզմաս եւ Դամիանոս վկաները:

Երկու եղբայրներ միասնաբար կ'ուսանին բժշկութիւն եւ իրենց խոր հաւատքին պատճառով Աստուած կը պարզեատրէ զիրենք հրաշքով բժշկելու կարողութիւնը տալով: Անոնք հետեւելով Աստուածաշունչի պատուերներուն եւ խրատուելով իրենց ազնիւ մօրմէն, որ միշտ կը շեշտէր 'Ձրի առիք, ձրի տուէք' Աւետարանի խօսքը, կը շրջէին քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ եւ ձրիաբար կը բժշկէին բազմաթիւ հիւանդներ եւ անդամալոյծներ, ու Աստուծոյ փառքը կը գովերգէին իրենց կատարած բժշկութիւններուն ճամբով, 'Անարծաթ բժիշկներ' կոչուելու պատիւին արժանանալով ժողովուրդէն:

Սակայն Դիոկղետիանոսի հալածանքներու շրջանին, 285 թուականին, միասնաբար կը ձերբակալուին եւ կը գլխատուին, արժանանալով Երկինքի Արքայութեան ու փառաց պսակին:

ՄՐԲՈՅՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՏՐՈՅ ՎԿԱՅԻՆ

Աստուածատուր վկայ եղած է Դուին հաստատուած պարսիկ մոզապետի մը զաւակը՝ Մախոժ անունով:

Ան ներկայ կ'ըլլայ Գրիգորիս Ռաժիկ կրօնաւորին նահատակութեան եւ մեծապէս կը տպաւորուի անոր խոր հաւատքէն որ կը ցուցաբերէր սուրբը իր կրած չարչարանքներուն ընթացքին: Ռաժիկի այս քաջութիւն պատճառ կ'ըլլայ որ Մախոժի հոգիին մէջ քրիստոնէութեան սերմերը ցանուին:

Աւելին, երբ օր մը մոզեր միատեղ հաւաքուած պաշտամունք կը կատարէին ապարանքի մը մէջ, յանկարծ ապարանքը կրակ կ'առնէ եւ կը սկսի այրիլ: Մոզերու ջանքը ի գուր կ'անցնի մարելու հրդեհը, մինչեւ որ հայ քրիստոնեայ հոգեւորականեր, Քրիստոսի խաչափայտին մասունքը ձեռքերնին, հրաշքով մը մարէն զայն: Այս դէպքը աւելով կ'ամրապնդէ Մախոժի հաւատքը, եւ ան ամբողջական հոգիով կը հետեւի քրիստոնէութեան:

Այս լսելով անոր հայրը, իր քով կը կանչէ զինք եւ կը փորձէ համոզել ուրանալու քրիստոնէութիւնը եւ վերադառնալու կրակապաշտութեան: Մոզպետին ջանքերը ի գուր կ'ըլլան: Ան անգթօրէն չարչարելէ ետք իր զաւակը, բանտ կը նետէ զայն: Բանտին մէջ Մախոժ կը հանդիպի Ներսէս եւ Սահակ կրօնաւորներուն, որոնք իրեն կ'ուսուցանեն քրիստոնէութիւնը եւ զինք քրիստոնէայ կը մկրտեն, Աստուածատուր վերակոչելով: Աստուածատուր այսքանով չի բաւարարուի, այլ նոյնիսկ կրօնաւոր կը դառնայ եւ իր հաւատքը կը տարածէ իր շրջապատին մէջ:

Տարիներ ետք երբ Դուինի մարզպանը կը փոխուի, նորեկ մարզպանը վերաքննութեան կ'ենթարկէ բանտարկեալներուն դատ: Ուստի, նախ ազատ կ'արձակէ Սահակ եւ Ներսէս կրօնաւորները, որոնք սկիզբէն քրիստոնէայ կրօնաւորներ էին եւ կը ստիպէ Աստուածատուր կրօնաւորին վերադառնալ պապենական կրօնին եւ ընդունիլ կրակապաշտութիւնը: Աստուածատուր վկան կը մերժէ ենթարկուիլ, որու պատճառով կը դատապարտուի խաչելութեան: Ան նոյնիսկ խաչին վրայէն կը քարոզէ Քրիստոսի վրայ իր ունեցած հաւատքը եւ կը հրաւիրէ բոլոր հեթանոսները դարձի գալու եւ մկրտուելու: Ի վերջոյ, կասեցնելու համար իր քարոզութիւնը, նետահար կ'ընեն զայն եւ այդպիսով կը նահատակուի Ս. Աստուածատուր վկան, 553 թուականին:

ՄՐԲՈՑՆ՝ ԴԱԻԹԻ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ ԵՒ ՅԱԿՈԲԱՅ ՏԵԱՌՆԵՂԲԱՅՐ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ

Դաւիթ մարզարէ

Հին Կտակարանի ցայտուն դէմքերէն մէկը եղաւ Դաւիթ թագաւորը իր ունեցած իմաստութեամբ, ֆիզիքական զօրութեամբ եւ մանաւանդ Աստուածապարզեւ հոգիով: Անոր կեանքը մանրամասնութեամբ կը պատմուի Ա. Թագաւորութեան գրքին 16-րդ գլուխէն մինչեւ Գ. Թագաւորութեան գրքի 2-րդ գլխուն մէջ:

Սամուէլ մարզարէ Աստուծոյ թելադրութեամբ թագաւոր կ'օծէ Բեթղեհէմացի Յեսսէի որդին՝ Դաւիթը, որ ըլլալով քաջ եւ անվախ պատանի, իր հօր հօտը կ'արածէր լեռներուն մէջ: Այն օրէն ետք Տիրոջ Հոգին Դաւիթի վրայ կը հանգչի (Ա. Թգ 16.13):

Այսպիսով Դաւիթ ոչխարներու հովութենէ կ'անցնի Աստուծոյ ժողովուրդին հովութեան պաշտօնին: Ինչպէս որ քաջաբար կը պայքարէր առիւծներու եւ արջերու դէմ պահելու համար իր հօտը, այնպէս ալ կը պայքարի իր ժողովուրդին համար, պահելու զայն թշնամիներուն յարձակումներէն ու կողոպուտներէն: Ան իր գոհողութիւնը ցոյց կու տայ իր ժողովուրդին հանդէպ, երբ յանձն կ'առնէ մենամարտիլ սուրով ու նիզակով իր դիմաց կանգնած Փղշտացիներու հսկաներէն՝ Գողիաթին հետ եւ Տիրոջ անունով դէմ կը դնէ ու կը տապալէ զայն (Ա. Թգ 17): Դաւիթ թագաւորելով Իսրայէլացիներուն վրայ, կը զօրացնէ իր թագաւորութիւնը եւ կը գրաւէ բազմաթիւ երկիրներ: Ան վերջնականապէս կը գրաւէ Երուսաղէմը եւ կը դարձնէ զայն իր մայրաքաղաքը:

Դաւիթ իր ունեցած վարչական եւ ռազմական մեծ կարողութիւններուն կողքին, ունէր նաեւ բանաստեղծական ու երաժշտական շնորհքներ: Անոր կը վերագրուին Սաղմոսները, որոնք ամբողջութեամբ կը ցոլացնեն Դաւիթի ներքին աշխարհը, ուր խոնարհ եւ քաջ, հաւատարիմ ու իմաստուն անձն մը ի յայտ կու գայ:

Սակայն Դաւիթ թագաւորին մեծագոյն մեղքը կ'ըլլայ իր ամենահաւատարիմ եւ քաջ զօրավարներէն՝ Ուրիան սպաննելը եւ անոր կնոջ տիրանալը, որու պատճառով Աստուծոյ պատիժին կ'արժանանայ: Նախ՝ կը մեռի իր ապօրինի զաւակը եւ ապա, Դաւիթի տան վրայէն պատերազմն ու արիւնը չեն դադրիր:

Դաւիթ կը հանդիսանայ մեծագոյն նախահայրը Յիսուսի: Նոր Կտակարանին մէջ Քրիստոս յաճախ կը յիշուի Դաւիթի Որդի՝ անուանումով: Ան կը թագաւորէ 40 տարիներ՝ 1010 թուականէն մինչեւ 970 թուական Ք.Ա.:

Յակոբոս Տեառնեղբայր առաքեալ

Աւետարանները կը յիշեն Յակոբոս Տեառնեղբայր առաքեալը մի քանի դէպքերու ժամանակ եւ սակայն ան առաւելաբար կը յիշատակուի Գործ Առաքելոց գրքին մէջ, որպէս գործունէայ առաքեալ Երուսաղէմի եւ այնտեղ գումարուած Առաքելական առաջին ժողովին ղեկավար եւ որոշումները բանաձեւող անձ (Գրծ 16.13):

Յակոբոս Տեառնեղբայր կ'ըլլայ Երուսաղէմի քրիստոնէաներուն առաջին եպիսկոպոսը եւ այդպիսով յանձն կ'առնէ դժուարին լուծը, պահելու համար քրիստոնէութիւնը հրեաներուն այդ կեդրոնական քաղաքին մէջ: Ան ըլլալով քաջ եւ օրինապահ եպիսկոպոս, մեծ յարգանք կը շահի Երուսաղէմի բնակիչներուն կողմէ, ըլլան անոնք քրիստոնէաներ թէ հրեաներ: Ի վերջոյ հրեայ ղեկավարներու դաւադրութեամբ կը բարձրացնեն զինք Երուսաղէմի տաճարի աշտարակին վրայ եւ կը պատուիրեն ղէմ խօսիլ քրիստոնէութեան ու Քրիստոսը անպատուել: Ան քաջաբար կը յայտարարէ թէ Քրիստոսն է սպասուած Մեսիան որ այժմ Աստուծոյ աջ կողմը կը նստի: Այս հաստատումով շատեր դարձի կու գան եւ կը յարին քրիստոնէութեան, իսկ մոլեռանդ հրեաներ աշտարակէն վար կը նետեն Յակոբոս Առաքեալը եւ քարկոծելով կը նահատակեն զայն: Այսպիսով կը նահատակուի Ս. Յակոբոս Տեառնեղբայր Առաքեալը 62 թուականին եւ հաւատացեալներ մարմինը առնելով կը թաղեն իր տան պարտեզին մէջ, ուր թաղուած էր նաեւ Յովհաննէս Մկրտիչին գլուխը եւ ուր ապագային պիտի կառուցուէր Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան հոյակապ Սրբոց Յակոբեանց տաճարը:

Յակոբոս Տեառնեղբայր Առաքեալի անունով Նոր Կտակարանին մէջ ունինք Ընդհանրական նամակ մը, ուր ցուցմունք կը տրուի համայն քրիստոնէութեան իրենց կեանքը ապրելու, համաձայն Քրիստոսի ուսուցած բարոյական սկզբունքներուն:

ՄՐԲՈՅՆ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՆԱԽԱՍԱՐԿԱԻԱԳԻՆ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ

Գործք Առաքելոց գիրքի 6-րդ եւ 7-րդ գլխուներուն մէջ կը յիշուի թէ ինչպէս առաքեալները նորադարձ քրիստոնէաներուն ֆիզիքական սնունդը հոգալու համար, կ'ընտրեն եօթը սարկաւազներ, որոնք մաքրակենցաղ եւ Սուրբ Հոգիով լեցուն անձեր էին, որպէսզի կարենային սպասարկել քրիստոնէական սիրոյ սեղանին, իսկ իրենք՝ առաքեալները նուիրուէին հաւատացեալներուն հոգիի սնունդի մատակարարութեան գործին: Այս եօթը սարկաւազներուն մէջ ամէնէն աչքառուն կ'ըլլայ Ստեփանոս սարկաւազը, իր ունեցած իմաստութեամբ եւ Սուրբ Հոգիի շնորհքներով:

Ստեփանոս սարկաւագին իմաստութեան ու կարողութիւններուն չէին հանդուրժեր հրեայ ռաբբիները, որոնք յաճախակի առիթներով վէճ կ'ունենային անոր հետ եւ կը փորձէին սուտ վկաներով դատապարտել զայն, մինչեւ որ կը ձերբակալեն եւ քահանայապետին առջեւ դատի կը տանին:

Ատեանին մէջ, Աստուած ներկաներուն աչքերը կը բանայ, որոնք նայելով Ստեփանոսի դէմքին, հրեշտակային անմեղութիւն մը կը գտնեն անոր վրայ (Գրծ 6.15): Ստեփանոս քաջաբար կ'ուսուցանէ ներկաներուն Քրիստոսէական հաւատքը, ցոյց տալով անոնց թէ Քրիստոս ի՛նք է այն Մեսիան, զոր կը սպասէին դարեր շարունակ եւ որուն մասին կը մարգարեանայ Հին Կտակարանը: Սակայն հրեայ ռաբբիներուն աչքերը փակ ըլլալով աստուածային ճշմարտութեանց դիմաց, կը դատապարտեն Ս. Ստեփանոսը եւ քարկոծելով կը նահատակեն զայն:

Ս. Ստեփանոս սարկաւագ կ'ըլլայ քրիստոնէական եկեղեցւոյ առաջին նահատակը, որու արեան հեղումը պատճառ կ'ըլլայ, թէ քրիստոնէաներու դէմ հրեական նոր հալածանքներու եւ թէ մանաւանդ քրիստոնէական եկեղեցւոյ մեծագոյն առաքեալներէն՝ Պօղոս առաքեալի դարձին եւ առաքելութեան:

ՄՐԲՈՑ՝ ԻԳՆԱՏԻՈՍԻ ԵՒ ԱԴԴԷՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՄԱՐՈՒԹԱՅԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

Իգնատիոս Հայրապետ

Ըստ աւանդութեան Իգնատիոս հայրապետ եղած է այն մանուկը, զոր Քրիստոսի կողմէ գրկուած եւ ցոյց տուած էր աշակերտներուն իբրեւ այն տիպարը, որ Երկինքի Արքայութիւնը պիտի ժառանգէր, եւ Յիսուս եւ օրինած էր զայն (Մր 9. 36-37):

Իգնատիոս հայրապետ կ'աշակերտի Յովհաննէս Առաքեալին եւ անկէ կը սորվի քրիստոնէական վարդապետութիւնը: Նաեւ Երուսաղէմի մէջ ականջալուր կ'ըլլայ Պետրոս եւ Պօղոս Առաքեալներուն, որով իր գրած հայրապետական նամակները կշիռ կ'ունենան եւ լեցուն կ'ըլլան քրիստոնէական խոր վարդապետութեամբ:

Ան կ'ըլլայ Անտիոքի երկրորդ եպիսկոպոսը եւ Դիմետիանոսի հալածաններուն շրջանին, քաջաբար կը պաշտպանէ իր հօսն ու եկեղեցին եւ կը հալածուի իր ունեցած քաջութեան ու համարձակութեան համար:

Տրայիանոսի օրով, երբ կայսրը Անտիոք կը գտնուէր, Իգնատիոս Հայրապետ կը ներկայացուի անոր որպէս հակառակորդ կայսերական հրովարտակներուն: Կայսրը զինք ձերբակալելով մինչեւ Հռոմ կը տանի: Ճամբուն վրայ կը կրէ ծանր չարչարանքներ ու նեղութիւններ: Սակայն անոր ճամբորդութեան լուրը տարածուելով կը հասնի շրջակայ քաղաքները եւ շատեր դիմաւորութեան կու գան ու կ'օգտուին իր խրատներէն:

Այսպիսով սուրբ Իգնատիոս մինչեւ Հռոմ կը տարուի շղթայակապ, ուր ի վերջոյ կը նետուի ամփիթատրոնի մէջ, գազաններուն առջեւ եւ յօշոտուելով կը նահատակուի, ըստ ոմանց՝ 107 թուականին եւ ըստ այլոց՝ 115 թուականին:

Ադդէ Հայրապետ

Ադդէ Հայրապետ եղաւ առաջին եպիսկոպոսը Եդեսիոյ աթոռին: Երբ Թադէոս Առաքեալ կու գայ Եդեսիա, եւ բժշկելով Աբգար թագաւորը գայն քրիստոնէայ կը մկրտէ, իրեն հետ նաեւ կը մկրտէ շատեր, որոնք կը ծառայէին թագաւորին եւ իրեն համար կը գործէին: Անոնցմէ մէկն էր նաեւ Ադդէ, արհեստով մետաքսագործ եւ Աբգար թագաւորին համար թանկարժէք թագեր շինող:

Թադէոս Առաքեալին մեկնումով, Ադդէ կը նշանակուի եպիսկոպոս Եդեսիոյ աթոռին եւ իր շնորհքները թագաւորին օգնութեամբ ի սպաս կը դնէ ամբողջ Միջագետքի, Մարաստանի եւ Պարսկաստանի տարածքին, քարոզելով քրիստոնէութիւնը եւ դարձի բերելով շատեր:

Սակայն երբ Աբգար կը վախճանի եւ իրեն կը յաջորդէ իր անհաւատ որդին, իր կարգին կը հրամայէ Ադդէին որ իրեն ալ գեղեցիկ թագ մը շինէ: Ադդէ կը մերժէ գործադրել հրահանգը, յայտնելով թէ իր ձեռքերը ուրացող թագաւորի մը համար թագ չեն պատրաստեր: Այս պատասխանին վրայ թագաւորը մարդ կը դրկէ

նահատակելու համար Ադդէ Հայրապետը: Դահիճը կը մտնէ եկեղեցի եւ տեսնելով Ադդէ Հայրապետը, որ բազմած իր գահին վրայ կը քարոզէր ժողովուրդին, սրունքները կը կոտրէ ու կը նահատակէ զայն, մօտաւորապէս 36 թուականին:

Մարութա եպիսկոպոս

Մարութա եպիսկոպոս՝ ազգով Ասորի եւ մօր կողմէ Հայ, եղած է աթոռակալը Հայոց Միջագետքի առաջնորդութեան:

Ազդեցիկ եւ գործունէայ եպիսկոպոս մը ըլլալով, մեծ թափով կ'աշխատի չէզոքացնել Շապուհ Բ. Երկարակեաց պարսիկ թագաւորին կողմէ Պարսկաստանի քրիստոնէաներուն դէմ շղթայազերծուած հալածանքին հրահանգը եւ հաւատացեալներու դէմ եղած զրկանքները: Ան նախ բազմաթիւ ճամբորդութիւններով կը դիմէ Բիւզանդական կայսրութեան եւ կ'երթայ Կ.Պոլիս, ուր սակայն պաշտպանութիւն չգտնելով, անձամբ կը դիմէ Պարսկաստանի թագաւոր՝ Յազկերտ Ա.ին: Ան մեծ համակրանք ցոյց տալով Մարութա Եպիսկոպոսին, կ'ընդառաջէ անոր խնդրանքին եւ որոշ դիրութիւններ կը շնորհէ:

Մարութա եպիսկոպոս նաեւ կը մասնակցի Տիեզերական երկրորդ ժողովին, Կ.Պոլսոյ մէջ, եւ իր կարգին պարսկական եկեղեցին զօրացնելու համար կը գումարէ երկու ժողովներ Տիգրոնի մէջ:

Ս. Մարութա Եպիսկոպոս կը վախճանի 420-ական թուականներուն իր ետին ձգելով բազմաթիւ աշխատութիւններ, որոնցմէ ոմանք նաեւ հայերէնի թարգմանուած են:

**ՍՐԲՈՅՆ ԹԷՈՂՈՍՊԱՅ ԵՊԻՍԿՈՂՈՍԻՆ ԵՒ ԹԷՈՎՆԱՅ ՎԿԱՅԻՆ
ԵՒ ՉՈՐԻՑ ԶԻՆՈՒՈՐԱՅՆ՝ ԲԱՍՈՍԻ, ԵՒՍԵԲԻ, ԵՒՏԻՔԻ ԵՒ
ԲԱՍԻԼԻԴԵԱՅ**

Թէոպոմպա Եպիսկոպոս

Թէոպոմպա եպիսկոպոս ապրած է Դիոկղետիանոս կայսեր հալածանքներու շրջանին: Անոր եպիսկոպոսութեան վայրը անյայտ մնացած է եւ ոչ մէկ տեղեկութիւն կայ այդ մասին:

Օր մը կայսրը կը յայտարարէ հրապարակային պաշտամունք կատարել կուրքերուն: Թեոպոմպա եպիսկոպոս կ'ըմբոստանայ եւ համարձակ կը յայտարարէ թէ ինք քրիստոնեայ է եւ միաժամանակ եպիսկոպոս, ուստի համարձակ կը վկայէ Քրիստոսի մասին թագաւորներուն առջեւ: Այս լսելով կայսրը նախ կրակի մէջ կը նետէ Թեոպոմպա եպիսկոպոսը, որ եբրայեցի երեք երիտասարդներու օրհնութեան սաղմոսը երգելով, անվնաս դուրս կու գայ բոցերէն: Ապա բանտ կը նետեն զինք եւ դարձեալ չարչարելով աչքերը կը փորեն ու կը բանտարկեն: Ի վերջոյ Թեովնաս անունով կախարդ մը կը բերեն որպէսզի կախարդութեամբ չարչարէ Թեոպոմպա սուրբը: Կախարդը ոչ միայն անկարող կը մնայ սուրբին վնաս հասցնելու, այլ ինք դարձի կու գայ եւ կը նահատակուի քրիստոնէութեան սիրոյն: Այսպիսով կայսրը անգոր ըլլալով դարձի բերել Թեոպոմպա եպիսկոպոսը, կը գլխատէ զայն, 304 թուականին:

Թեովնաս վկայ

Թեովնաս եղած է կախարդ մը, որ յատուկ կերպով կը կանչուի հակառակելու համար Թեոպոմպա եպիսկոպոսին, կախարդութեամբ չարչարելու եւ անկարող դարձնելու զայն կրակի ու չարչարանքներու տոկալու: Սակայն հրապուրուելով Թեոպոմպայի իմաստութենէն ու կարողութիւններէն, Թեովնաս ինք կ'ընդունի քրիստոնէութիւնը եւ ողջ-ողջ թաղուելով կը նահատակուի Թեոպոմպա եպիսկոպոսին հետ, 304 թուականին:

Բասու, Եւսեբ, Եւտիք եւ Բասիլիդէս զինուորներ

Չորս զինուորներ էին Բասու, Եւսեբ, Եւտիք եւ Բասիլիդէս վկաները, որոնք կայսրին կողմէ պահակ նշանակուած էին Թեոպոմպա եպիսկոպոսին հսկելու համար: Անոնք երբ կը տեսնեն Թեոպոմպա սուրբին կրած չարչարանքներն ու քաջաբար տոկալը, դարձի կու գան եւ քրիստոնեայ կը դառնան: Նախ դատի կը կանչուին Դիոկղետիանոս կայսեր մօտ եւ կը զրկուին իրենց զինուորական պատիւներէն: Ապա խստօրէն չարչարուելէ ետք մէկ առ մէկ կը նահատակուին. նախ Բասուը՝ մարմինը սուրով կտրատուելով, ապա Եւսեբը՝ մարմինը մուրճով ջարդուելով, յետոյ Եւտիքէսը՝ չորս ցիցերու վրայ կապուելով եւ ամէն կողմէն պրկուելով մինչեւ չորսի

բաժնուհիլը եւ ի վերջոյ Բասիլիդէսը՝ փորը ճեղքելով եւ փորոտիքը դուրս թափուելով:

ՍՐԲՈՑ ԿՈՒՍԱՆԱՑՆ՝ ԻՆԴՈՍԻ ԵՒ ԴՈՄՆԱՅԻ ԵՒ ԳՂԵՐԻԿՈՍԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒՑ ԲԻՐՈՒՑՆ, ՈՐՔ ԱՅՐԵՑԱՆ ՑԵԿԵՂԵՑԻՆ ՆԻԿՈՍԻԴԱՅԻՈՑ

Ինդոս վկայ

Դիոկղետիանոսի կայսեր Նիկոմիդիոյ արքունիքին մէջ ներքինի մըն է Ինդոս վկան: Ան քրիստոնէութեան համար կը բանտարկուի եւ ի վերջոյ վիզէն քար մը կախելով ծով կը նետեն եւ այդպիսով կը մարտիրոսանայ, 303 թուականին:

Դոմնա վկայ

Նիկոմիդիոյ կայսերական արքունիքին մէջ կուռքերու քրմուհի մըն էր Դոմնա կոյս, որ ձեռք ձգելով Պօղոս առաքեալին թուղթերը եւ Գործ Առաքելոց գիրքը, մեծ հետաքրքրութեամբ կը կարդայ զանոնք եւ Ինդոս ներքինիին հետ քրիստոնէայ կը դառնայ: Կայսրը այս իմանալով, նախ կը բանտարկէ զիրենք եւ ապա վզերնուն քար մը անցնելով ջրամոյն կ'ընէ ու կը նահատակէ, 303 թուականին:

Գղերիկոս քահանայ

Դիոկղետիանոսի եւ Գաղերիոսի հալածանքներու շրջանին Նիկոմիդիոյ մէջ ապրած քաջ քահանայ մը եղած է Գղերիկոս վկան:

Օր մը կայսրը յանկարծ մուտք կը գործէ եկեղեցի եւ հանդարտութեամբ կոչ կ'ուղղէ հաւատացեալներուն ուրանալ քրիստոնէութիւնը եւ վերադառնալ հեթանոսութեան: Ապա կը սպառնայ՝ տանջանքներով ու նահատակութեամբ պատճել իր հրահանգին չենթարկուողները: Միւս կողմէ պատիւներ կը խոստանայ անոնց՝ որոնք քաջութիւն կ'ունենան ուրանալու քրիստոնէութիւնը:

Այդ միջոցին Գղերիկոս քահանան ոտքի կ'ելլէ, քաջութեամբ կը պաշտպանէ քրիստոնէութիւնը կայսեր դիմաց եւ կը յայտնէ անոր թէ

իրենք ունին աւելի զօրաւոր Թագաւոր մը, որուն համար նահատակութիւնը ամենամեծ պատիւը կը նկատեն իրենք:

Կայսրը հաւաքելով իր զինուորները անձայն կը հեռանայ եկեղեցիներէն: Քիչ ետք զինուորները կը խուժեն եկեղեցի եւ ձերբակալելով Գղերիկոս քահանան կը տանին զայն կայսեր դիմաց: Կայսրը նախ անտանելի չարչարանքներով կը տանջէ քահանան եւ ի վերջոյ կրակի մէջ նետելով կը նահատակէ՝ 303 թուականին:

Երկու բիրուց

Քրիստոնէութեան դէմ հալածանքի շրջանին, երբ Նիկոմիդիոյ հաւատացեալները, թիով քսան հազար, Ս. Ծննդեան տօնի առիթով եկեղեցի հաւաքուած էին Ս. Պատարագին մասնակցելու, կայսրը յանկարծ կուռք մը դնել կու տայ եկեղեցւոյ մուտքին եւ կը հրամայէ հաւատացեալներուն, որ անոր երկպագելով դուրս գան եկեղեցիէն: Ոչ ոք կը հնազանդի կայսեր հրահանգին, որու պատճառով կայսրը այրել կու տայ եկեղեցին եւ անոր մէջ գտնուող քսան հազար քրիստոնէանները, որոնք հաւաքական մարտիրոսութեամբ կ'արժանանան փառքի պսակին:

ՍՐԲՈՅՆ ԱՐԳԱՐՈՒ ՆԱԽԱՎԿԱՅ ԵՒ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՀԱԻԱՏԱՅԵԱԼ ԹԱԳԱԻՈՐԻՆ ՄԵՐՈՅ

Արգար թագաւորին քրիստոնէութեան դարձի ամբողջ պատմութիւնը Մովսէս Խորենացի կը ներկայացնէ իր Հայոց Պատմութիւն երկրորդ գիրքի 26-էն 33-րդ գլուխներուն մէջ:

Մովսէս Խորենացի Արգար թագաւորը կը նկատէ Հայոց թագաւոր, հաւանաբար այն պատճառով որ Եղեսիոյ մէջ այն ժամանակ կը գտնուէին բազմաթիւ հայեր եւ հաւանաբար անոնց թագաւորը եղած էր Արգար:

Արգար իր թագաւորութեան օրերուն կը վարակուի մորթային հիւնադութենէ մը: Ան յուսահատ բժիշկներու ապարդիւն փորձերէն, իր պատգամաւորներէն կը լսէ Յիսուսի հրաշքներուն ու բժշկութիւններուն մասին: Անմիջապէս նամակ կը գրէ Անոր, խնդրելով որ իր մօտ գայ եւ բժշկէ զինք: Ան կը վստահեցնէ նաեւ

ըսելով թե իր երկրին մեջ պիտի գտնե խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն Հրեաներուն նեղութիւններէն ու հալածանքներէն:

Քրիստոս, Իր կարգին, նամակին պատասխանելով երանի կու տայ Աբգար թագաւորին իր ունեցած հաւատքին համար եւ կը խոստանայ անոր Իր համբարձումէն անմիջապէս ետք անպայման աշակերտ մը դրկել իր մօտ, բուժելու համար զինք իր հիւանդութենէն:

Արդարեւ, Քրիստոսի համբարձումէն ետք, Թադէոս Առաքեալ կու գայ Աբգար թագաւորին մօտ, կը բուժէ զայն եւ դարձի բերելով քրիստոնէայ կը մկրտէ: Աբգար թագաւոր նեցուկ կանգնելով Թադէոս Առաքեալին, կը տարածէ քրիստոնէութիւնը իր իշխանութեան տակ գտնուող ժողովուրդին մէջ եւ կը քաջալերէ բոլորը որպէսզի ընդունին քրիստոնէական մկրտութիւնը: Աւելին, նամակներ կը դրկէ Հռոմի կայսեր ու այլ թագաւորներու, վկայելով Քրիստոսի մասին եւ խնդրելով որ ազատութիւն շնորհեն քրիստոնէաներուն եւ որեւէ ձեռով չնեղեն զանոնք:

Այսպիսով, Աբգար կը հանդիսանայ առաջին թագաւորը, որ կ'ընդունի քրիստոնէութիւնը եւ կը վկայէ Քրիստոսի մասին, բազմաթիւ թագաւորներուն դիմաց: Կը վախճանի խաղաղ մահուամբ մօտաւորապէս 50-ական թուականներուն:

ՄՐԲՈՑՆ՝ ՄԻՆԱՍՍՅ, ԵՐՄՈԳԻՆԵԱՅ, ԵԻԳՐԱՓՈՍԻ ԵՒ ԿԱՄԱԿՈՐ ԱՂՔԱՏԱՑՆ՝ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԵՒ ԱԼԷՔՍԻԱՆՈՍԻ

Մինաս, Երմոգինէս եւ Եւգրափոս վկաներ

4-րդ դարուն, Մաքսիմիանոս կայսր, իր իշխանութեան տակ գտնուող խոռվայոյզ Ադեքսանդրիա քաղաքը խաղաղացնելու համար կը դրկէ Մինաս անունով ճարտասան եւ իմաստուն մարդ մը, որ իր առաքելութեան մէջ յաջողելով, կառավարիչ կը նշանակուի կայսրին կողմէ: Ան իր հետ Ադեքսանդրիա կը տանի նոյնպէս իմաստուն իր քարտուղարը՝ Եւգրափոս անունով:

Մինաս գաղտնաբար քրիստոնէայ հաւատացեալ մըն էր, սակայն իր ցուցաբերած բարեկամութիւնն ու օգնութիւնը հանդէպ քրիստոնէաներուն, առիթ կը հանդիսանան որպէսզի Ադեքսանդրիոյ

մեծանուն հեթանոսները բացայայտեն անոր քրիստոնեությունը եւ կայսրին դիմելով գահընկեց ընեն զինք:

Կայսրը Մինասին տեղ Աղեքսանդրիոյ կառավարիչ կը նշանակէ Երմոգինէս անունով նոյնպէս Աթենացի, իմաստուն եւ ճարտար մարդ մը, որ փոխարինելով Մինասը, յաճախ կը փորձէր ուրացութեան հրաւիրել նախկին կառավարիչը ու հեթանոսութեան դարձնել զայն: Ան նոյնիսկ կտրել կու տայ Մինասին լեզուն եւ աչքերը փորելով բանտ կը նետէ զայն: Սակայն երբ յաջորդ օրը Մինաս հրաշքով բժշկուած դուրս կու գայ բանտէն, Երմոգինէս կը զոջայ եւ ինք եւս դարձի կու գայ ու քրիստոնեայ կը մկրտուի:

Այս լսելով կայսրը դատի կը կանչէ երկուքը, որոնց հետ նաեւ Եւգրափոս քարտուղարը: Երեքն ալ չարչարանքներու կ'ենթարկուին եւ քաջաբար կը տոկան, պաշտպանելով իրենց հաւատքը: Ապա կայսրը չհանդուրժելով Եւգրափոսի անարգանքին, որ համարձակ կը խայտառակէր զինք իրենց ամուր հաւատքէն հրաժարեցնել չկարենալուն համար, նախ կը սպաննէ քարտուղարը եւ ապա կը գլխատէ Մինաս ու Երմոգինէս վկաները, որոնք նահատակուելով Քրիստոսի անունին համար, արժանի կը դառնան Աստուծոյ Արքայութիւնը ժառանգելու:

Յովհաննէս կամաւոր աղքատ

Յովհաննէս ճգնաւորի կեանքին մասին երկու տարբերակներ կը ներկայացնեն վարքագիրները, Արեւելեան եւ Արեւմտեան: Ան տօնացոյցին անցած է երկու տարբեր անուններով թէ՛ որպէս Գրեցի եւ թէ՛ որպէս Կամաւոր Աղքատ:

Ըստ Արեւելեանին, եղած է Կեսարացի այրի մօր մը միակ զաւակը, ծագումով հայ կամ ասորի: Փոքր տարիքէն կը հեռանայ տունէն եւ ցամքած հորի մը մէջ մտնելով այնտեղ կը ճգնի շուրջ տասը տարիներ, յաղթահարելով բոլոր տեսակի դժուարութիւնները: Այդ իսկ պատճառով, Յովհաննէս Արեւելեան տօնացոյցերուն մէջ ճանչցուած է Գրեցի մակդիրով:

Իսկ ըստ Արեւմտեանին, եղած է Կ.Պոլսեցի եւ ապրած է 5-րդ դարու երկրորդ քառորդին: Կանուխ տարիքին գաղտնաբար կը

հեռանայ տունէն եւ կը ճգնի անապատի մը մէջ, ուր սակայն չդիմանալով ծնողքի կարօտին, 6 տարիներ ետք կը վերադառնայ իր ծննդավայրը, բայց առանց ինքզինք յայտնելու ծնողքին, իրենց տան մօտիկ բնակարանի մը մէջ կը ճգնի 8 տարիներ: Մահուան սնարին մէջ ինքզինք կը յայտնէ ծնողքին ցոյց տալով անոնցմէ ժառանգ մնացած Աստուածաշունչը: Այսպիսով կը վախճանի Ս. Յովհաննէս, առնելով Խրճթաբնակ մակդիրը Արեւմտեան եկեղեցիներու մէջ:

Ալեքսիանոս կամաւոր աղքատ

Հռոմայեցի ազնուական ընտանիքի զաւակ եղած էր Ալեքսիանոս վկան, որ ամուսնութեան գիշերն իսկ հեռանալով տունէն կը փախչի Արեւելք, ուր ճգնելով կը զօրանայ հաւատքով եւ կ'առատանայ շնորհքներով:

Ան հրաշագործի համբաւ կը հանէ Արեւելիքի մէջ, եւ հեռանալով ճգնարանէն կը վերադառնայ իր հայրենի երկիրը, ուր այս անգամ որպէս աղքատ մուրացկան կը թափառի հօրենական տան սանդուխներուն առջեւ: Ոչ ոք կը ճանչնայ զինք, ոչ իսկ իր ծնողքը:

Տարիներ ետք երբ կը վախճանի սուրբը, մարմնին վրայէն գտնուած թուղթ մը կը յայտնէ ինքնութիւնը: Ծնողքը խղճահար դառնօրէն կու լան եւ գեղեցիկ մատուռ մը կը կառուցեն իր ճգնարանին վրայ:

**ՍՐԲՈՑՆ՝ ԿՈՒՌՆԵԼԻՈՍԻ ՀԱՐԻՒՐԱՊԵՏԻՆ, ՇՄԱԻՈՆԻ
ԱԶԳԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ՝ ՈՐ ԽԱԶԵՑԱԻ ՅԵՐՈՒՍԱԴԷՄ,
ՊՕՂԻԿԱՐՊՈՍԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ ԵՒ ԱՅԼՈՑ ՍՐԲՈՑ
ՎԿԱՅԻՑՆ, ՈՐՔ ՅԱՐԵՒԵԼՍ ԿԱՏԱՐԵՑԱՆ**

Կոռնելիոս հարիւրապետ

Կոռնելիոս հարիւրապետի մասին կը կարդանք Գործ Առաքելոց գիրքին 10-րդ գլուխին մէջ, երբ Աստուած լսելով իր աղօթքը, յայտնութեամբ մը կը հրամայէ իրեն կանչել Պետրոսը եւ անկէ քրիստոնէայ մկրտուիլ: Աստուած նաեւ տեսիլքով մը կը յանձնարարէ Պետրոսին չմերժել իրեն եկող առաջարկը եւ միանալով Կոռնելիոսի պատգամաւորներուն, երթան հարիւրապետին տունը:

Այսպիսով Պետրոս կը հնազանդի պատգամին, կը հետեւի պատգամաւորներուն եւ կը մտնէ Կոռնելիոս հեթանոս հարիւրապետին տունը, ուր հաւաքուած էր ամբողջ ընտանիքը եւ պատրաստ լսելու Քրիստոսի մասին ու մկրտուելու Պետրոսի ձեռքով: Պետրոս երբ կ'ուսուցանէր անոնց, Քրիստոսի մասին, յանկարծ Սուրբ Հոգին կ'իջնէ անոնց վրայ, եւ այս երկնային նշան մը կը համարուի Պետրոսին կողմէ, թէ՛ Աստուած կ'ընդունի նաեւ հեթանոսներուն դարձն ու մկրտութիւնը: Ի վերջոյ, Պետրոս ջուրով ալ զանոնք քրիստոնէայ կը մկրտէ եւ անդամ կը դարձնէ Քրիստոսի եկեղեցւոյ:

Շմաւոն՝ Քրիստոսի ազգականը

Շմաւոն վկան կը նոյնացուի Աւետարանին մէջ յիշուած Սիմոն Տեառնեղբօր (Մրկ 6.3), որուն միայն անունը կը յիշուի Աւետարանին մէջ:

Ըստ աւանդութեան, ան կ'ըլլայ Երուսաղէմի երկրորդ եպիսկոպոսը, որ մօտաւորապէս 50 տարիներ կը գահակալէ եւ կը հալածուի հրեաներէն: Ան, ի վերջոյ, երբ շուրջ հարիւր տարեկան էր, կը ձերբակալուի հրեաներուն կողմէ եւ խաչուելով կը նահատակուի, միանալու համար Քրիստոսի համբաւը տարածող առաքեալներու շարքին:

Պողիկարպոս՝ Չմիւռնիոյ հայրապետ

Պողիկարպոս Չմիւռնիոյ հայրապետը ծնած է 70-ական թուականներուն եւ աշակերտած է Յովհաննէս Աւետարանիչին:

Աւանդաբար կ'ըսուի թէ ան Յովհաննէս Աւետարանիչէն ալ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Չմիւռնիոյ համար եւ իր կեանքը ի սպաս կը դնէ Չմիւռնիոյ եկեղեցւոյ զօրացման, ընդդէմ հերետիկոսութեանց: Ան մինչեւ Հռոմ կը ճամբորդէ, Հռոմի եպիսկոպոս Անիկտոսի մօտ, միասնաբար քննելու Չատկուան թուականին խնդիրը եւ սակայն առանց լուծման մը յանգելու ետ կը վերադառնայ:

Հռոմէն վերադարձին, արդէն իսկ քրիստոնէաներուն դէմ հալածանքը սկսած էր, որու պատճառով կը ձերբակալուի եւ կը հրաւիրուի ուրացութեան: Իր քաջ դիմադրութեան համար կը

դատապարտուի մահուան եւ կրակի մէջ նետուելով կը նահատակուի 155 թուականին:

**ՍՐԲՈՑՆ՝ ԵՒՍՏՐԱՏԻՈՍԻ, ՕԳՍԵՆՏԻՈՍԻ, ԵՒԳԻՆԷՈՍԻ,
ՈՎՐԵՍԷՍԻ ԵՒ ՄԱՐԴԱՐԻՈՍԻ**

Մեքաստիոյ շրջանէն հայազգի վկաներ եղած են այս սուրբերը, որոնք Դիոկղետիանոսի հալածանքներու շրջանին կը նահատակուին միասնաբար:

Եւստրատիոս եւ Եւգինէոս երկու բարձրաստիճան բարեկամներ էին: Անոնք յայտնելով իրենց քրիստոնէութիւնը, նախ կը գրկուին իրենց պատիւներէն եւ կ'ենթարկուին չարչարանքի ու բանտարկութեան: Եւստրատիոսի ծառան՝ Մարդարիոսը, հետեւելով իր տիրոջ, նոյնպէս կը յայտնէ իր քրիստոնէայ ըլլալը եւ չարչարուելով բանտ կը նետուի: Այդ միջոցին Ովրեստէս անունով զինուորի մը կուրծէն կախուած խաչ մը կը նշմարուի եւ բացայատուելով անոր քրիստոնէութիւնը կը բանտարկեն զինք վերոյիշեալ սուրբերուն հետ:

Դատաւորը ի գուր կը ջանայ համոզել բանտարկեալները, ուրանալու իրենց կրօնքը, ուստի մէկ առ մէկ կը չարչարէ զիրենք ու կը նահատակէ: Նախ կը գլխատէ Եւստրատիոսի երէցը՝ Օգսենիտոս անունով քրիստոնէան եւ ապա ծառային ոտքերուն փձեղները հանելով գլխիվար կը կախէ զինք եւ ականջէն շամփուրահարելով կը նահատակէ:

Անոնցմէ ետք կ'անցնի Եւգինէոսին, որուն ձեռքերն ու լեզուն կտրելով արիւնաքամ կ'ընէ եւ ապա շիկացուած երկաթով պատրաստուած անկողինի մը վրայ դնելով Ովրեստէսը, այրելով կը նահատակէ: Ի վերջոյ խարոյկի կը բարձրացնէ Եւստրատիոսը, որ կրակի բոցերուն մէջ հոգին կ'աւանդէ 302 թուականին, եւ Արքայութեան լոյսին մէջ կը միանայ իր չարչարակից ընկերներուն:

**ՍՐԲՈՑՆ՝ ՅԱԿՈԲԱՅ ՄԾԲԼԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ, ՄԱՐՈՒԳԷԻ
ՃԳՆԱԻՈՐԻՆ ԵՒ ՄԵԼԻՏՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ**

Յակոբ Մծբնացի Հայրապետ

Հայ ժողովուրդին մօտ մեծ ժողովրդականություն ունեցող սուրբ մը եղած է Ս. Յակոբ Մծբնացի հայրապետ: Ան ծնած ու մեծցած է Մծբին քաղաքին մէջ եւ ապա անապատ քաշուլեով ճգնողական կեանք ապրած է:

Երբ Մծբինի եպիսկոպոսը կը վախճանի, Մարուզէ ճգնաւորին տեսիլքով ու թելադրութեամբ, 320-ական թուականներուն, Ս. Յակոբ կ'ընտրուի եպիսկոպոս Մծբինի աթոռին, ուր կը ծառայէ մինչեւ իր կեանքին վերջին օրը: Ներկայ կ'ըլլայ Եկեղեցոյ Տիեզերական Նիկիոյ ժողովին, ուր կ'արժանանայ մեծ յարգանքի եւ կը պայքարի Արիոսի սխալ վարդապետութեան դէմ:

Ս. Յակոբի մասին կը պատմուին բազմաթիւ հրաշքներ: Կը պատմուի թէ երբ օր մը Ս. Յակոբ դէպի քաղաք կը քալէր, ճամբուն ծայրը կը հանդիպի խումբ մը կիներու որոնք կը լողային աւազանի մը մէջ: Անոնք երբ կը տեսնեն Սուրբը, կը սկսին ծաղրական խօսքեր ըսել անոր եւ առանց ամչնալու կը շարունակեն իրենց լոգանքը: Այս դէպքէն զայրացած Ս. Յակոբ կը ցամքեցնէ աւազանին ջուրը եւ կիներուն մազերը ճերմկցնելով կը պատժէ զանոնք: Կիները տեսնելով իրենց վիճակը, կը զղջան եւ կ'աղաչեն Սուրբին որ աղօթէ իրենց համար եւ վերադարձէ զիրենք, իրենց նախկին վիճակին: Ուստի Ս. Յակոբ կ'աղօթէ, եւ շուտով անոնք կը ստանան իրենց նախկին կերպարանքը:

Այս դէպքին հիման վրայ հայ ընտանիքիներ աւանդութիւն դարձուցած են իրենց տան մէջ, Ս. Յակոբի Շաբաթ օրը չլոգնալու, որպէսզի չըլլայ թէ Ս. Յակոբին ծաղրող կիներուն շարքին դասուին:

Ս. Յակոբ Մծբնացի հայրապետ նաեւ կը փափաքի Արարատ լեռան գագաթէն Նոյեան տապանի մասունք մը վերցնել: Ուստի կը սկսի բարձրանալ Արարատ լեռը: Գիշերը հասած բարձրութեան վրայ կը քնանայ, որպէսզի հանգչի եւ յաջորդ օր շարունակէ իր ճամբան: Սակայն երբ առաւօտուն կ'արթննայ, ինքզինք կը գտնէ այն տեղը, ուրկէ սկսած է լեռ բարձրանալ, ուստի առանց յուսահատութեան դարձեալ ճամբայ կ'ելլէ իր նպատակին հասնելու համար: Երեք անգամներ կը կրկնուի այս երեւոյթը, եւ Աստուած տեսնելով Սուրբին աննկուն կամքը, հրեշտակ մը կը դրկէ որպէսզի յանձնէ իրեն Նոյեան տապանէն մասունք մը:

Ս. Յակոբ իր բազմավաստակ կեանքը կը կնքէ խաղաղ մահուամբ 338 թուականին:

Մարուզէ ճգնաւոր

Մարուզէ ճգնաւոր եղած է ուսուցիչը եւ աջակիցը Ս. Յակոբ Մծբնացի հայրապետին: Ան է որ տեսիլքով մը կը յայտնէ թէ Մծբինի յաջորդ եպիսկոպոսը պիտի ըլլայ Ս. Յակոբ եպիսկոպոսը: Մարուզէ ճգնաւոր նաեւ գործակից կ'ըլլայ Ս. Յակոբին եւ միասնաբար բազմաթիւ հրաշքներ կը կատարեն եւ անդամալոյծներ մկրտութեամբ ու աղօթքով կը բժշկեն:

Մարուզէ ճգնաւորին կեանքին մանրամասնութեան մասին տեղեկութիւններ կը պակսին, եւ կարելի չէ ճշդել անոր ծննդեան եւ մահուան թուականները:

Մելիտոս եպիսկոպոս

Մելիտոս եպիսկոպոս կը նոյնանայ Յայսմաւուրքին մէջ յիշուած Մելէս եպիսկոպոսին հետ: Ըստ այնմ, ան եղած է պարսիկ զօրական մը, որ քրիստոնէայ մկրտուելով հոգեւորական կը դառնայ: Հալածանքի շրջանին կը հեռանայ Պարսկաստանէն եւ կը ճամբորդէ մինչեւ Երուսաղէմ եւ Աղեքսանդրիա: Այնտեղ կը հանդիպի Ս. Անտոն Անապատականին, որ կը թելադրէ իրեն վերադառնալ Պարսկաստան եւ այնտեղ քարոզել քրիստոնէութիւնը:

Այսպիսով Ս. Մելիտոս կը վերադառնայ իր երկիրը եւ ճամբուն ընթացքին կը հանդիպի Ս. Յակոբ Մծբնացի հայրապետին: Կը շարունակէ ճամբան դէպի Պարսկաստան, ուր շատ մը հեթանոսներ դարձի բերելէ ետք, կը ձերբակալուի ու կը բանտարկուի: Երբ դատաւորը անզօր կը դառնայ զինք արեգակի պաշտամունքին դարձնելու, տեղւոյն վրայ սուրը կը քաշէ եւ կը նահատակէ Սուրբը:

**ՍՐԲՈՅՆ՝ ԳԵՆԱՐԻՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ, ՄԵՐԿԻՒՌԻՈՍԻ
ԶԻՆԱԻՈՐԻՆ**

Գենարիոս Եպիսկոպոս

Իտալիոյ Նափոլի քաղաքին պաշտպան սուրբը՝ Ս. Գենարիոս, ծնած է 3-րդ դարուն, ազնուական ընտանիքի մը մէջ: Ան եպիսկոպոս ձեռնադրուելով կը նշանակուի Իտալական Բենեվենտ քաղաքին եպիսկոպոս: Դիոկղետիանոս կայսեր հալածանքներու շրջանին կը ձերբակալուի, կը չարչարուի եւ ապա կը նահատակուի՝ 305 թուականին:

Սուրբ Գենարիոսի արիւնը հետաքրքրական անուն կ'ունենայ Նափոլի քաղաքին մէջ: Սրուակի մը մէջ դրուած իր լերդացած եւ չորցած արիւնը, կ'ըսուի թէ ամէն տարի սուրբին տօնին օրը կը թարմանայ եւ հեղուկի կը վերածուի, որ պատճառ կ'ըլլայ բազմաթիւ ուխտաւորներու հաւատքի տոկունութեան եւ աճումին:

Մերկիւռիոս զինուոր

3-րդ դարուն, Դեկոս հալածիչ կայսեր օրով ապրած եւ Կապադովկիոյ կայսերական բանակին մէջ ծառայած Մկիւթացի քաջ զինուոր մը եղած է Մերկիւռիոս վկան: Ան իր տարած բազմաթիւ յաղթանակներուն համար աւելի բարձր պաշտօններու կ'արժանանայ եւ այսպիսով նախանձը կը գրգռէ իր պաշտօնակիցներուն, որոնք կ'ամբաստանեն զինք կայսեր դիմաց եւ կը յայտնեն Մերկիւռիոսի քրիստոնէայ ըլլալը:

Կայսրը այս լսելով իր մօտ կը կանչէ քաջ սուրբը եւ կը փորձէ համոզել եւ ուրացութեան հրաւիրել զինք: Սակայն տեսնելով Մերկիւռիոսի հաւատքին տոկունութիւնը, նախ կը չարչարէ զայն եւ ապա շղթայակապ Կեսարիա տանելով կը նահատակէ՝ 259 թուականին:

ՄՐԲՈՑՆ՝ ՅԱԿՈՒԲԱՅ ԵՒ ԻՐԱԻԱՓԱՌԱՅ

Յակոբ կամ Յակովիկ վկայ

Պարսիկներու Յազկերտ Ա. թագաւորի շրջանին, արքունիքին մէջ ապրող ազնուական անձ մը եղած է Յակովիկ վկան, որ ամբողջ ընտանիքով քրիստոնէայ կը մկրտուի եւ կը հետեւի Քրիստոսի: Սակայն այնքան սրտանց կը սիրէր եւ կապուած էր Յազկերտ թագաւորին, որ անոր նուագագոյն պահանջով իսկ կը վերադառնայ իր հին կրօնքին եւ կ'ուրանայ քրիստոնէութիւնը:

Այս լսելով իր ընտանիքը, մեծապես կը մեղադրէ զինք իր ունեցած թուլութեան եւ տկարութեան համար: Յակովիկ կը գոջայ ըրածին եւ այս անգամ սրտանց կը յարի քրիստոնէութեան, որու պատճառով թագաւորը կը զայրանայ եւ կը հրամայէ չարչարելով նահատակել զինք, ուստի կտոր-կտոր ընելով կ'անդամահատեն անոր մարմինը, եւ արիւնաքամ ըլլալով կը նահատակուի Ս. Յակովիկ վկայ՝ 421 թուականին:

Իրաւափառ վկայ

Դեկոս կայսեր օրերուն ապրած, Փոքր Ասիոյ Լիկիա գաւառէն քաջ եւ քրիստոնէայ հովիւ մը եղած է Իրաւափառ վկան:

Օր մը, զինուորներ լեռ բարձրացած կը հալածէին Դիոսկորիտեւ անունով քրիստոնէայ քահանայ մը: Կը հանդիպին Իրաւափառ հովիւին եւ հարց կու տան քահանայի մասին: Քաջ հովիւը կը յայտնէ թէ ինք պահած է իրենց փնտրած քահանան եւ չի փափաքիր ցոյց տալ անոր թաքստոցը: Զինուորները բարկացած կը ձերբակալեն հովիւը եւ դատաւորին դիմաց կը հանեն զինք, ուր դարձեալ քաջութեամբ կը պաշտպանէ իր հաւատքը եւ ի վերջոյ երկաթէ գամերու վրայ քաշկոտուելով կը նահատակուի 249 թուականին:

**ՍՐԲՈՑ ՀԱՐՑՆ ԵԳԻՊՏԱՑԻՈՑ՝ ՊՕՂՈՍԻ, ՊՕՂԱՅ, ՄԱԿԱՐԱՅ,
ԵԻԱԳՐԻ, ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԳԲԵՑԻՈՅՆ, ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ
ԿԱՐՃԱՀԱՍԱԿԻՆ, ՆԵՂՈՍԻ, ԱՐՄԷՆԻ, ՍԻՍԻԱՆՈՒ, ԴԱՆԻԷԼԻ,
ՍՐԱՊԻՈՆԻ, ՄԱԿԱՐԻՈՍԻ, ՊԻՄԷՆԻ ԵՒ ԱՅԼՈՑ ՍՐԲՈՑ ՀԱՐՑՆ**

Պօղոս Թեբայիդցի անապատական

Պօղոս ճգնաւոր եղած է, ըստ Անտոն անապատականի վկայաբանութեան՝ առաջին քարայրաբնակ ճգնաւորը: Իր մասին տեղեկութիւն կը քաղենք Անտոնի վարքագրութենէն, ուր կը պատմուի թէ Անտոն անապատական, պահ մը հպարտութիւնը կ'ունենայ կարծելով թէ ինքն է առաջին քարայրաբնակ ճգնաւորը: Ի պատասխան իր ունեցած մտածումին, Աստուած կը յայտնէ իրեն, թէ Պօղոս անունով ուրիշ ճգնաւոր մը կայ որ նախքան իր ճգնութիւնը, արդէն իսկ քաջուած էր անապատ եւ ճգնութեամբ կ'ապրէր: Ուստի Անտոն ճամբայ կ'ելլէ յայտնութեամբ ցոյց տրուած ճգնութեան վայրը

երթալու եւ այնտեղ կը գտնէ Ս. Պօղոսը, որ 113 տարեկան էր այն ժամանակ: Մակայն հազիւ կը ծանօթանայ անոր եւ կը տեղեկանայ թէ երիտասարդ տարիքին Դեկոս կայսեր հալածանքներէն փախչելով, շուրջ 100 տարիներ աղօթքով եւ ծոմապահութեամբ ճգնած է այնտեղ, կը վախճանի Ս. Պօղոսը եւ կ'արժանանայ Անտոնի ձեռքով թաղուելու, մօտաւորապէս 340-ական թուականներուն:

Պօղ անապատական

Խոնարհ, հեզ եւ պարզամիտ ճգնաւոր մը եղած է Պօղ անապատականը: Նախապէս եղած է երկրագործ մարդ եւ երբ կը լսէ թէ կինը կը դաւաճանէ իրեն, կը լքէ տունն ու ընտանիքը եւ կը միանայ Անտոն Անապատականին, երբ արդէն 60 տարեկան էր:

Պօղ ճգնաւոր այնքան կը խորանայ հաւատքին, աղօթքի ու ծոմապահութեան մէջ, որ շնորհք կը ստանայ հիւանդներ բուժելու: Ան կ'ապրի մօտաւորապէս հարիւր տարիներ եւ խաղաղութեամբ կ'աւանդէ իր հոգին, արժանանալով Երկինքի սուրբերուն շարքին դասուելու պատիւին:

Մեծն Մակար Անապատական

Եգիպտացի հայրերուն տօնակատարութեան մէջ կը յիշուին երկու Մակար ճգնաւորներ, որոնք որոշ վարքագիւրներու մօտ նոյնացուած են:

Առաջին Մակար ճգնաւորը կը կոչուի Մեծն Մակար եւ ծնած է 301 թուականին: Երիտասարդ տարիքին կը նուիրուի ճգնութեան եւ աղօթքի: Շատեր կը զրպարտեն զինք եւ բազմաթիւ չարախօսութիւններ կ'ընեն իր հասցէին, սակայն Մակար ճգնաւոր նոյնիսկ իր լռութեամբ ի յայտ կը բերէ արդարութիւնը եւ քրիստոնէութեան կը դարձնէ չարախօսները:

Ան հեռանալով մարդոցմէ, որոնք իր հետ որպէս սուրբ կը վարուէին, կը խորանայ անապատին մէջ եւ այնտեղ կը ճգնի աղօթական կեանքով ու ծոմապահութեամբ, այնքան՝ որ Աստուած իրենց կը շնորհէ բժշկութեան շնորհքը:

Ան իր կեանքը ծառայութեամբ եւ խոնարհութեամբ կը շարունակէ եւ կը վախճանի 391 թուականին:

Եւագր ճգնաւոր

Քիչեր կը յիշեն Եւագր ճգնաւորի անունը իրենց կատարած սուրբերու վարքագրութեան մէջ: Եւագր ճգնաւոր եղած է Բարսեղ Կեսարացիի աշակերտը եւ անոր ձեռամբ սարկաւագական ձեռնադրութիւն ստացած:

Եւագր ժամանակ մը ետք կ'անցնի Երուսաղէմ, ուր Աստուածային պատիժով ծանրապէս կը հիւանդանայ իր կատարած ուխտադրութեան համար: Ուստի կը նուիրուի ճգնութեան եւ մօտաւորապէս 50 տարիներ կը ճգնի եւ մեծապէս կը պայքարի երիտասարդ տարիքէն զինք նեղող ցանկութիւններու դէմ: Ի Վերջոյ կը յաղթէ անոնց եւ կեանքը խաղաղութեամբ կը կնքէ, ապրելու երանութեան կեանքին մէջ:

Յովհաննէս Գրեցի

Յովհաննէս ճգնաւորի կեանքին մասին երկու տարբերակներ կը ներկայացնեն վարքագիրները, Արեւելեան եւ Արեւմտեան: Ան տօնացոյցին անցած է երկու տարբեր անուններով թէ՛ որպէս Գրեցի եւ թէ՛ որպէս Կամաւոր Աղքատ:

Ըստ Արեւելեանին, եղած է Կեսարացի այրի մօր մը միակ զաւակը, ծագումով հայ կամ ասորի: Փոքր տարիքէն կը հեռանայ տունէն եւ ցամքած հորի մը մէջ մտնելով այնտեղ կը ճգնի շուրջ տասը տարիներ, յաղթահարելով բոլոր տեսակի դժուարութիւնները: Այդ իսկ պատճառով, Յովհաննէս Արեւելեան տօնացոյցերուն մէջ ճանչցուած է Գրեցի մակդիրով:

Իսկ ըստ Արեւմտեանին, եղած է Կ.Պոլսեցի եւ ապրած է 5-րդ դարու երկրորդ քառորդին: Կանուխ տարիքին գաղտնաբար կը հեռանայ տունէն եւ կը ճգնի անապատի մը մէջ, ուր սակայն չդիմանալով ծնողքի կարօտին, 6 տարիներ ետք կը վերադառնայ իր ծննդավայրը, բայց առանց ինքզինք յայտնելու ծնողքին, իրենց տան մօտիկ բնակարանի մը մէջ կը ճգնի 8 տարիներ: Մահուան սնարին մէջ ինքզինք կը յայտնէ ծնողքին ցոյց տալով անոնցմէ ժառանգ

մնացած Աստուածաշունչը: Այսպիսով կը վախճանի Ս. Յովհաննէս, առնելով Խրճթաբնակ մակդիրը Արեւմտեան եկեղեցիներու մէջ:

Յովհաննէս կարճահասակ

Յովհաննէս Կարճահասակին մասին լայն տեղեկութիւններ կը պակսին, բայց իր կեանքէն գեղեցիկ եւ դաստիարակիչ դրուագ մը արձանագրած են վարքագիրները, ըստ որոնց ան իր երեց եղբօր հետ կրօնաւոր կ'ըլլայ Եգիպտոսի մէջ եւ որպէս խնամող կը ծառայէ ծերունի կրօնաւորի մը:

Օր մը ծերունի կրօնաւորը փորձելու համար Յովհաննէսի հնազանդութեան ոգին, ցոյց կու տայ անոր չորցած ճիւղ մը եւ կը հրամայէ ամէն օր ջրել զայն: Ուստի Ս. Յովհաննէս երեք տարիներ շարունակ անտրտունջ, երեկոյեան ճամբայ կ'ելլէր ջուր բերելու եւ առաւօտեան կը վերադառնար ջուրը ձեռքին, ջրելու համար չոր ճիւղը: Այսպիսով հրաշքով մը չոր ճիւղը կը կանաչնայ եւ պտուղ կու տայ: Յովհաննէս հաւաքելով պտուղները կը ներկայացնէ զայն միաբաններուն ըսելով.-Հրամեցէ՛ք եւ կերէ՛ք հնազանդութեան պտուղէն:

Յովհաննէս նաեւ բնութեան երեւոյթներուն եւ մարդկային խօսակցութեան մէջէն միշտ կը փնտռէր Աստուծմէ տրուած հոգեւոր պատգամ մը եւ կը յայտներ կրօնաւորներուն:

Նեղոս Աբբայ

Յովհաննէս Ոսկեբերան Հայրապետին աշակերտած, Անգարացի ազնուական ընտանիքի զաւակ՝ Նեղոս ճգնաւորը, ապրած է Թէոդոս Կրտսեր կայսեր օրով եւ եղած է անոր եպարքոսը Կ.Պոլսոյ մէջ:

Նեղոս ճգնաւոր լաւապէս ըմբռնելով երկնային կեանքին պարգեւները, կը հրաժարի աշխարհական պաշտօնէն եւ կինն ու դուստրը կուսանոց դնելէ ետք, իր որդիին հետ կը քաշուի Սինա լեռ, ճգնելու համար: Ան ճգնութեան ընթացքին կը զարգանայ Աստուածային գիտութեամբ եւ կ'աճի հաւատքի մէջ, դառնալով լաւ խրատող եւ հաւատքի ճամբուն մէջ ամրապնդող անձ մը: Կ'ունենայ բազմաթիւ աշխատութիւններ, ուր կը խրատէ եւ կը յորդորէ բոլոր մակարդակի վրայ գտնուող քրիստոնէաները, ըլլան անոնք ծերունի

կամ անչափահաս մանուկներ: Անոր գործերէն շատերը հայերէնի թարգմանուած են:

Նեղոս կը վախճանի մօտաւորապէս 430 թուականներուն:

Արսէն ճգնաւոր

Ազգով Հռոմայեցի Արսէն ճգնաւորը, իր ունեցած իմաստութեամբ եւ յունա-հռոմէական մշակոյթին լաւապէս ծանօթ ըլլալով կը նշանակուի Մեծն Թէոդոս կայսեր զաւակներուն անմիջական դաստիարակն ու ուսուցիչը: Ծնած է 354 թուականին եւ եղած մեծահարուստ ազնուական անձ մը:

Արսէն ճգնաւոր 10 տարիներ ծառայելէ ետք արքունիքին մէջ, կը քաշուի անապատ, ուր կը ճգնի նուիրուելով աղօթքի ու միայնակեցութեան: Ան յաճախ կը հեռանար մարդոցմէ, որպէսզի աւելիով մօտենայ Աստուծոյ: Ունի բազմաթիւ խրատներ եւ հոգեւոր հարցերու պատասխաններ: Կը վախճանի շուրջ հարիւր տարեկանին՝ մօտաւորապէս 445 թուականին:

Միսիան ճգնաւոր

Յունաց տօնացոյցին մէջ յիշուած Միսոյի կամ Միսոյէսի անունով սուրբի հետ կը նոյնացուի Միսիան ճգնաւորը, որ ապրած էր Ս. Անտոն Անապատական ճգնաւորի օրերուն:

Միսիան ճգնաւոր, Ս. Անտոնի մահէն ետք կը ճգնի այն վայրին մէջ ուր ապրած էր սուրբը: Այնտեղ 75 տարիներ կ'ապրի խրատելով իրեն դիմող հաւատացեալները:

Վախճանման ժամանակ դէմքը կը փայլի եւ շուրջիններուն կը յայտնէ թէ կը տեսնէ Ս. Անտոնը: Ապա կը թուէ մարգարէներուն անունները եւ ի վերջոյ կը տեսնէ հրեշտակներ, որոնք կը մօտենան հոգին առնելու եւ տանելու Քրիստոսի մօտ, որ հեռուն նստած կ'ըսէր.- 'Բերէ՛ք Ինձի անապատի այդ ընտիր անօթը': Ապա կ'աւանդէ հոգին խաղաղութեամբ:

Դանիէլ ճգնաւոր

Դանիել անունով մի քանի սուրբեր կը յիշուին սուրբերու վարքագրութեանց մէջ: Անոնցմէ մին կ'ապրի Կ.Պոլսոյ մէջ, շատ փոքր խրճիթ մը, ուր կ'ծկուած վիճակով կը ճգնի եւ նոյնիսկ չի կրնար շարժիլ: Միւսը, Միջագետցի Սիւնակեաց Դանիել ճգնաւոր մը, որ ի վերջոյ Կ.Պոլիս կու գայ եւ այնտեղ կը ճգնի: Ուրիշ Դանիելներ ալ կան, որոնցմէ մին իր ուսուցիչին վարքը գրած է, իսկ ուրիշ մըն ալ իբրեւ սարկաւագ կը յիշուի:

Սրապիոն ճգնաւոր

Սրապիոն ճգնաւոր նախապէս եղած էր Եգիպտացի մեծահարուստ մարդ մը եւ սակայն Քրիստոսի սիրոյն, իր ստացուածքը ծախած եւ աղքատներուն բաժնած է:

Ան կ'աշակերտի Մեծն Մակարին, որու վախճանումէն ետք, իր ձեռքով կը թաղէ զայն: Կ'ըլլայ կատարեալ հոգածու աղքատներուն, մինչեւ իսկ կը ծախէ իր անձնական Աւետարանը, օգնելու համար պարտքերու տակ թաղուած աղքատի մը: Ան նոյնիսկ օր մը մերկ աղքատ մը կը տեսնէ եւ իր վրայէն կը հանէ իր պարեգօտը եւ կը հագցնէ անոր: Ինքզինք գերի կը ծախէ Աղեքսանդրացի դրամատէր հարուստի մը եւ կը յաջողի քրիստոնէայ դարձնել զինք եւ առաքինի անձի մը վերածել, որով նախ կ'ազատէ մեծահարուստը մեղքի գերութենէն եւ ապա առաքելութիւնը ամբողջացուցած, ինքզինք կ'ազատէ մեծահարուստին գերութենէն:

Սրապիոն ճգնաւոր շուրջ 67 տարիներ կը ճգնի անապատին մէջ եւ ապա խաղաղութեամբ կը վախճանի՝ 5-րդ դարուն:

Մակարիոս Աղեքսանդրացի

Մակար Եգիպտացի ճգնաւորը, երկրորդ յամանուն ճգնաւորն է որ կը տօնուի Եգիպտացի հայրերուն հետ: Ան ճանչցուած է որպէս Մակար Աղեքսանդրացի կամ Կրտսեր Մակար:

Մակար ճգնաւոր իր ունեցած ազնիւ եւ առաքինի կեանքին համար ճանչուած է պարկեշտ եւ քաղաքավար: Ան կ'ենթարկուի բազմաթիւ փորձութիւններու եւ պայքարելով՝ կը յաղթէ բոլորին: Ան նոյնիսկ ինքզինք տաժանակիր աշխատանքներու կ'ենթարկէ եւ կը

չարչարէ մարմինը, գոր կը նկատէր իր հոգիի տանջանքներուն պատճառը:

Մակար Աղեքսանդրացի խուսափելով յարգանքներէ, վանք մը կը մտնէ իբրեւ արհեստաւոր հասարակ ծերունի ծպտուած եւ այնտեղ ամենապարզ գործեր կը կատարէ: Ժամանակ մը ետք, սակայն, վանականները կը ճանչնան զինք եւ մեծապէս կ'օգտուին անոր հոգեւոր ու բարոյական խրատներէն:

Մակար ճգնաւոր ապրած կը նկատուի 4-րդ դարու կէսերուն եւ վախճանած՝ 5-րդ դարուն սկիզբները:

Պիմէն Անապատական

Եգիպտացի քրիստոնէայ հաւատացեալ մը եղած է Պիմէն ճգնաւոր: Պատանի տարիքին ան կը քաշուի անապատ, աղօթքով ճգնութիւն կատարելու համար: Ան նաեւ ճգնութեան կը կոչէ իր հինգ եղբայրները, որոնք մեծ ուրախութեամբ ճգնողական կեանք կը վարեն:

Օր մը, մայրը կարօտով կը դիմէ իրեն եւ կ'ուզէ տեսնել զինք որպէսզի մայրական կարօտը յագեցնէ: Ան կը պատասխանէ ըսելով՝ Կը նախընտրէ՞ս յաւիտեան ինծի հետ ըլլալ երկինքին մէջ, եւ կամ պահ մը միայն զիս տեսնել երկրի վրայ: Մայրը համոզուած կը նախընտրէ յաւիտենապէս ըլլալ որդիին հետ: Պիմէն ճգնաւոր խաղաղութեամբ կը վախճանի՝ 451 թուականին:

**ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԵՒ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԻ ՍՔԱՆՉԵԼԱԳՈՐԾ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՅՆ ԵՒ ՄԻԻՍ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԵՒ
ՄԻԻՌՈՆԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ**

Գրիգոր Սքանչելագործ Հայրապետ

Գրիգոր Սքանչելագործ Հայրապետ ծնած է Նեոկեսարիա անունով քաղաքի մը ազնուական ընտանիքի երդիքին տակ՝ 213 թուականին, ուր նաեւ կը ստանայ իր ուսումը եւ կը պատրաստուի մասնագիտանալ օրէնսգիտութեան եւ հռետորութեան մէջ:

Այդ միջոցին Գրիգորի քեռայրը կը նշանակուի Պաղեստինի կուսակալ: Ուստի, Գրիգոր եւ իր եղբայրը կ'ընկերանան իրեն եւ կը փոխադրուին Կեսարիա, որ այն ժամանակ վարչական կեդրոնն էր Պաղեստինի: Այնտեղ երկու եղբայրները կը հանդիպին այդ օրերու եկեղեցւոյ նշանաւոր հայրերէն՝ Որոզինէսին, եւ այնքան կը տպաւորուին անոր ուսուցումներէն, որ 6-7 տարիներ կ'աշակերտին անոր եւ կը սորվին հռետորութիւն եւ ի վերջոյ քրիստոնէայ կը մկրտուին:

Գրիգոր ուսումը աւարտած Որոզինէսի հմուտ ուսուցումներու շունչին տակ, կը վերադառնայ ծննդավայր, ուր ժամանակ մը կ'աշակերտի Կապադոկեան Կեսարիոյ Փիրմիլիանոս անունով եպիսկոպոսին, որմէ կը սորվի քրիստոնէական վարդապետութիւնը եւ եկեղեցւոյ կարգն ու կանոնը: Ապա եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Նեոկեսարիոյ քաղաքին համար, ուր աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ 17 քրիստոնէաներ միայն կային իր ձեռնադրութեան ժամանակ եւ իր վախճանման ժամանակ մնացած էին միայն 17 հեթանոսներ...:

Գրիգոր իր կատարած հրաշագործութիւններուն համար կը կոչուի Սքանչելագործ Հայրապետ: Կը վախճանի 270 թուականին, իր ետին ձգելով բազմաթիւ աշխատութիւններ, որոնց մէջ նաեւ քրիստոնէական ուսուցումներ, որոնք կ'օգնեն նորադարձ քրիստոնէաներուն ամրապնդելու իրենց հաւատքը եւ ապրելու քրիստոնէական կեանք մը:

Նիկողայոս Սքանչելագործ եւ միւս Նիկողայոս Հայրապետ

Եկեղեցական տօնացոյցը կը յիշատակէ երկու Նիկողայոս հայրապետներ, որոնք սակայն ըստ սուրբերու վարքագիրներուն եղած են միեւնոյն անձը, միեւնոյն կենսագրութեամբ:

Ըստ վարքագիրներու, Նիկողայոս հայրապետ եղած է Փոքր Ասիոյ Լիկիա կոչուած գաւառի մեծահարուստ ընտանիքի մը զաւակը: Ան փոքր տարիքէն որբ մնալով, կը մեծնայ Նիկողայոս Երէց անունով ծանօթ, իր եպիսկոպոս մօրեղբօրը խնամքին տակ:

Ան տպաւորուելով Քրիստոսի կողմէ մեծահարուստ երիտասարդին ուղղուած կոչէն, թէ՛ Եթէ կ'ուզես կատարեալ ըլլալ,

զնա՛, ինչ որ ունիս՝ ծախէ եւ աղքատներուն տուր. այդպիսով երկինքի մէջ գանձ պիտի ունենաս, եւ յետոյ՝ հետեւէ՛ ինձի՛ (Մտ 19.21), կը ծախէ իր հօրենական ժառանգութիւնը եւ կը բաժնէ աղքատներուն: Եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Միւռնայ քաղաքին եւ իր ոյժերը ի սպաս կը դնէ աղքատներուն եւ կարօտեալներուն օգնութեան:

Նիկողայոս հայրապետ այնքան կը խորանայ իր հաւատքին մէջ, որ Աստուծմէ կը պարգեւատրուի հրաշագործութեան շնորհքով: Կը պատմուի թէ ան նոյնիսկ նաւարկութեան մը ընթացքին, աղօթքով կը դադրեցնէ ծովային փոթորիկ մը եւ խաղաղեցնելով ծովը կը փրկէ նաւն ու ճամբորդները, որու պատճառով կը դառնայ նաւաստիներուն պաշտպան Սուրբը:

Նիկողայոս նաեւ եղած է կերպարը հանրաձանօթ Կաղանդ Պապային՝ Մանթա Գլոզին, որով նաեւ կը նկատուի մանուկներուն հանդէպ սէր ու գուրգուրանք ունեցող Սուրբը:

Նիկողայոս Սքանչելագործ հայրապետ Լիկիանոս կայսեր հալածանքներու ընթացքին ժամանակ մը կ'աքսորուի աթոռէն եւ սպա դարձեալ կը վերադառնայ: Ան ներկայ կ'ըլլայ Նիկիոյ մէջ 325-ին գումարուած Եկեղեցւոյ Տիեզերական առաջին ժողովին, որմէ տարի մը ետք կը վախճանի:

Միւռն Եպիսկոպոս

Միւռն Եպիսկոպոս ծնած է Կրետէ կղզին, Յունաստան, պատուական եւ մեծահարուստ ընտանիքի մը մէջ: Կ'ամուսնանայ եւ իր ունեցուածքը առատապէս կը բաշխէ չքաւորներուն եւ կարօտեալներուն: Այնքան բարեսէր եղած էր, որ նոյնիսկ կ'օգնէ գողերուն, որոնք գիշերով իր արտը մտնելով սիսեռ կը գողնային: Ոմանք գողութիւն ըրած ժամանակ կը կախուէին փուշերու մէջ, Ս. Միւռն նախ կ'ազատէր անոնց կապերը եւ պարկ մը սիսեռ տալով, կը թելադրէր անգամ մըն ալ գողութիւն չընել: Ան նոյնիսկ աղօթքով, բազմաթիւ հրաշքներ կը կատարէ եւ կը ճանչցուի որպէս հրաշագործ:

Ի վերջոյ Միւռն Եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Կրետէի համար եւ կ'օգնէ աղքատներու ու կարօտեալներուն: Ան խաղաղութեամբ կը վախճանի, մօտաւորապէս հարիւր տարեկանին մէջ:

ՍՐԲՈՑ ԿՈՒՍԱՆԱՅՆ՝ ՅՈՒԼԻԱՆԵԱՅ ԵՒ ՎԱՍԻԼՈՒԶԻՈՅ

Յուլիանէ կոյս

19 տարեկան հաւատքով տոկուն եւ Քրիստոսի նուիրուած կոյս մըն էր Յուլիանէ վկայուհի, երբ յանուն Քրիստոսի ընդունեց նահատակութեան պսակը:

Դիոկղետիանոս կայսեր հալածանքներու շրջանին ապրած է Յուլիանէ: Փոքր տարիքէն կը դաստիարակուի քրիստոնէական սկզբունքներով եւ կ'աճի Քրիստոսի հանդէպ ունեցած աննկարագրելի սիրով: Մերժած ըլլալով հեթանոս երիտասարդի մը ամուսնութեան առաջարկը, կը հրաւիրուի ուրացութեան, սակայն հաստատ մնալով իր հաւատքին վրայ, կ'ենթարկուի չարչարանքներու, ու բանտ կը նետուի: Բանտին մէջ ալ բազմաթիւ նեղութիւններ կրելէ ետք, ի վերջոյ կը դատապարտուի խարոյկի: Երբ կրակ կը նետուի, ի զարմանս ներկաներուն, կրակը կը մարի: Այս հրաշքին պատճառով շատեր հաւատքի կու գան եւ տեղոյն վրայ կը նահատակուին: Դատաւորը զայրացած այս պատահարէն, կը գլխատէ մատղաշ կոյսը՝ 311 թուականին, որ իր հրեշտակային հոգին կը միախառնէ Երկինքի անհամար սրբուհիներու հոգիներուն:

Վասիլուհի կոյս

Քրիստոսի նուիրուած Նիկոմիդացի վկայուհի մըն էր եղած է Վասիլուհի կոյսը: Փոքր տարիքէն ան կը մեծնայ քրիստոնէական բարոյականով եւ յանուն Քրիստոսի կը չարչարուի եւ նեղութիւններու կ'ենթարկուի: Այս բոլորէն ազատելէ ետք, ճգնողական կեանք մը կը վարէ, մինչեւ իր կեանքին վախճանը՝ 309 թուական:

ՍՐԲՈՅՆ՝ ԴՈՒՆԿԻԱՆՈՍԻ ՔԱԶԱՆԱՅԻՆ, ՏԱՐԱԳՐՈՍԻ,
ՊՐՈՓՈՍԻ, ՈՆԵՍԻՄԵԱՅ ԵՒ ԱՅԼՈՑ ԱՇԱԿԵՐՏԱՅՆ ՍՐԲՈՅՆ
ՊՕՂՈՍԻ

Ղունկիանոս քահանայ

Ղունկիանոս քահանայ ապրած է 3-րդ դարուն վերջը եւ 4-րդ դարուն սկիզբը, Սամոսատի մէջ:

Ան քահանայ էր եւ միաժամանակ ըլլալով կարող ու Աստուածաշունչին քաջածանօթ անձ մը, կը նկատուի Անտիոքի աստուածաբանական դպրոցին գլխաւորներէն: Իր ծնողքին մահէն ետք, ունեցած ամբողջ հարստութիւնը կը բաժնէ աղքատներուն եւ ինք կը քաշուի ճգնական կեանքի:

Մաքսիմիանոս կայսեր հալածանքներու շրջանին կը ձերբակալուի եւ Նիկոմիդիա կը դրկուի, ուր 9 տարիներ կը բանտարկուի եւ կ'ենթարկուի ծանր չարչարանքներու:

Ի վերջոյ հաւատքը պաշտպանող սքանչելի ճառ մը խօսելէն ետք կը գլխատուի 312 թուականին եւ կ'արժանանայ Արքայութեան լուսեղէն պսակին:

Տարագրոս եւ Պրոփոս վկաներ

Սուրբերու վարքագիւրներ այս երկու վկաներուն հետ նաեւ կը յիշեն Անդրոնիկոս անունով այլ վկայ մը, որոնք կ'ապրին Դիոկղետիանոսի հալածանքներու շրջանին եւ իրարու կը հանդիպին Տարսոնի մէջ: Որպէս քրիստոնէաներ կ'ենթարկուին չարչարանքներուն թէ՛ Տարսոնի եւ թէ՛ Անարգաբայի մէջ եւ ապա գլխատուելով կը նահատակուին, եւ իրենց հոգիները կը պսակուին Երկնային լուսեղէն թագերով:

Ոնեսիմոս առաքեալ

Ոնեսիմոս եղած է Փիլիմոն անունով Կողոսացի տիրոջ մը ծառան: Ան փախչելով իր տիրոջ տունէն կը հասնի Հռոմ, ուր կը հանդիպի Պօղոս առաքեալին ու կը դառնայ անոր աշակերտը:

Պօղոս մեղմացնելու համար Փիլիմոնի գայրոյթը, նամակ մը կը դրկէ անոր եւ եղբայրաբար կը խնդրէ ընդունիլ Ոնեսիմոսը ո՛չ որպէս ծառայ, այլ որպէս սիրելի եղբայր: (Փլմ 16) Այսպիսով Ոնեսիմոս կը վերադառնայ Կողոսա, ուր Փիլիմոնի մահէն ետք կը սկսի իր առաքելութեան, շրջելով զանազան վայրեր եւ քարոզելով Քրիստոսի Աւետարանը: Ընդունուած կարգով, դատի կը կանչուի եւ սաստիկ չարչարանքներու ենթարկուելէն ետք՝ կը նահատակուի:

Պօղոս Առաքեալի այլ աշակերտները

Պօղոս Առաքեալ իր քարոզութեան ու ճամբորդութիւններուն ընթացքին զանազան շրջաններ կը հիմնէ եկեղեցիներ եւ անոնց համար կը կարգէ իր աշակերտներէն անձեր, որպէսզի պահեն եկեղեցին իր հաւատացեալներով եւ հոգ տանին անոնց ուղղափառ հաւատքին: Այս առաքելութեան ընթացքին Պօղոս կ'ունենայ բազմաթիւ օգնականներ ու աշակերտներ, որոնք թէ՛ նիւթապէս եւ թէ՛ քարոզութեամբ սատար կը հանդիսանան նորակազմ եկեղեցիներու կայունութեան ու հաւատացեալներու աճումին:

Պօղոս Առաքեալին վերոյիշեալ գործակիցները կը յիշուին մասնաւորաբար Գործ Առաքելոցի Գիրքին եւ իր գրած առաքելական նամակներուն մէջ:

ՍՐԲՈՅՆ՝ ԿՂԵՄՍՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ԲԱԳԱՐԱՏԱՅ ՏՈՌՈՄԵՆՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

Կղեմէս Հայրապետ

Կղեմէս Հայրապետ կը նկատուի Հռոմէական եկեղեցւոյ երրորդ կամ չորրորդ եպիսկոպոսը, Պետրոս առաքեալի յաջորդներէն: Նշանաւոր կը դառնայ ըլլալով՝ Առաքելական Հայրեր՝ մատենագիրներուն առաջին մատենագիր հայրը, որու գրութիւններէն շատեր սակայն պարզապէս իր անունը կը կրեն եւ չեն եղած իր ստեղծագործութիւնները: Իր գլուխ գործոցներն են Կորնթոսի եկեղեցւոյ գրուած նամակ մը, գոր գրած պէտք է ըլլայ 96 թուականին եւ Կանոն Կղեմայ՝ անունով, 85 կանոններէ բաղկացած գործ մը:

Ըստ Յայսմաւորքին, ան եղած է հելլենական դպրութեան հմուտ անձ մը, որ ազատելով նաւաբեկութենէ, Հռոմ կը հասնի ուր հանդիպելով Պետրոս առաքեալին, դարձի կու գայ եւ մկրտուելով նոյնիսկ եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն կը ստանայ: Կը հանուի Դոմետիանոս կայսրին առջեւ, ուր կը պաշտպանէ քրիստոնէական հաւատքը եւ բազմաթիւ չարչարանքներէ ետք, ի վերջոյ ծովամոյն ըլլալով կը նահատակուի, շուրջ 98 թուականին:

Բագարատ Եպիսկոպոս

Բագարատ վկան եղած է Սիկիլիոյ կղզիի Տոռոմէն քաղաքին լուսաւորիչը եւ առաջին եպիսկոպոսը: Ըստ Յասմաւորքին, ծնած է

Անտիոք եւ աշակերտած է Պետրոս առաքեալին: Ապա ան կը դրկուի Սիկիլիա, այնտեղ քարոզելու քրիստոնէութիւնը: Ան իր ճամբորդութեան ընթացքին դարձի կը բերէ նաւապետն ու նաւավարը: Ապա հասնելով Սիկիլիա, ուր կռապաշտութիւնը խոր արմատներ նետած էր, քարոզութիւններով եւ հրաշքներով կը յաջողի դարձի բերել կղզիի քաղաքներուն բոլոր բնակիչները, եւ կը մկրտէ զանոնք ու կը հաղորդէ Քրիստոսի Մարմնով եւ Արեամբ:

Իր նահատակութեան մասին Յասմաւորքը կը պատմէ, թէ Տոռոմէն քաղաքին ազնուականներէն մէկը առերես ընդունած ըլլալով քրիստոնէութիւնը, օր մը երբ կը տեսնէ Բագարատ եպիսկոպոսը ծառի մը տակ ծունկի եկած, աղօթքի պահուն, առիթը յարմար նկատելով կը դաշունահարէ զայն եւ կը նահատակէ: Քաղաքին կառավարիչը խոր հաւատացեալ ըլլալով, երբ կը տեղեկանայ պատահարին, չարաչար կը սպաննէ ոճրագործը եւ Ս. Բագարատ վկային մարմինը կը թաղէ տապանի մը մէջ:

ՄՐԲՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՍԱԻՈՐՉԱՅՆ ՄԵՐՈՑ ԹԱՂԷՈՍԻ ԵՒ ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍԻ

Թաղէնու Առաքեալ

Քրիստոսի լոյսը Հայաստան բերող առաջին աշակերտը եղաւ Թաղէնու առաքեալ եւ արդարեւ Հայ Եկեղեցւոյ կողմէ Ս. Բարթողիմէնու առաքեալին հետ կոչուեցաւ, ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՍԱԻՈՐԻՉ:

Թաղէնու առաքեալ Աւետարանին մէջ զանազան անուններով կը յիշուի: Ան ճանչցուած է որպէս Ղեբէնու, որ անուանուեցաւ Թաղէնու (Մտ 10.3), Յակոբոս՝ Յուդայի եղբայրը (Ղկ 6.16), Յուդա՝ ոչ Իսկարիովտացի (Յհ 14.22) եւ Յուդա Յակոբեան (Գրծ 1.13):

Թաղէնու առաքեալ Քրիստոսի պատգամին հետեւելով թէ՛ Գացէք եւ բոլոր ժողովուրդները ինձի աշակերտ դարձուցէք: Մկրտեցէ՛ք՝ Հօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով, (Մտ 28.19) նախ կու գայ Եդեսիա, ուր կը բժշկէ Աբգար թագաւորը, որ Քրիստոսի նամակ դրկած էր եւ Անկէ բժշկութիւն խնդրած: Ապա կ'անցնի հայոց սահմանները, ուր կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը եւ հրաշքներ

կատարելով շատեր դարձի կը բերէ: Թաղէն առաքեալ կը յաջողի նաեւ արքունիք հասնիլ: Օրուան թագաւորն էր Սանատրուկ: Այնտեղ կը քարոզէ Քրիստոսի փրկութեան աւետարանը: Հայոց թագաւորին դուստրը՝ Սանդուխտ կոյս, կը լսէ Քրիստոսի մասին եւ իր կեանքը ամբողջութեամբ կը նուիրէ Անոր եւ կը մկրտուի իբրեւ քրիստոնէայ: Այս լսելով հայոց արքան, կը զայրանայ եւ բազմաթիւ չարչարանքերէ եւ զայն դարձի բերելու աշխատանքէն յուսահատ, կը նահատակէ կոյսը:

Սանատրուկ թագաւոր մեծապէս վշտացած իր դստեր նահատակութեամբ, կը հրամայէ ձերբակալել Թաղէն առաքեալը եւ անտանելի չարչարանքներու ենթարկելէ ետք զինք՝ նահատակել:

Այսպիսով հայոց առաջին Լուսաւորիչ սուրբը՝ Թաղէն առաքեալ, կը նահատակուի Պարսկաստանի Ատրպատական գաւառի արեւմտեան կողմը՝ Արտազի մէջ եւ այնտեղ կը թաղուի: Այժմ սուրբին գերեզմանին վրայ հոյակապ եկեղեցի մը կառուցուած է, ուր ամէն տարի սուրբին տօնին առիթով, հանդիսաւոր Սուրբ Պատարագ եւ մեծաշուք ուխտագնացութիւն կը կատարուի:

Բարթուղիմէոս Առաքեալ

Բարթուղիմէոս առաքեալ, Թաղէն առաքեալին հետ կը հանդիսանայ Հայ Եկեղեցոյ Առաջին Լուսաւորիչը: Ան Յովհաննու աւետարանին մէջ ճանչցուած է Նաթանայէլ անունով երբ Քրիստոս զինք առաքելութեան կը կանչէ:

Բարթուղիմէոս առաքեալ իր առաքելութիւնը կը շարունակէ Պարսկաստանի մէջ, ուր կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը եւ շատեր դարձի կը բերէ: Ան Պարսկաստանէն կ'անցնի Հայաստան, ուր Թաղէն առաքեալին հետ միասին կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը: Բարթուղիմէոս կը հասնի արքունիք, դարձի կը բերէ նաեւ Սանատրուկ թագաւորին քոյրը եւ ձերբակալուելով թագաւորէն, կը չարչարուի ու ի վերջոյ մորթազերծ ըլլալով կը նահատակուի:

**ՍՐԲՈՅՆ՝ ՄԵԼԻՏՈՍԻ ԱՆՏԻՈՔՍՅՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՄԻՆԱՍՍՅ
ԵԳԻՊՏԱՑԻՈՅՆ ԵՒ ՄԻԻՍ ՄԵԼԻՏՈՍԻ ԵՊԻՄԿՈՊՈՍԻՆ, ԲՈՒՐԱՅ
ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ ԵՒ ՇԻՆՈՒ ՍԱՐԿԱԻԱԳԻՆ**

Մելիտոս Անտիոքի Հայրապետ

Մելիտոս Անտիոքի հայրապետ յատուկ դեմք մը եղած է եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ: Ծնած է Փոքր Հայքի Մալաթիա քաղաքը եւ 358 թուականին եղած է Սեբաստիոյ մայրաքաղաքին եպիսկոպոսը:

Այս շրջանին բուն պայքար կը տարուէր Անտիոքի մէջ, ուղղափառ եւ արիոսական եպիսկոպոսներու միջեւ: Անտիոքի աթոռը աւելի քան 30 տարիներէ ի վեր կը մնար արիոսական եպիսկոպոսներու իշխանութեան տակ: Երբ 360ական թուականներուն, Անտիոքի արիոսական գահակալը կ'ընտրուի աթոռակալ Կ.Պոլսոյ աթոռին եւ թափուր կը ձգէ Անտիոքի աթոռը, ժողովուրդը յոգնած աստուածաբանական անվերջ վեճերէն, կ'որոշեն ընտրել այնպիսի եպիսկոպոս մը որ անկողմնակալ ըլլայ եւ վերջ դնէ վերոյիշեալ վեճերուն: Ուստի յարմար անձը կ'ընտրեն յանձինս Մելիտոս եպիսկոպոսին:

Մելիտոս կը հասնի Անտիոք, ուր մեծ խանդավառութեամբ կ'ընդունուի եւ կը ձեռնարկէ իր աշխատանքներուն, խօսելով միմիայն բարոյական քարոզներ, հեռու մնալով աստուածաբանական որեւէ ակնարկներէ:

Սակայն օրուան Կոստանդիոս արիոսական կայսրը, գիտնալու համար Մելիտոս հայրապետին աստուածաբանական ուղղութիւնը, յատուկ ժողով մը կը գումարէ, եւ կը հրաւիրէ բազմաթիւ եկեղեցականներ, որոնց մէջ նաեւ Մելիտոս հայրապետը: Երբ Մելիտոսի կարգը կու գայ խօսելու, ան գեղեցիկօրէն կը բացատրէ Քրիստոսի էութիւնը: Իր վկայութիւնը ուղղափառ եպիսկոպոսները գոհ կը ձգէ, սակայն կը վշտացնէ արիոսականները: Կայսրը անմիջապէս կ'աքսորէ հայրապետը, նոր թափ տալով ուղղափառ եւ արիոսական եպիսկոպոսներու պայքարին:

Այսպիսով Մելիտոս եպիսկոպոս բազմիցս կ'աքսորուի եւ կը վերադառնայ իր աթոռին, մինչեւ որ Թէոդոս կայսր գահկը բարձրանայ եւ յետո կը կոչէ Մելիտոսի դեմ եղած քսորները եւ վերջնականապէս կը հաստատէ զինք իր աթոռին վրայ, 378 թուականին:

Այսպիսով Մելիտոս վերադառնալով իր աթոռին, եպիսկոպոսական ժողով գումարելով հաւատոյ հանգանակ մը կը խմբագրէ, որ կը վաւերացուի 381 թուականին՝ Կ.Պոլսոյ Տիեզերական երկրորդ ժողովին, որու նիստերէն մէկուն ընթացքին սակայն, կը վախճանի Ս. Մելիտոս հայրապետ եւ մարմինը տանելով Անտիոք, մեծ շուքով կը թաղեն:

Մինաս Եգիպտացի

Փոքր Ասիոյ Քեօթահիա քաղաքի Հռոմէական բանակի զինուոր մը եղած է Մինաս վկան, որ տեսնելով հեթանոսական անբարոյ վարքին տարածումը ապրած շրջապատին մէջ, կ'որոշէ ճգնիլ եւ ապրիլ քրիստոնէական արդար եւ մաքուր կեանք մը: Սակայն իմանալով Դիոկղետիանոս կայսեր հալածանքի հրովարտակին հրապարակումը, որուն պատճառով անհամար քրիստոնէաներ կը նահատակուէին, դուրս կու գայ ճգնարանէն եւ հրապարակաւ կը յայտարարէ իր քրիստոնէութիւնը: Ան կը ձերբակալուի, կը չարչարուի եւ ի վերջոյ գլխատմամբ կը նահատակուի՝ 303 թուականին ու մարմինը կ'այրուի:

Մելիտոս Եպիսկոպոս

Մելիտոս կամ Մելէս, ինչպէս Յայսմաւուրքը կը յիշէ, եղած է պարսկական բանակին քրիստոնէայ զօրավարներէն: Ան հրաժարելով զինուորական կեանքէն կը նուիրուի հոգեւորականութեան եւ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Բիթրագան քաղաքին:

Հեռանալու համար Պարսկաստանի հեթանոսական անհաճոյ մթնոլորտէն կը ձեռնարկէ երկար ճամբորդութեան մը: Կը հասնի մինչեւ Երուսաղէմ ու Աղեքսանդրիա, ուր կը հանդիպի Մեծն Անտոն Անապատականին, որ քաջալերելով զինք կը թելադրէ վերադառնալ Պարսկաստան եւ այնտեղ շարունակել առաքելութիւնը:

Մելիտոս եպիսկոպոս, վերադարձի ճամբուն վրայ կը հանդիպի Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին եւ շարունակելով իր քարոզութիւնը կը հասնի մինչեւ Պարսկաստանի մայրաքաղաքը՝ Տիզպոն: Տիզպոնի մէջ, Մելիտոս եպիսկոպոս կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը ու դարձի կը

բերէ բազմաթիւ կրակապաշտներ: Այս գործունէութիւնը հաշտ աչքով չի դիտուիր տեղւոյն պարսիկ իշխանաւորին կողմէ, որ անհամար չարչարանքներու ենթարկելէ եւ ուրացութեան հրաւիրելէ ետք Ս. Մելիտոս եպիսկոպոսը, իր իսկ սուրով կը նահատակէ զինք:

Բուրաս քահանայ եւ Շինու սարկաւագ

Բուրաս քահանայ եւ Շինու սարկաւագ, ազգով պարսիկ, եղած են գործակիցները եւ հաւատարիմ աշակերտները Մելիտոս եպիսկոպոսին: Հաստատ մնալով իրենց հաւատքին վրայ, կը չարչարուին եւ քարկոծմամբ կը նահատակուին, Շապուհ Երկայնակեաց թագաւորին օրով:

ՍՐԲՈՅՆ՝ ԴԵՄԵՏՐԵԱՅ ՎԿԱՅԻՆ ԵՒ ԲԱՍԻԼԻՍԿՈՍԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ

Դեմետրիոս վկայ

Քաջ, առաքինի եւ ազնուական ընտանիքի զաւակ եղած է Դեմետրիոս վկայ: Ծնած է Սելանիկ եւ փոքր տարիքէն մեծցած ու աճած է քրիստոնէական բարոյականութեան սկզբունքներով:

Իր համարձակ քարոզութեան համար ուրացութեան կը հրաւիրուի Մաքսիմիանոս կայսեր կողմէ, եւ քաջաբար իր հաւատքը պաշտպանելուն համար, տէգի հարուածով կը նահատակուի 303 թուականին:

Բասիլիսկոս քահանայ

Բասիլիսկոս վկայ եղած է Անկիւրիոյ եկեղեցւոյ քահանաներէն մին: Ան ըլլալով յախուռն եւ արի քահանայ մը, մեծապէս կը քաջալերէր իր ծուինն ու շրջակայ քաղաքներու հաւատացեալները, Յուլիանոս կայսեր հալածանքներու նեղ օրերուն: Այս իսկ պատճառով կը ձերբակալուի եւ կայսեր դիմաց կը հանուի հաւատաքննութեան համար: Իր ցուցաբերած հաւատքին տոկունութեան պատճառով անտանելի չարչարանքներով կը տանջուի, որոնց չդիմանալով, հոգին կ'աւանդէ:

**ՄՐԲՈՑՆ՝ ԳՈՒՐԻԱՄԱՅ, ՄԱՄՈՆԱՄԱՅ ԵՒ ԱԲԻԲԱՅ
ՄԱՐԿԱԻԱԳԻՆ, ՌՈՄԱՆՈՍԻ ՄԻԱՅՆԱԿԵՑԻՆ, ՄԱՆԿԱՆՆ
ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂԻՆ ԵՒ ՀԻՒՄԻՔՈՍԻ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ**

Գուրիաս եւ Մամոնաս քահանաներ

Դիոկղետիանոս կայսեր հալածանքներուն ենթարկուած եւ ձերբակալուած Եղեսացի երկու քահանաներ են Գուրիաս եւ Մամոնաս վկանները: Իրենց հաւատքին վրայ հաստատ մնալու եւ կռապաշտութեան չդառնալուն համար, կը չարչարեն զիրենք եւ մէկ բազուկէ կապելով կը կախեն բարձր տեղէ մը: Դահիճները երբ կը տեսնեն թէ նոյնիսկ ջարդուած բազուկով աւելի կը զօրանան իրենց հաւատքին մէջ, այս անգամ ոտքերնին ու ձեռքերնին կապելով խոր վիրապ կը նետեն զանոնք, ուր երեք օր անօթի ու ծարաւ կը մնան: Ապա դուրս բերելով այս անգամ կը կախեն զիրենք իրենց մէկ ոտքէն, սակայն անոնք դարձեալ անդրդուելի կը մնան իրենց հաւատքին վրայ: Ի վերջոյ կը գլխատեն զիրենք՝ 4-րդ դարուն սկիզբը:

Աբիբաս սարկաւագ

4-րդ դարուն ապրած Եղեսիոյ սարկաւագներէն մէկն էր Աբիբաս վկան: Ան համարձակ կը քարոզէր քրիստոնէութիւնը եւ շատեր դարձի կը բերէր: Լիկիանոս կայսրը կը հալածէր զինք եւ կը փորձէր ձերբակալել, սակայն չէր յաջողէր: Ուստի կը բանտարկէ մայրն ու ազգականները: Այս լսելով, Աբիբաս սարկաւագ կը յանձնուի կայսեր եւ կ'ենթարկուի անտանելի չարչարանքներու: Ի վերջոյ կրակի մէջ նետելով կը նահատակեն սուրբը: Ան կը թաղուի Գուրիաս եւ Մամոնաս քահանաներու քով՝ 312 թուականին:

Ռոմանոս կրօնաւոր եւ Խոստովանող Մանուկ

Դիոկղետիանոսի հալածանքներու շրջանին Ռոմանոս, որպէս քրիստոնէայ կրօնաւոր, դատի կը կանչուի: Ան պաշտպանելով իր հաւատքը, մարտահրաւեր կը կարդայ դատաւորին ըսելով, որ եթէ նոյնիսկ մանուկի մը հարց տրուի թէ ո՞րն ճշմարիտ հաւատքը, ան պիտի դաւանի միաստուածութիւնը որպէս ճշմարիտ կրօնք եւ ուրանայ բազմաստուածութիւն ու կռապաշտութիւնը, որպէս սուտ կրօնք: Ուստի, Ռոմանոսի խօսքին վրայ պատահական մանուկ կը

բերուի դատաւորին առջեւ պատասխանելու համար վերոյիշեալ հարցումին: Մանուկը Աստուածային ոյժով լեցուած կը դաւանի քրիստոնէութիւնը որպէս միաստուածեան եւ ճշմարիտ կրօնք եւ կ'որանայ կոապաշտութիւնը որպէս բազմաստուածեան եւ սուտ կրօնք: Այս հաստատումին վրայ դատաւորը գայրացած կը սպաննէ մանուկն ու Ռոմանոս կրօնաւորը՝ 303 թուականին:

Հիւսիքոս զինուոր

Մաքսիմիանոս կայսեր պալատին մէջ, մագիստրոսի դիրքին բարձրացած հաւատարիմ զինուորական եղած է Հիւսիքոս վկան:

Կայսրը կը հրամայէ իր պալատականներուն եւ բանակի քրիստոնէայ զինուորներուն, որպէսզի հանեն իրենց վրայէն զինուորական զգեստները եւ հեռանան արքունիքէն ու բանակէն: Հիւսիքոս ինք եւս քրիստոնէայ ըլլալով կը ներկայանայ կայսեր եւ կը յանձնէ իր զինուորական գօտին ու կը յայտնէ իր քրիստոնէայ ըլլալը: Այս դէպքին դիմաց կայսրը գայրանալով կ'անարգէ Հիւսիքոս հաւատարիմ մագիստրոսը, եւ զինուորական զգեստին տեղ կանացի զգեստներ հագցնելով, խոհարարներուն օգնական կը նշանակէ: Սակայն երբ կը տեսնէ թէ Հիւսիքոս լռութեամբ եւ անտրտուօջ կը տանի իր անարգանքը, անհամար պատիւներ խոստանալով, զինք կը հրաւիրէ ուրացութեան եւ դարձեալ զինուորական կեանքի: Հիւսիքոս կը մերժէ եւ կը նախընտրէ երկնաւոր յաւիտենական փառքին արժանանալ, քան վաղանցուկ երկրաւոր հարստութեան: Ուստի կայսրը գայրանալով ծանր քար մը կապելով վիզին, նետել կու տայ զինք Որոնդէս գետին մէջ՝ 4-րդ դարուն սկիզբները:

ՍՐԲՈՅ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ՝ ԱՆԴՐԷԻ ԵՒ ՓԻԼԻՊՊՈՍԻ

Անդրէաս Առաքեալ

Անդրէաս առաքեալ Պետրոս առաքեալի եղբայրն է, որ Գալիլիոյ լիճին եզերքը իր եղբօրը՝ Պետրոսի հետ, կը կանչուի Քրիստոսի կողմէ առաքելութեան:

Անդրէաս նախապէս եղած է Յովհաննէս Մկրտիչի աշակերտը եւ լսած ըլլալով Յովհաննէսի վկայութիւնը Յիսուսի մասին նախքան

Յիսուսէ կանչուիլը, արդէն անպաշտօն հետեւողը եղած է Յիսուսի եւ այդ պատճառով կոչուած է՝ Նախակոչ՝ առաքեալ:

Անդրեաս առաքեալ շատ քիչ կը յիշուի անտարաններուն մէջ: Աւանդաբար կ'ըսուի թէ եղած է Սկիւթացիներուն քարոզիչ առաքեալը եւ սակայն եկեղեցի չէ հիմնած այնտեղ: Նաեւ քարոզած կը նկատուի Հիւսիսային Յունաստանի մէջ եւ նահատակուած Բաթրաս քաղաքին մէջ, բազմապատկութեան նշանին նման խաչի մը վրայ, որով խաչի այդ ձեւը կը կոչուի նաեւ Ս. Անդրեասի Խաչ:

Փիլիպպոս Առաքեալ

Փիլիպպոս առաքեալ Բեթսահիդայէն էր, Անդրեաս եւ Պետրոս առաքեալներուն քաղաքէն (Յհ 1.44):

Յիսուս երբ կը կանչէ զինք առաքելութեան, Փիլիպպոս առաքեալ առանց ժամանակ կորսնցնելու կ'երթայ եւ կ'աւետէ Նաթանայէլին թէ գտած են այն մարդը, որու մասին Օրէնքի գիրքին մէջ գրուած է (Յհ 1.45):

Փիլիպպոս առաքեալ երեք տարիներ հետեւելէ ետք Քրիստոսի, միւս առաքեալներուն նման, կ'անցի առաքելութեան եւ ըստ ասանդութեան կը քարոզէ Փոքր Ասիոյ մէջ եւ կը նահատակուի խաչելութեամբ:

ՍՐԲՈՑՆ՝ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՀՈՈՄԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑՆ ԵՒ ՍԱՐԿԱԻԱԳԱՑՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴՈՑՆ

3-րդ դարուն Հռոմի մէջ ապրած քաջ առաջնորդ եղած է Ստեփանոս Հռոմայ հայրապետը: 254 թուականին կը բարձրանայ Հռոմի աթոռին վրայ եւ կը գահակալէ մինչեւ իր նահատակութիւնը՝ 257 թուական:

Ստեփանոս Հայրապետ եղած է իր հօտը պաշտպանող եւ քաջալերող հոգեւորական մը: Ան նոյնիսկ դարձի կը բերէ եւ քրիստոնէայ կը մկրտէ Նեմեսիոս անունով հեթանոս իշխան մը եւ անոր կոյր դուստրը, որ մկրտուելէն ետք կը բժշկուի եւ աչքերը կը բացուին: Իշխանը նոյնիսկ սարկաւազ կը ձեռնադրուի եւ սակայն իր ունեցած հաստատ հաւատքին համար կը նահատակուի կայսեր

կողմէ: Այսպիսով Ստեփանոս հայրապետի գահակալութեան շրջանին բազմաթիւ հոգեւորականներ եւ հաւատացեալներ կը նահատակուին Հռոմի մէջ:

Օր մը, երբ Ստեփանոս Հայրապետ Ս. եւ Անմահ պատարագ կը մատուցէր, յանկարծ զինուորներ կը պաշարեն եկեղեցին եւ կը փորձեն խորտակել դուռը եւ ներս մտնել: Այն պահուն երբ Ս. Հայրապետը կը հաղորդուի եւ կը հաղորդէ ժողովուրդը, զինուորները ներս խուժելով կը նահատակեն զինք իր արիւնը խառնելով Ս. Հաղորդութեան սկիհին մէջ գտնուող Քրիստոսի սուրբ արեան: Հաւատացեալներ պատուով կը թաղեն զայն: 8-րդ դարուն աճիւնները կը փոխարդուին իր անունը կրող վանքի մը մէջ եւ այնտեղ կը հանգչի ան այսօր:

ՍՐԲՈՑՆ՝ ԱԿԻՓՄԻՄԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ԵՒ ՅՈՎՍԵՓՈՍ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ, ԱՅԻԹԱԼԱՅ ՍԱՐԿԱԻԱԳԻՆ ԵՒ ՊՂԱՏՈՆԻ ՎԿԱՅԻՆ

Ակիփսիմոս եպիսկոպոս

4-րդ դարուն ապրած պարսիկ ծերունի եպիսկոպոս մը էր Ակիփսիմոս վկան: Ան պարսիկ մոզպետէն հաւատաքննութեան եւ ուրացութեան կը հրաւիրուի: Հաստատ մնալով իր հաւատքին վրայ բանտ կը նետուի, ուր կը մնայ երեք տարիներ, աւելի զօրանալով ու աճելով իր հաւատքին մէջ: Երեք տարիներ ետք դարձեալ ուրացութեան համար ատեան կը քաշուի, բայց իր ցուցաբերած քաջութեան ու հաւատքի զօրութեան պատճառով, բրածեճ ըլլալով չարաչար կը տանջուի, որուն չդիմանալով հոգին կ'աւանդէ արժանի ըլլալով երկնային լոյս խորանին:

Յովսէփ քահանայ եւ Այիթալա սարկաւագ

Ակիփսիմոս եպիսկոպոսին ապրած օրերուն նահատակուած պարսիկ ծերունի քահանայ մը եղած է Յովսէփ վկան: Նոյնպէս կը կանչուի հաւատաքննութեան եւ իր ունեցած զօրաւոր հաւատքին համար կը չարչարուի: Ի վերջոյ կը փոխադրեն զինք այլ քաղաք մը ուր բռնի ոյժով կը ստիպեն քրիստոնէայ հաւատացեալները, որ քարկոծեն զինք, որո՞ւ տարափին տակ իր հոգին կ'աւանդէ, լոյս Արքայութեան մէջ, այլ սուրբերու միանալով:

Այիթալա վկան եղած է Ակիփսիմոս եպիսկոպոսին սարկաւազը եւ նահատակակիցը, նոյնպէս՝ ազգութեամբ պարսիկ :

Պղատոն վկայ

Անկիւրացի ազնուական եւ քրիստոնէայ ընտանիքի զաւակ եղած է Պղատոն վկան, որ փոքր տարիքէն կը դաստիարակուի քրիստոնէական կրթութեամբ եւ սակայն որք կը մեծնայ: Ունեցած հարստութիւնը աղքատներուն բաժնելէ ետք կը նուիրուի հեթանոսները դարձի բերելու առաքելութեան:

Ատեան կը կանչուի քաղաքի դատաւորին կողմէ, որ տեսնելով Ս. Պղատոնի հաւատքն ու համբերութիւնը, խիստ չարչարանքներու կ'ենթարկէ զայն եւ կը բանտարկէ: Ի վերջոյ, 304 թուականին, ծանր տանջանքներէ ետք, գլխատելով կը նահատակէ սուրբը:

**ՍՐԲՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՅՆ՝ ՄԵՏՐՈՓԱՆՈՍԻ, ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՍԻ ԵՒ
ՊՕՂՈՍԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂԻՆ ԵՒ ՍՐԲՈՑ ՆՕՏԱՐԱՅՆ՝
ՄԱՐԿԻԱՆՈՍԻ ԵՒ ՄԱՐՏԻՐՈՆԻ**

Մետրոփանէս Կ.Պոլսոյ Հայրապետ

Մետրոփանէս հայրապետ եղած է Կ.Պոլսոյ առաջին եպիսկոպոսը, 306 թուականէն մինչեւ 325 թուական: Ան ապրած ըլլալով Կոստանդին կայսեր օրերուն, ականատես կ'ըլլայ թէ ինչպէս Բիւզանդիոն քաղաքը կը վերածուի մայրաքաղաքի, որով նաեւ եպիսկոպոսական աթոռին դիրքն ու հեղինակութիւնը բարձրանալով կը վերածուի պատրիարքութեան:

Մետրոփանէս Հայրապետ ծեր ըլլալով, կարողութիւն չունենար մասնակցելու եկեղեցւոյ Տիեզերական առաջին ժողովին, որ տեղի կ'ունենայ Նիկիոյ մէջ՝ 325 թուականին: Ներկայացուցիչ կը նշանակէ Աղեքսանդրոս եպիսկոպոսը, որ ապա կը յաջորդէ իրեն: Աւանդութիւնը կ'ըսէ, թէ Նիկիոյ ժողովին մասնակցած բոլոր հայրապետները, ժողովէն ետք կ'այցելէն ծերունի հայրապետին, որ օրհնելէ ետք բոլորը, հոգին կ'աւանդէ:

Աղեքսանդրոս Կ.Պոլսոյ Հայրապետ

Աղեքսանդրոս հայրապետ, եղած է յաջորդը Կ.Պոլսոյ Մետրոփանէս Հայրապետին: Որպէս ներկայացուցիչը Մետրոփանէս հայրապետին ներկայ կը գտնուի Նիկիոյ Տիեզերական առաջին ժողովին: Մետրոփանէս Հայրապետի վախճանումէն ետք, Նիկիոյ ժողովին մասնակից հայրապետներու կողմէ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի եւ կը նշանակուի Կ.Պոլսոյ աթոռին գահակալ: Եղած է պերճախօս, առատաձեռն եւ խիստ պահեցող: Հոգին կ'աւանդէ իսաղաղ վախճանով՝ 304 թուականին:

Պօղոս Խոստովանող Կ.Պոլսոյ Հայրապետ

Պօղոս Հայրապետ եղած է յաջորդը Աղեքսանդրոս Հայրապետին, Կ.Պոլսոյ աթոռին վրայ: Ան իր գահակալութեան ընթացքին երեք անգամներ կ'աքսորուի Աթոռէն եւ ապա կը վերադառնայ իր Աթոռը: Ըլլալով ուղղափառութեան պաշտպան եւ աղանդաւորներուն դէմ պայքարող Հայրապետ, իր երրորդ քսորի ընթացքին, 348 թուականին Կոկիսոնի մէջ, կը նահատակուի կայսեր պահակներուն ձեռքով, եմփորոնով խեղդամահ ըլլալով:

Մարկիանոս եւ Մարտիրոն դպիրներ

Մարկիանոս եւ Մարտիրոն վկաներ եղած են երկու աւագ դպիրներ որոնք Պօղոս Խոստովանող հայրապետին մօտ նօտարութիւն կ'ընէին:

Երբ Պօղոս Խոստովանող Կոստանդինոս կայսեր զինուորներուն ձեռքով կը նահատակուի, Մարկիանոս եւ Մարտիրոն դպիրները լուր կը տարածեն քաղաքի հաւատացեալ բնակիչներուն, թէ՛ Ս. Պօղոս Խոստովանող նահատակուած է իր ունեցած ուղղափառ եւ հակա-արիոսական կեցուածքին համար եւ այսպիսով ուղղափառութեան կը դարձնեն բոլորը:

Այս լսելով կայսրը, անմիջապէս գլխատել կու տայ դպիրները՝ 350ական թուականներուն, որոնք քաջաբար պաշտպանելով քրիստոնէութիւնը, կը միանան իրենց նահատակ հայրապետին:

**ՄՐԲՈՑ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԱՅՆ՝ ԳԱԲՐԻԷԼԻ ԵՒ ՄԻՔԱՅԷԼԻ ԵՒ
ԱՄԵՆԱՅՆ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ԶՕՐԱՅՆ**

Աստուածաշունչ մատեանին մէջ հրեշտակներուն յիշատակութեան կը հանդիպինք Ծննդոց գիրքի առաջին գլուխներէն սկսեալ, հասնելով մինչեւ Յայտնութիւն Յովհաննո՛ւ՝ Աստուածաշունչի վերջին գիրքը: Այստեղ հրեշտակները կը ներկայանան մարդկութեան որպէս պատգամաւորներ, որոնք յատուկ կերպով կը դրկուին Աստուծոյ կողմէ պատգամ մը փոխանակելու նշանակեալ անձին:

Հրեշտակները երկնային այն արարածներն են, որոնք կատարեալ սողեծուած են փառաբանելու համար Աստուծոյ զօրութիւնն ու էութիւնը: Անոնք նաեւ պաշտօն ունին տրուած Աստուծմէ պահելու եւ պաշտպանելու համար հաւատացեալները, իրենց երկրաւոր կեանքի ընթացքին դիմագրուած փորձութիւններէ եւ մեղանչումէ:

Աստուածաշունչին մէջ նշանաւոր է Գաբրիէլ հրեշտակը, որ աւետեց Մարիամ Աստուածամօր, Քրիստոսի ծնունդին մասին: Նաեւ ընդունուած է թէ Գաբրիէլ հրեշտակապետը ինքն է որ պիտի հնչեցնէ մեռելներու յարութեան փողը, Քրիստոսի երկրորդ գալստեան ժամանակ: Գաբրիէլ անունը կը նշանակէ՝ Աստուծոյ զօրութիւնը՝ կամ Աստուծոյ մարդը:

Միքայէլ հրեշտակապետը նաեւ կը յիշուի որպէս չարին դէմ պայքարող իշխան: Աւանդաբար կ'ըսուի թէ երբ Արուսեակ հրեշտակապետը կ'ապստամբի Աստուծոյ դէմ, Միքայէլ հրեշտակապետն է որ իր բանակով կը պայքարի անոր դէմ:

Ըստ Դիոնիսիոս Արիսպագացիին գրած՝ Երկնային Քահանայապետք՝ գիրքին, հրեշտակները ունին երեք քահանայապետական բաժանումներ, իւրաքանչիւրը երեք ստորաբաժանումներով:

Առաջին քահանայապետութիւն՝ Քերովբէներ, Սերովբէներ եւ Աթորք:

Երկրորդ քահանայապետութիւն՝ Տերութիւնք, Զօրութիւնք եւ Իշխանութիւնք:

Երրորդ քահանայապետություն՝ Պետությունը,
Հրեշտակապետներ եւ Զինուորությունը:

Իսկ հրեշտակապետներու խմբակին մէջ կը յիշուին նաեւ 9 հրեշտակապետներուն անունները, որոնցմէ իւրաքանչիւրը իր պաշտօնը ունի Աստուծմէ տրուած, հաւատացեալներուն հանդէպ, որոնք են՝ Միքայել, Գաբրիէլ, Ռաֆայել, Ուրիել, Անայել, Ադոնիէլ, Տակուել, Փանուել եւ Բարազիէլ:

ՄՐԲՈՑ՝ ԱՆԱՍՏԱՍԵԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ ԵՒ ՎԱՐՈՍԻ ԵՒ ԹԷՈՂԻՏԵԱՅ ԵՒ ՈՐԴԻՈՑ ՆՈՐԱ, ԵՒ ՈՐՔ ԸՆԴ ՆՄԱ ԿԱՏԱՐԵՑԱՆ

Անաստաս քահանայ

Մակունդատ անունով պարսիկ զինուոր մը եղած է Անաստաս քահանան, որ մասնակից ըլլալով 614 թուականին, պարսիկներու կատարած Երուսաղէմի գրաւումին եւ Քրիստոսի խաչի գերութեան, Երուսաղէմի մէջ դարձի կու գայ եւ քրիստոնէութիւնը կ'ընդունի:

Պատերազմէն ետք, կը վերադառնայ Երուսաղէմ, ուր կը մկրտուի եւ կը վերակոչուի Անաստաս անունով: Սաբայի վանքին մէջ կը ձեռնադրուի եւ առաքելութեան կը մղուի դէպի Պաղեստինեան Կեսարիա: Այնտեղ կը հանդիպի պարսիկ մոզերու, կը փորձէ դարձի բերել զանոնք, որոնք սակայն լրտես կարծելով զինք, կը ներկայացնեն իշխանին, որ սաստիկ տանջանքներու ենթարկելով սուրբը, միջոց մը բանտ կը նետէ զինք եւ ապա կը դրկէ Պարսկաստան:

Անաստաս քահանայ Պարսկաստանի մէջ քաջութեամբ կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը: Մոզերը ի գուր կը հրաւիրեն զինք ուրացութեան եւ անտանելի չարչարանքներով կը տանջեն զինք: Ի վերջոյ կը գլխատուի եւ կ'արժանանայ յաւիտենական փառքին:

Վարոս զինուոր

3-րդ դարուն Հռոմէական բանակին մէջ ծառայող զինուոր մը եղած է Վարոս վկայ: Օր մը, կայսրը, կը ձերբակալէ եօթը ճգնաւորներ եւ բանտ կը նետէ զանոնք: Անոնցմէ մէկը նոյն գիշեր իսկ կը մահանայ: Այս տեսնելով Վարոս զինուոր, անմիջապէս մեռած ճգնաւորին տեղը կը գրաւէ եւ քրիստոնէայ կը դառնայ: Կայսրը

գիտնալով պատահաձր, նախ լաւապէս կը չարչարէ սուրբը եւ ապա կը նահատակէ զինք:

Թէոդիտէ կոյս եւ զաւակները

Գոնիացի երեք զաւակներու այրիացեալ մայր մըն է Թէոդիտէ կոյսը, որ նուիրուած էր իր զաւակներու քրիստոնէական դաստիարակութեան: Հեթանոս ազնուական մը սիրահարելով իրեն, ամուսնութիւն կ'առաջարկէ: Թէոդիտէ քաջութեամբ կը մերժէ առաջարկը, որու պատճառով նախ ականատես կ'ըլլայ զաւակներու չարչարանքներուն, որոնք հաստատ կը մնան իրենց հաւատքին վրայ: Ապա միասնաբար կրակ կը նետուին ու կը նահատակուին, 300-ական թուականներուն Դիոկղետիանոսի օրով:

**ՍՐԲՈՅՆ՝ ՀԻՊԵՐԻՔԵԱՆՑՆ, ՈՐՔ Ի ՍԱՄՈՒՍԱՏ ԿԱՏԱՐԵՑԱՆ ԵՒ
ՍՐԲՈՅՆ՝ ՍԵԻԵՐԻԱՆՈՍԻ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻՈՅՆ, ԲԱԲԵԼԱՅ ԾԵՐՈՅՆ
ԵՒ ՈՒԹՍՈՒՆ ԵՒ ՉՈՐՍ ԱՇԱԿԵՐՏԱՅ ՆՈՐԻՆ**

Հիպերիքեան վկաներ

Հայաստանի Սամուսատ քաղաքէն եօթը սուրբեր էին Հիպերիքեան վկաները, որոնք ապրած են 3-րդ դարու վերջերը եւ 4 դարու սկիզբները:

Քաղաքին մէջ նշուած հեթանոսական տօնի մը ընթացքին, Հիպերիքոս եւ իր ընկերը՝ Փիլոթէոս, իրենց տան մէջ միասնաբար ծունկի եկած կ'աղօթէին, երբ իրենց հինգ հեթանոս ընկերները ներս մտնելով հարց կու տան թէ ինչո՞ւ չեն մասնակցիր հրապարակային տօնակատարութեան: Երկու քրիստոնէայ ընկերները կը բացատրեն իրենց քրիստոնէական հաւատքին մասին եւ դարձի կը բերեն հինգ հեթանոս ընկերները, որոնք հաւատալով Քրիստոսի անմիջապէս կը մկրտուին:

Ի վերջոյ հաւատաքննութեան կը կանչուին եւ կը հրաւիրուին ուրացութեան: Եօթը սուրբերը քաջութեամբ կը պաշտպանեն քրիստոնէութիւնը եւ ամուր կը մնան իրենց հաւատքին մէջ: Դատաւորը սաստիկ գանակոծութեան կ'ենթարկէ զանոնք, ապա Քրիստոսի նման կը խաչէ: Յաջորդ օր երբ տակաւին ողջ մնացած էին սուրբերը, իւրաքանչիւրին ճակատը գամելով կը նահատակէ զիրենք:

Մեւերիանոս Սեբաստացի

Մեւերիանոս վկայ, Լիկիանոս կայսեր օրով, քաջ եւ յայտնի զօրավար մըն էր, Սեբաստիա քաղաքին մէջ: Որպէս քրիստոնէայ մեծապէս կ'օգնէր հաւատացեալներուն եւ ի մասնաւորի անոնց, որոնք կը հալածուէին եւ բանտ նետուած էին յանուն Քրիստոսի:

Մեւերիանոս զօրավար, յաճախ կը յանդիմանէր հեթանոս մեծամեծները իրենց կատարած հալածաքներուն համար եւ նոյնիսկ համարձակութեամբ կը դիմէր կայսրին յետս կոչելու համար քրիստոնէաներուն դէմ հրապարակած հալածանքի հրովարտակը, որ մեծ վնաս մը էր կայսրութեան ամրապնդման: Սեբաստիոյ դուքսը, խստութեամբ կը թելադրէր զօրավարին վերադառնալ հեթանոսութեան եւ ուրանալ քրիստոնէութիւնը: Մեւերիանոսի յամառութեան վրայ, ի վերջոյ բազմաթիւ տանջանքներու կ'ենթարկելէ ետք, ոտքերուն ու վզին քարեր անցնելով պարիսպէն կը կախէ զինք, մինչ քաջ Մեւերիանոս անդադար կ'աղօթէր հոգիի փրկութեան եւ հալածողոյ քրիստոնէաներուն համար, մինչեւ որ իր հոգին կ'աւանդէ եւ արժանի կ'ըլլայ երկինքի Արքայութեան: Անոր մարմինը կտոր կտոր պարիսպէն վար կը թափի եւ հաւատացեալներ հաւաքելով զայն պատուով կը թաղեն Սեբաստիոյ մէջ:

Բաբելլաս ծերունի եւ 84 աշակերտները

Մաքսիմիանոս կայսեր օրով Բիւթանական քաղաքի մը քրիստոնէական կրթութեան ծերունի ուսուցիչը եղած է Բաբելլաս սուրբը: Ան քրիստոնէայ մանուկներուն կողքին նաեւ քրիստոնէութիւնը կը քարոզէր հեթանոսներուն, որու պատճառով կայսրը կը զայրանայ եւ դատի կը կանչէ ծերունին: Ան քաջութեամբ կը յայտարարէ քրիստոնէութեան ճշմարիտ կրօնք մը ըլլալու իրողութիւնը, զոր պէտք է ամէն մարդ ճանչնայ եւ ընդունի: Կայսրը կատղելով նախ փշրել կու տայ ծերունիին ծնօտն ու ակոսները եւ ապա իր 84 մատաղ աշակերտներու հետ, կը գլխատէ զինք:

**ՍՐԲՈՅՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ
(ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՐՈՒ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ Է
Ս. ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ)
ՏՕՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՅ՝ ՀՆՈՑ ԵՒ ՆՈՐՈՑ ՅԱՅՏԻՅ ԵՒ ԱՆՅԱՅՏԻՅ**

Քրիստոնեությունը երկրի վրայ կը հաստատուի Քրիստոսի քարոզութեամբ եւ փրկութիւն կը տրուի մարդուն Քրիստոսի խաչին վրայ թափած արիւնով, անոր հրաշափառ յարութեամբ ու երկինք համբարձումով:

Քրիստոնեութիւն ամրապնդուեցաւ նորադարձ քրիստոնեաներուն հոգիին մէջ, երբ մասնաւորաբար առաջին երեք դարերուն յանուն Քրիստոսի բազմահազար հաւատացեալ քրիստոնեաներ չարչարուեցան եւ իրենց արիւնը թափեցին: Եղած են բազմաթիւ սուրբեր, որոնք Քրիստոսի սիրոյն չարչարուած եւ նահատակուած են, բայց պատմութիւնը անոնց անունները չէ յիշած կամ մոռացութեան տրուած են: Եղած են սուրբեր, որոնք մարտիրոսացած են առաջին դարերուն, իսկ այսօր՝ կան քրիստոնեաներ որոնք իրենց ապրած կեանքով սրբութեան համազօր վիճակ կը ներկայացնեն, եւ իրենց օրինակը ի սպաս կը դնեն Աստուծոյ թագաւորութեան տարածումին: Կան նաեւ քրիստոնեաներ որոնք այս վայրկեանին իրենց արիւնը կը թափեն, իրենց քրիստոնեական հաւատքին համար:

Այս բոլորին համար աղօթք բարձրացնելու եւ որեւէ մէկը անյիշատակ չձգելու համար, քրիստոնեական եկեղեցին յատուկ տօնով մը կը յիշէ բոլոր ծանօթ եւ անծանօթ, յայտնի եւ անյայտ, հին կամ նոր սուրբերը եւ կը խնդրէ անոնց բարեխօսութիւնը:

Յիշատակ արդարոց օրհնութեամբ եղիցի:

**ՍՐԲՈՅՆ՝ ՂՈՒՆԿԻԱՆՈՍԻ ՀԱՐԻՒՐԱՊԵՏԻՆ ՈՐ ՀԱԻԱՏԱՅ Ի
ԽԱԶԵԼՈՒԹԻՒՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԱՍՏՈՒԱԾԱՀՕՐՆ,
ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԱՐԻՄԱԹԱՅԻՈՅՆ ԵՒ ԲԱՐԵԿԱՍԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ՂԱԶԱՐՈՒ ԵՒ ՔԵՐՅՆ ՆՈՐԱ ՄԱՐԹԱՅԻ ԵՒ ՄԱՐԻԱՍՈՒ**

Ղուկիանոս Հարիւրապետ

Ղուկիանոս կամ Ղուկիանոս հարիւրապետ, եղած է այն զինուորականը, որ հսկած եւ հետեւած է Քրիստոսի, խաչելութեան ճամբուն ընթացքին: Ան ականջալուր ըլլալով Քրիստոսի արտասանած խօսքերուն, կ'անդրադառնայ ու կը համոզուի Քրիստոս

անմեղութեան ու արդարօրէն կը յայտարարէ թէ 'Իրապէս որ այս մարդը արդար է' (Ղկ 23.47)

Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ ան Քրիստոսի խաչելութենէն ետք իր զինուորներուն հետ դարձի կու գայ եւ կը վերադառնայ Կեսարիա, ուր վկայելով Քրիստոսի մասին կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը եւ Քրիստոսի սիրոյն կը նահատակուի, դառնալով Քրիստոս յաղթական զինուորը:

Յովսէփ Աստուածահայր

Քրիստոսի մանկա-պատանեկան մարմնաւոր հրեշտակը եւ պաշտպան հայրը՝ Յովսէփ, եղած է արդար մարդ մը, (Մտ 1.19) եւ իր կեանքը նուիրած է պահելու ու հոգալու հրեշտականման իր կոյս կիներն ու զուակը որով արժանապէս կոչուած է Աստուածահայր:

Յովսէփ Աստուածահօր մասին կը կարդանք Աւետարաններուն առաջին գլուխներուն մէջ: Այնտեղ Յովսէփ կը ներկայանայ Դաւիթի ցեղէն արդար, պատուախնդիր եւ Աստուծոյ հանդէպ խոր հաւատք ունեցող հրեայ հիւսն մը: Ան հնազանդելով հրեշտակի պատգամին, թէ Մարիամ Ս. Հոգիով յղացած է եւ Աստուծոյ Որդին պիտի ծնի, ոչ միայն չարձակէր իր նշանածը այլ իր քով պահելով, կուսական կեանքով կ'ապրի ծառայելու համար սուրբ ընտանիքին:

Ղուկաս Աւետարանիչ վերջին անգամ կը յիշէ Յովսէփը, երբ կը ներկայացնէ Յիսուսի առաջին ուխտագնացութիւնը դէպի Երուսաղէմ, ուր հայրն ու մայրը զԻնք կորսնցնելով, մտահոգ երեք օրեր փնտռելէ ետք, տաճարին մէջ կը գտնեն զԻնք: (2.41-52)

Յովսէփ Արիմաթացի

Ըստ աւետարանիչներուն Յովսէփ եղած է՝ հարուստ Արիմաթացի, Քրիստոսի աշակերտած մարդ մը (Մտ 27.57), պարկեշտ եւ հրեաներուն ատեանին անդամ, որ կը սպասէր Աստուծոյ թագաւորութեան գալուն (Մր 16.42-43), բարեգործ եւ արդար (Ղկ 23.50-51), որ քաջութիւնը կ'ունենայ դիմելու Պիղատոսին եւ Քրիստոսի մարմինը խնդրելով անկէ, պատուով թաղելու զայն ժայռափոր նոր գերեզմանի մը մէջ (Յհ 19. 38-42):

Ան կը յայտնուի Աւետարանին մէջ Յիսուսի խաչելութենէն ետք եւ թաղումը կատարելէն վերջ դարձեալ կ'անյայտանայ: Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ ան կ'երթայ Անգլիա, ուր առաջին եկեղեցին կը շինէ եւ իր հարստութիւնը ի սպաս կը դնէ քրիստոնէութեան տարածման: Նաեւ իր հետ կը տանի Վերջին Ընթրիքին Յիսուսի գործածած գինիի բաժակը, որ ժամանակ մը ետք կը կորսուի եւ հաւատալիք կը դառնայ թէ դարձեալ պիտի գտնուի առաքինի ասպետի մը կողմէ: Ուստի դարեր ետք, միջնադարեան ասպետներ ջանք չեն ինչայեր գտնելու համար Յիսուսի բաժակը եւ արժանանալու առաքինի ասպետի կոչումին:

Յովսէփ Ամրիաթացիի գերեզմանը ցոյց կը տրուի Քրիստոսի գերեզմանին շատ մօտիկ տեղ մը, որ այժմ հայ եկեղեցւոյ կը պատկանի:

Ղազարոս եւ անոր քոյրերը՝ Մարթա եւ Մարիամ

Ղազարոս՝ Յիսուսի մտերիմ բարեկամը եւ ազգականը, որու մահուան առիթով Յիսուս կու լայ: Բեթանիացի եղբայր եւ քոյրեր, որոնց հանդէպ մեծ սէր ունէր Յիսուս եւ յաճախակիօրէն կ'իջեւանէր անոնց մօտ:

Ղազարոսի անունը կը յիշատակուի, երբ ծանօթէն կ'անհանգստանայ եւ կը մահանայ: Մահէն երեք օրեր ետք Քրիստոս յարութիւն կու տայ անոր եւ Աստուծոյ փառքը կը ցոլայ մարդոց առջեւ երբ Ղազարոս գերեզմանէն դուրս կու գայ կենդանացած եւ առողջ: Նաեւ կը յիշուի թէ հրեաներ կը ծրագրէին Յիսուսը սպաննել, ինչպէս նաեւ սպաննել Ղազարոսը, որու յարութեամբ շատեր միացած էին Քրիստոսի:

Մարթան ու Մարիամը դարձեալ կը յիշատակուին Ղազարոսի մահուան դրուագին մէջ: Այլ առիթով մը երբ Յիսուս կ'իջեւանի անոնց տունը, Մարթա առանձինն ճաշի պատրաստութիւն կը տեսնէ, իսկ Մարիամ Յիսուսի ոտքերուն առջեւ նստած մտիկ կ'ընէ Անոր աստուածաբարբառ խօսքերը: Երբ Մարթա կը գանգատի Յիսուսի թէ քոյրը չօգնէր իրեն, Յիսուս կ'ըսէ թէ Մարիամ աւելի լաւ ընտրութիւն կատարած է: Աւետարանը կը յիշէ նաեւ Մարիամը երբ թանկագին

անուշահոտով Քրիստոսի ոտքերը կը լուայ, ի նշան Քրիստոսի վերջին օժման:

Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ Ղազարոս իր քոյրերու հետ կը մեկնին Կիպրոս եւ այնտեղ խաղաղութեամբ հոգինին կ'աւանդեն:

**ՍՐԲՈՅՆ` ԹԷՈՂԻՏՈՆԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ, ՁԵՆՈՆԻ ՁԻՆՈՒՈՐԻՆ,
ՄԱԿԱՐԱՅ, ԵՒԴՈԿՍԵԱՅ ԵՒ ՌԱՍԵԼԱՅ**

Թէոդիտոն քահանայ

Սուրբերու վարքագրութեան մէջ շփոթ մը կայ Թէոդիտոն քահանայի անձին մասին: Մակայն շատեր կը նոյնացնեն զայն Թէոդորիտոս անունով քահանայի մը հետ:

Ան եղած է Անտիոքի մայր եկեղեցւոյ աւագերէցը եւ միեւնոյն ժամանակ եկեղեցական սպասներու եւ գանձերու պատասխանատուն: Յուլիանոս Կոմս` հօրեղբայրը Յուլիանոս Ուրացոյին եւ կառավարիչը կայսրութեան Արեւելեան նահանգներուն, կ'աքսորէ իր իշխանութեան մէջ գտնուող եկեղեցականները, որպէսզի կարենայ դիրութեամբ կողոպտել եկեղեցական սպանները:

Թէոդիտոն քահանայ կը մերժէ ենթարկուիլ հրահանգին եւ ձերբակալուելով դատի կը բերուի: Ան քաջութեամբ կը պաշտպանէ իր հաւատքը եւ նոյնիսկ անվախօրէն կը մարգարէանայ թէ Յուլիանոս Կոմս չարչարուելով պիտի մեռնի: Արդարեւ ան չարաչար կը հիւանդանայ ու կը մեռնի, իսկ Յուլիանոս Ուրացոյ անձանօթի մը կողմէ կը սպաննուի, պարսիկներու դէմ մղած պատերազմի մը ընթացքին երբ անձանօթ նետ մը կը դպչի իրեն:

Այսպիսով Թէոդիտոն քահանայ կը գլխատուի եւ արժանանալով Երկինքի Արքայութեան, կը սպասարկէ Քրիստոս յաւիտենական սեղանին առջեւ:

Ձենոն, Մակար, Եւդոկսէ եւ Ռամելա վկաներ

Հայ Եկեղեցւոյ տօնացոյցին մէջ մուտք գործած սոյն չորս վկաները, շփոթ մը կը յառաջացնեն սուրբերու վարքագիրներու մօտ:

Ոմանք կը յիշեն զանոնք առանձնաբար, ոմանք տարբեր անուններով: Շնորհք Արք. Գալուստեան հետեւելով յունական բնագրին, զանոնք կը յիշէ միասնաբար, նկատի ունենալով որ անոնք յունական եկեղեցիէն մուտք գործած են մեր մէջ, ըստ որուն, 2-րդ դարուն անոնք եղած են Գաղղիոյ մէջ հաստատուած բանակի մը գլխաւորները: Երբ ի յայտ կուգայ թէ բանակը ամբողջութեամբ քրիստոսնեայ դարձած է, տեղոյն կառավարիչին կողմէ կը դրկուին Մալաթիա, ուր, նախ, ուրացութեան կը հրաւիրուին եւ երբ քաջութեամբ կը դաւանին իրենց քրիստոնէութիւնը, կը նահատակուին միասնաբար, միանալու համար Քրիստոսի Արքայութեան բանակին:

**ՍՐԲՈՑ ԽԱՐԻԹԵԱՆՑՆ ԵՒ ՍՐԲՈՑ ՎԿԱՅԻՑՆ ԱՐՏԵՄԵԱՅ ԵՒ
ՔՐԻՍՏԱՓՈՐԻ ԵՒ ԵՐԿՈՒՅ ԿԱՆԱՆՑՆ ԿԱԼԻՆԻԵԱՅ ԵՒ
ԱԿԻԼԻՆԵԱՅ**

Խարեթեան վկաներ

Յուլիանոս կայսեր օրով Եթովպիոյ Ներգրոն քաղաքին մէջ ապրած Հապաշ սուրբեր էին Խարեթեանք անունով յիշուած վկաները:

Այս ժամանակ Եթովպիոյ մէջ հրեաները զօրանալով նեղութիւն կը պատճառէին քրիստոնեայ ժողովուրդին: Հրեայ զօրավար մը ինքզինք թագաւոր հռչակելով Ոմերիտ քաղաքին վրայ, կը փորձէր նաեւ գրաւել քրիստոնէաներով լեցուն Ներգոն քաղաքը, որու կառավարիչն էր Խարեթաս անունով քրիստոնեայ մը:

Թագաւորը նաեւ կը փորձէ բռնի միջոցներով գրաւել քաղաքը եւ երբ կը ձախողի, կը դիմէ նենգութեան: Ան կ'առաջարկէ ինքնակամ կերպով քաղաքին դռները բանալ ու յանձնել իրեն, պայմանով որ ինք ոչ մէկ վնաս պիտի հասցնէ քաղաքի քրիստոնեայ բնակիչներուն: Այսպիսով քաղաքի դռները կը բացուին եւ թագաւորը հազիւ ներս մտած կը հալածէ քրիստոնեայ բնակիչները եւ կը նահատակէ զանոնք:

Ըստ Յայսմաւորքին, նահատակներուն թիւը կը հասնի 10.200-ի, ներառեալ 340 նահատակները որոնք մարտիրոսացան Խարեթասի հետ: Այս խումբ մը նահատակները Խարեթասի անունով կը կոչուին

Խարիթեանք եւ միասնաբար կ'արժանանան Արքայութեան փառաց պսակին:

Արտեմիս Դուքս

Հռոմէական բանակին մէջ մեծ վաստակ ունեցող, բարձրաստիճան զինուորական մը եղած է Արտեմիս Դուքսը: Յուլիանոս Ուրացող կայսեր գահակալութեան շրջանին, երբ կայսրը պարսիկներուն դէմ արշաւանքի ելած էր, Արտեմիս որպէս Եգիպտոսի բանակին զօրավար, օր մը երբ կը ներկայանայ կայսեր, կը տեսնէ թէ ան կը չարչարէ Եւզինէոս եւ Մակարիոս անունով երկու քահանաներ: Արտեմիս Դուքս քաջութեամբ կը յանդիմանէ կայսրը իր կատարած անարդկային եւ հակա-աստուածային արաքին համար: Կայսրը զայրանալով Արտեմիսէն, կը դրդէ աղէքսանդրացիները, որոնք կ'ամբաստանեն Արտեմիս զօրավարը կայսրութեան գործերուն մէջ անհաւատարիմ ներկայացնելով զինք: Կայսրը անմիջապէս իր քով կանչելով Արտեմիսը կ'առաջարկէ իրեն ընտրութիւն կատարել քրիստոնէութեան եւ պետական պաշտօնին միջեւ: Արտեմիս քաջութեամբ կը հրաժարի պաշտօնէն, որու պատճառով կայսրը անտանելի չարչարանքներու ենթարկելով զինք, ի վերջոյ կը գլխատէ՝ 362 թուականին:

Քրիստափոր վկայ

Սուրբերու վարքագրութեան մէջ իւրայատուկ դէմք մը է Քրիստափոր վկայ, իր ունեցած ազնիւ հոգիով ու բարի սրտով:

Քրիստափոր վկայ որպէս բարբարոս, գերի կը բռնուի Հռոմէական բանակին կողմէ եւ կը ծառայէ անոր մէջ: Անտիոքի մէջ քրիստոնէայ կը դառնայ եւ հակառակ իր ունեցած հսկայ ու կտրիճ մարմինին, կ'ունենայ քաղցր եւ համեստ վերաբերում ուրիշներուն նկատմամբ, ի մասնաւորի զինք հալածողներուն:

Քրիստափոր քրիստոնէայ մկրտուելով իր մէջ կը ծնի քարոզելու փափաքը: Սակայն քարոզելու համար յունարէն լեզուին պէտք ունէր, զոր բացարձակապէս չէր գիտէր: Ուստի խոր հաւատքով կ'աղօթէ Աստուծոյ որ իրեն շնորհէ Հոգեգալուստի առաքեալներուն նման

լեզու խօսելու պարգևը, որու իբրև պատասխան լեզուն կը բացուի եւ կը սկսի յունարէն խօսիլ:

Քրիստափոր, իր գիտութեան սահմանին չափ, կը քարոզէր քրիստոնէութիւնը եւ դարձի կը բերէր շատեր: Օր մը կայսրը 200 հոգինոց բանակ մը կը դրկէ իր մօտ, հաւատաքնութեան հրաւիրելու համար զինք: Քրիստափոր հնազանդութեամբ կը հետեւի անոնց եւ ճամբու ընթացքին Քրիստոսի մասին խօսելով դարձի կը բերէ 200 զինուորները: Նոյնիսկ հրաշքով ուտելիքը շատցնելով կը կերակրէ զանոնք: Քրիստափոր, նախ հռոմէական բանակը եպիսկոպոսին տանելով կը մկրտէ եւ ապա միասնաբար կ'ուղղուին կայսեր քով:

Կայսրը ջանք չի խնայէր ուրացութեան հրաւիրելու համար Քրիստափորը: Կը բանտարկէ զինք եւ քովը կը դրկէ երկու անբարոյ կիներ, որոնք սուրբին աղօթքներով եւ քարոզներով դարձի գալով, աւելիով կը գրգռեն կայսրին զայրոյթը: Կայսրը նախ չարաչար կը նահատակէ երկու նորադարձ սրբուհիները եւ երբ կը գիտնայ թէ նոյնիսկ Քրիստափոր կրցած է բանակը ամբողջութեամբ դարձի բերել, իր զայրոյթը թափելով Քրիստափորին վրայ կը զլխատէ զինք:

Կը պատմուի թէ օր մը գետափին մանուկ մը խնդրած է Քրիստափորէ գետին միւս կողմը անցընել զինք: Սուրբը սիրայօժար ուսին առնելով մանուկը գետ կը մտնէ: Որքան կը խորանայ գետին մէջ, այնքան կը զգայ թէ մանուկը կը ծանրանայ իր ուսին վրայ եւ ինք ուժասպառ ըլլալով պիտի խեղդուի: Սակայն գետին կիսուն, կը զգայ թէ մանուկը զինք դէպի վեր քաշելով կ'ազատէ մահէն եւ գետափ կը հասցնէ զինք: Գետափին, մանուկը կը յայտնէ Քրիստափորին թէ Ինք ալ աշխարհին մեղքը կրած է իր ուսերուն, եւ կ'անյայտանայ: Այսպիսով Քրիստափոր կը նկատուի ճամբորդներու պաշտպան սուրբը, որ նկարներու մէջ կը ներայացուի իր ուսին շալկած մանուկով: Քրիստափոր կը նշանակէ Քրիստոսակիր:

Կալինիէ եւ Ակիւլինէ վկայուհիներ

Երկու անբարոյ կիներ եղած էին Կալինիկէ եւ Ակիւլինէ վկայուհիները: Անոնք յատուկ կերպով կը դրկուին բանտ նետուած Քրիստափոր վկային քով, քրիստոնէութեան ճամբէն շեղելու համար զինք: Սակայն երբ կը հանդիպին Ս. Քրիստափորին, անոր

աղօթքներով ու քարոզությամբ դարձի կու գան եւ կը զոջան իրենց ապրած անբարոյ կեանքին համար: Ուստի կ'ընդունին քրիստոնէութիւնը եւ կը խոստանան ի գին արեան, ցմահ ապրիլ Քրիստոսի նուիրուած կեանքով:

Երբ կը վերադառնան դատաւորին, կը յայտնեն իրեն թէ Ս. Քրիստափորը ճամբէն հանելու փոխարէն, իրենք գտած են ճշմարիտ Աստուածն ու ճամբան: Ուստի կը դաւանին իրենց քրիստոնէութիւնը եւ կ'արհամարհեն կուռքերը: Ասոր վրայ դատաւորը բազմաթիւ չարչարանքներու ենթարկելէ ետք սրբուհիները կը նահատակէ զիրենք, որոնք արեամբ քրիստոնէայ կը մկրտուին եւ կ'արժանանան Արքայութեան պսակին:

**ՍՐԲՈՑ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԻՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅՆ՝ ՌԷԹԷՈՍԻ,
ԴԻՈՆԻՍԻՈՍԻ, ՍԵՂԲԵՍՏՐՈՍԻ, ԱԹԱՆԱՍԻ, ԿԻՒՐԴԻ
ԵՐՈՒՍԱՂԻՄԱՑԻՈՅՆ, ԵՓՐԵՍԻ ԽՈՒՐԻՆ ԱՍՈՐԻՈՅ, ԲԱՐՍՂԻ
ԿԵՍԱՐԱՑԻՈՅՆ, ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԻՒՍԱՑԻՈՅՆ, ԳՐԻԳՈՐԻ
ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԲԱՆԻՆ, ԵՊԻՓԱՆՈՒ ԿԻՊՐԱՑԻՈՅՆ, ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ
ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻՆ ԵՒ ԿԻՒՐԴԻ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻՈՅՆ**

Ս. Ռէթէոս Աթենացի

Ռէթէոս Անթենացիի մասին տեղեկութիւններ կը պակսին: Դիոնիսիոս Արիսպագացիի անունով գրուած գործերուն մէջ կը յիշուի թէ Ռէթէոսը եղած է ուսուցիչը Դիոնիսիոս Արիսպագացիի եւ եղած Աթենքէն, ուրկէ կ'առնէ Անթենացի մակդիրը:

Ս. Դիոնիսիոս Արիսպագացի

(Եջ. 15 Հոկտեմբեր 2009 սուրբերուն մէջ կայ Ս. Դիոնիսիոսը, որու սրբագրուածը չունիմ ես: խուսաբելու համար վերստին սրբագրելէ, վերոյիշեալ սրբագրուածը այստեղ տեղադրել)

Ս. Սեղբեստրոս Հռոմի հայրապետ

Սեղբեստրոս հայրապետ ծնած է Հռոմ եւ փոքր տարիքէն մեծցած է քրիստոնէական դաստիարակութեամբ:

Իր սարկաւագութեան ու քահանայութեան շրջանին արդէն իսկ նշանաւոր կը դառնայ իր ունեցած իմաստութեամբ եւ շնորհքներով, այդ իսկ պատճառով կը պատրաստեն զինք Հռոմի աթոռին գահակալութեան:

Իր գահակալութեան սկիզբը կայսրերու կողմէ կ'ենթարկուի հալածանքի եւ սակայն Կոստանդիանոս կայսրի գահակալութեամբ, երբ քրիստոնէութիւնը Հռոմի մէջ ազատ կրօնք կը հռչակուի, ան կը լծուի Հռոմէական եկեղեցւոյ բարեկարգութեան:

Ս. Սեղբեստրոս հայրապետ կը վախճանի 335 թուականին, հանդիսանալով Հռոմէական եկեղեցւոյ կազմակերպիչ հայրապետներէն մէկը:

Ս. Աթանաս հայրապետ

Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մեծագոյն հայրերէն մէկն է Աթանաս Աղեքսանդրացի հայրապետ: Ծնած է Աղեքսանդրիա՝ 296 թուականին, ուր նաեւ շարունակած է իր ուսումը աստուածաբանական հռչակաւոր համալսարանին մէջ:

Ան որպէս քարտուղար սարկաւագ Աղեքսանդրիոյ պատրիարքին, ներկայ կ'ըլլայ Նիկիոյ ժողովին: Ապա յաջորդելով անոր՝ 328 թուականին, եռուն պայքար կը բանայ արիոսականութեան դէմ, անհամար նամակներ գրելով արիոսականութեան յարած եպիսկոպոսներուն: Իր ունեցած հակարիոսական կեցուածքին համար հինգէ աւելի անգամներ կ'աքսորուի եւ պաշտօնազուրկ կ'ըլլայ:

Ի վերջոյ յաղթական դուրս կու գայ եւ մինչեւ իր վախճանը՝ 373 թուականին, կը մնայ Աղեքսանդրիոյ աթոռին վրայ եւ կը պաշտպանէ քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքը կառչած մնալով Նիկիական հանգանակին:

Ս. Կիրեղ Երուսաղէմացի

Կիրեղ եղած է քրիստոնէական եկեղեցւոյ նշանաւոր հայրերէն մէկը, բայց իր մասին տեղեկութիւններ կը պակսին: Ան ծնած է 315

թուականին եւ Երուսաղէմի աթոռին վրայ պատրիարք ընտրուած 349 թուականին:

Իր գահակալութեան ընթացքին, բազմիցս կ'աքսորուի արիոսական աղանդաւորներուն կողմէ, որոնք այն ժամանակ լեցուած էին Երուսաղէմին մէջ, բայց ի վերջոյ 378 թուականին վերջնականապէս կը վերահաստատուի իր աթոռին վրայ եւ 381 թուականին կը մասնակցի Կոստանդնուպոլսոյ մէջ գումարուած եկեղեցւոյ Տիեզերական երկրորդ ժողովին: Ապա 386 թուականին բնական մահով կը վախճանի:

Իր գործերէն նշանաւոր է Կոչումն Ընծայութեան՝ զիրքը, որ հինգերորդ դարուն հայերէնի ալ թարգմանուած է: Այս աշխատութեամբ, Ս. Կիրեղ մկրտութեան կը նախապատրաստէ չափահաս երախաները:

Ս. Եփրեմ Խորի Ասորի

Կրօնական գիտութեան հանճար, մեծ մատենագիր եւ սրբակենցաղ անձ մըն է Եփրեմ Խորի սարկաւազը: Ծնած է Մծբին 306 թուականին: Աշակերտած է Յակոբ Մծբնացի հայրապետին, եւ անոր հետ ալ մասնակցած է Նիկիոյ ժողովին:

363 թուականին, երբ Մծբին կ'անցնի պարսկական տիրապետութեան տակ, ան կը փոխադրուի Եդեսիա, ուր մտաւորական գործ կը տանի եւ կը վախճանի՝ 373 թուականին:

Եփրեմ Խորի Ասորիի ունեցած գիտութեան համար Հայ Եկեղեցին արժանաւորապէս զայն կը դասէ եկեղեցւոյ մեծ վարդապետներու շարքին: Ան հեղինակ է աստուածաբանական եւ հակաճառական բազմաթիւ հատորներու, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ ներբողներու, շարականներու եւ քարոզներու, որոնք նաեւ թարգմանուած են հայերէնի:

Ս. Եփրեմ Խորի Ասորի որպէս սարկաւազ իր կեանքով ու աշխատութեամբ մեծ սուրբի յիշատակը ձգած է եւ տիպար օրինակ դարձած է շատերու:

Ս. Բարսեղ Հայրապետ

Բարսեղ Կեսարացի Հայրապետ ծնած է շուրջ 325 թուականին, սրբակենցաղ ընտանիքի մը մէջ: Ան կը մեծնայ կրօնական լուրջ դաստիարակութիւն ստանալով եւ իր փոքր տարիքէն կը սորվի ապրիլ սրբակենցաղ վարքով:

Ան իր ուսումը կատարելագործելու համար, ընկերակցութեամբ իր համագիւղացի՝ Գրիգոր Նազիանզացիին, կ'երթայ Աթէնք եւ այնտեղ կ'աշակերտի նշանաւոր իմաստասէրերու: Աւարտելէ ետք ուսումը, շրջան մը Եգիպտոս կ'անցնի ապելու համար ճգնաւորներու հետ եւ խորանալու համար հոգեւոր կեանքին մէջ: Ապա կը վերադառնայ Կեսարիա եւ այնտեղ հակառակ իր կամքին, կը ձեռնադրուի Կեսարիոյ եպիսկոպոս 370 թուականին եւ կ'աշխատի զարկ տալ Կեսարիոյ ժողովուրդի հոգեւոր կեանքի վերելքին:

Բարսեղ Հայրապետ քաջաբար կը պայքարի արիոսականներուն դէմ եւ մանաւանդ Յուլիանոս Ուրացոյ եւ արիոսամետ Վաղէս կայսրերուն դէմ: Թեոդոս Մեծ կայսրին գահակալութեամբ ամեն դժուարութիւն կը փարատի եւ արիոսականներէն արստրուած եպիսկոպոսները կը վերադառնան իրենց պաշտօնին:

Սակայն Ս. Բարսեղ Հայրապետ չվայելելով խաղաղութիւնը՝ 380 թուականին կը վախճանի, իր ետին ձգելով կենդանի սուրբի մը յիշատակը եւ իր հօտին պաշտպան առաջնորդի մը տիպարը:

Գրիգոր Նիւսացի

Գրիգոր Նիւսացի Հայրապետ եղած է կրտսեր եղբայրը Բարսեղ Հայրապետին: Ան ապրած ըլլալով բարեպաշտ ընտանիքի մը զաւակը, փոքր տարիքէն կը դաստիարակուի կրօնական շունչով: Կ'ամուսնանայ եւ ապա իր կնոջ մահէն ետք եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Նիւսիա քաղաքին վրայ 372 թուականին:

Ըլլալով բուն հակառակորդ արիոսական աղանդին Վաղէս կայսեր կողմէ կ'արստրուի: Ապա Թեոդորոս կայսեր գահակալութեամբ կը վերադառնայ իր արթոր եւ 381 թուականին նշանաւոր մասնակիցը կը դառնայ Կ. Պոլսոյ Տիեզերական Բ. ժողովին:

Ս. Գրիգոր Նիսացի Հայրապետ գրած է բազմաթիւ ճառեր եւ մեկնութիւններ, որոնցմէ շատերը թարգմանուած են հայերէնի, ինչպէս.- 'Յաղագս բնութեան մարդոյ': Ան վախճանած է 395-400 թուականներու միջեւ:

Ս. Գրիգոր Աստուածաբան

Ինքնամփոփ եւ աղօթասէր բնութիւն ունեցող անձ մը եղած է Գրիգոր Աստուածաբան: Հայրը եպիսկոպոսն էր Նազիանգ քաղաքին, ուր ծնած է ինք 329 թուականին եւ որով նաեւ կոչուած է Նազիանգացի:

Գրիգոր երիտասարդ տարիքէն ինքզինք կը նուիրէ ճգնութեան: Սակայն հորը պնդումով կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի 362 թուականին եւ հորը օգնական կը նշանակուի: Տասը տարի ետք կը ձեռնադրուի եպիսկոպոս Սասիմա փոքր քաղաքին աթոռին, որ սակայն իր վրայ ծանրացած հորը աշխատանքներուն պատճառով առիթը չունենար երթալու:

Հօրը մահէն ետք՝ 374-ին, կը քաշուի Կիլիկիա, ուր շրջան մը կը ճգնի եւ 379 կը հրաւիրուի Պոլիս եւ իր քարոզներով մեծապէս օգտակար կը դառնայ Նիկիական հանգանակի յաղթանակին: 381-ին կ'ընտրուի Պատրիարք Կ. Պոլսոյ, եւ Անտիոքի Պատրիարք Մելիտոսի մահէն ետք, կը նախագահէ Կ. Պոլսոյ Տիեզերական երկրորդ ժողովին:

Ապա վարչական աշխատանքները իր բնութեան անյարիր գտնելով, կը վերադառնայ իր ծննդավայրը եւ իր հորը կալուածին մէջ կ'անցընէ կեանքին վերջին ժամանակները եւ կը վախճանի 389 թուականին:

Ս. Գրիգոր Աստուածաբան ձգած է բազմաթիւ գործեր, որոնցմով շահած է 'Աստուածաբանի տիտղոսը': Ունի բազմաթիւ քարոզներ եւ հոգեւոր բանաստեղծութիւններ, որոնցմէ շատեր թարգմանուած են հայերէնի:

Եպիփան Կիպրացի

4-րդ դարուն ապրած եկեղեցւոյ նշանաւոր հայրերէն մէկը էր Եպիփան, որ եղած է իր ժամանակին թունդ պաշտպանը Նիկիական

Հանգանակին եւ հատու հակառակորդը աղանդաւորական շարժումներուն:

Ան ծնած է 315 թուականին Պաղեստինի մէջ: Որպէս հոգեւորական, ան եռանդուն եւ աշխոյժ գործունէութիւն կ'ունենայ Երուսաղէմի մէջ եւ նոյնիսկ Ելեւթերոպոլիսի մէջ կը հաստատէ իր անձնական վանքը:

Իր համբաւը այնքան կը տարածուի շրջակայ երկիրներուն մէջ, որ 367 թուականին, Կիպրոսի եպիսկոպոսները զինք կ'ընտրեն Կիպրոսի եպիսկոպոսապետ:

Ան բազմաթիւ ճամբորդութիւններով մեծապէս կը պայքարի աղանդաւորներուն դէմ եւ ի վերջոյ, 403 թուականին, դէպի Կիպրոս ճամբորդութեան ընթացքին, նաւուն մէջ կը վախճանին:

Եպիփան Կիպրացի իր ետին կը ձգէ բազմաթիւ երկեր, որոնց մէջէն նշանաւոր է 'Հերքումն ամենայն հերետիկոսութեանց' երկը, ուր կը պայքարի մինչեւ իր ժամանակները եկեղեցւոյ կեանքին մէջ յայտնուած աղանդաւորներուն դէմ:

Յովհաննէս Ոսկեբերան

Քրիստոնէայ եկեղեցւոյ փայլուն եւ պերճախօս քարոզիչ հայրերէն մէկը եղաւ Յովհաննէս Ոսկեբերան Կոստանդնուպոլսոյ հայրապետը: Ծնած է 347 թուականին վաղամեռիկ զինուորական հօր եւ քրիստոնէայ մօր զաւակ ըլլալով:

Յովհաննէս Ոսկեբերան քրիստոնէական սկզբունքներով կը դաստիարակուի մանուկ տարիքէն, իր առաջին ուսուցիչը ունենալով այրիացեալ մայրը, որ իր մէջ կը ցանէ քրիստոնէական հաւատքին սերմերը: Ապա չափահաս տարիքին կը մկրտուի եւ Անտիոքի մէջ կը հետեւի օրէնսդրութեան եւ հռետորութեան, ուսուցիչ ունենալով Լիբանոս անունով մեծ հռետորը, իսկ աստուածաբանութեան ուսուցիչ կ'ունենայ Դիոտոր Տարսնացին:

Յովհաննէս Ոսկեբերան երիտասարդ տարիքին ճգնութեան կը սկսի: Նախ տան մէջ, միեւնոյն ատեն հոգ տանելու համար իր ծերունի մօր, ապա կը քաշուի անապատ, ուր 373 թուականէն մինչեւ 381, այնքան խիստ պայմաններու մէջ կը կատարէ իր ճգնութիւնը, որ

ծանրորեն կը հիւանդանայ: 381 թուականին սարկաւագ կը ձեռնադրուի եւ կը ծառայէ Անտիոքի մէջ եւ 386 թուականին կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուելով, հրաշալի ու պերճախօս քարոզներով իր վրայ կը կրէ Ոսկեբերան մակդիրը:

Ոսկեբերան հայրապետ 398 թուականին, հակառակ իր կամքին պատրիարք կ'ընտրուի Կ.Պոլսոյ աթոռին: Ան կը վերաշխուժացնէ քաղաքի հոգեւոր կեանքը, խստօրէն յանդիմանելով թէ՛ ազնուական եւ թէ՛ հասարակ քաղաքացիները: Ան նոյնիսկ կը յանդիմանէ Եղոքսիա կայսրուհին, իր ունեցած անբարոյ կեանքին համար, որուն իբրեւ հետեւանք 403 թուականին կատարուած ժողովէ մը ետք Ոսկեբերան կ'աքսորուի քաղաքէն: Այս ժողովին կը նախագահէր Աղեքսանդրիոյ Թեոփիլոս պատրիարք, որ ինք կը ցանկար բազմիւ Կ.Պոլսոյ պատրիարքական գահուն: Սակայն արքայական գիշերը քաղաքին մէջ պատահած զօրաւոր երկրաշարժներն ու հրդեհները, կը սարսափեցնեն կայսրուհին որ անմիջապէս ետ կանչել կու տայ արքայապետը իր աթոռին վրայ:

Յովհաննէս Հայրապետ կը վերադառնայ նոյն խստութեամբ եւ բժախնդրութեամբ, որ պատճառ կ'ըլլայ երկրորդ արքայի մը, որ այս անգամ քալելով պիտի երթար մինչեւ Կոկիսոն եւ ապա Պոնտոս: Սակայն տառապէալ հայրապետը, իր վատ առողջութեան պատճառով կը նահատակուի ճամբու ընթացքին, Կոմանա քաղաքին մէջ, 407 թուականին: 438 թուականին մարմինը կը բերուի Կ.Պոլսոյ ու կը թաղուի Ս. Առաքելոց վանքին մէջ:

Յովհաննէս Ոսկեբերան հայրապետ մեծ կ'ըլլայ նաեւ իր մտաւորական գործերով: Ան կը մեկնէ Աստուածաշունչը, կը գրէ Ս. Պատարագը, որու ազդեցութիւնը նաեւ կը գտնենք Հայ Եկեղեցւոյ Պատարագամատոյցին մէջ, ունի բազմաթիւ աղօթքներ, զորս կը կարդացուին եկեղեցւոյ մէջ զանազան տօներու ընթացքին:

Ս. Կիրեղ Աղեքսանդրացի հայրապետ

Կիրեղ Աղեքսանդրացի հայրապետ եղած է վերջին համաքրիստոնէական հայրապետը: Ծնած է 380-ին Աղեքսանդրիոյ մէջ եւ անոր աթոռին վրայ գահակալած է 412 թուականին:

Կիրեղ հայրապետ ըլլալով կորովի եւ հեղինակաւոր կրօնաւոր մը, երբ պատրիարքութեան աթոռին կը հասնի, բուն պայքար կը մղէ Աղեքսանդրիոյ մէջ գտնուող Նովատեան հերձուածողներուն եւ հրեաներու դէմ:

Կիրեղ հայրապետ նշանաւոր եղած է ‘Աստուածածին’ մակդիրին դէմ բացուած պայքարին մէջ եւ պաշտպանած է զայն:

Բուն պայքար մղած է Անտիոքեան Աստուածաբանութեան ջատագով Նեստորին դէմ, որ կ’ուզէր Քրիստոսի անձին մէջ տեսնել երկու բնութիւններ: Օրուան Հռոմի կայսրը՝ Թէոդոս Բ. կրտսեր, հարցը աւելի պաշտօնական միջոցներով լուծելու համար 431 թուականին Եփեսոսի մէջ տիեզերական ժողովի մը հրաւիրեց եպիսկոպոսները, ուր նգովուեցաւ Նեստոր եւ գահընկեց եղաւ իր աթոռէն: Այս առիթով որդեգրուեցաւ Կիրեղ Հայրապետի բանաձեւը, որ է ‘Մի Բնութիւն Բանին Մարմնացելոյ’: Կը վախճանի 444 թուականին:

Ան ձգած է ճառեր, մեկնութիւններ, որոնցմէ շատերը հայերէնի թարգմանուած են 8-րդ դարուն, Ստեփանոս Սիւնեցիի կողմէ:

**ԳԻՒՏ ՆՇԽԱՐԱՅ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻՍԻ ԱՂՈՒԱՆԻՑ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԵՒ ՍՐԲՈՅ ՀԱՐՅՆ՝ ԹԱԹԼՈՅ, ՎԱՐՈՍԻ,
ԹՈՒՄԱՍՈՒ, ԱՆՏՈՆԻ, ԿՐՕՆԻԴԵԱՅ ԵՒ ԵՕԹՆ ԽՈՏԱՃԱՐԱԿԱՅՆ,
ՈՐՔ ՅԻՆՆԱԿԵԱՆ ՎԱՍՆ ԿԱՏԱՐԵՑԱՆ**

Գրիգոր Աղուանից Կաթողիկոս

Գրիգորիս Հայրապետ եղած է Հայոց Վրթանէս կաթողիկոսի երկուորեակներէն մին: Ան ծնած է Կեսարիոյ մէջ շուրջ 295 թուականին եւ տակաւին պատանի՝ 310 թուականին, իր հօրը հետ, կու գայ Հայաստան եւ արքունիքին մէջ կը մնայ:

Գրիգորիս, հակառակ որ արքունիքին մէջ կ’ապրէր, սակայն հոգեւորականի կոչումը զինք աւելի կը հմայէր: Ան շրջան մը ետք, իր հօրեղբօր՝ Արիստակէս հայրապետին մօտ կը մնայ եւ հոգեւոր կրթութիւն ստանալով 25 տարեկանին եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Աղուաներու եւ Վրացիներու շրջանին համար:

Ան քրիստոնեությունը կը քարոզէ շրջանի Մազքութներու թագաւորին եւ անոր բանակին, որոնք նախ կը խանդավառուին Քրիստոսի խօսքերով եւ սակայն երբ կը տեսնեն քրիստոնեական բարոյական օրէնքները, որով կ'արգիլուէին յափշտակութիւնը, սպանութիւնը եւ այլ վայրագութիւններ, կը մերժեն Գրիգորիսի քարոզած քրիստոնեությունը: Անոնք նաեւ կը մտածեն թէ Գրիգորիս Հայրապետ յատուկ կերպով դրկուած է Հայոց թագաւորէն, որպէսզի իր քարոզներով եւ բարոյական սկզբունքներով արգիլէ մազքութներու յաճախակի յարձակումները Հայաստանի վրայ եւ այդպիսով տկարացնելով զանոնք, կարենայ տիրել նաեւ իրենց ազգին: Ուստի այս մտածումներով առաջնորդուած, կը բռնեն Գրիգորիս Հայրապետը եւ ձիու մը պոչին կապելով, ձին կ'արձակեն Կասպից ծովու ափերուն, որ քաշկոտելով Սուրբ Հայրապետը նահատակէ զայն: Դէպքը կը պատահի 337 թուականին:

Թաթուլ, Վարոս եւ Թումաս ճգնաւորներ

Սահակ-Մեսրոպեան շունչով մեծցած եւ քրիստոնեական հաւատքով հալածանքներու դէմ պայքարած երկու եղբայրները՝ Թաթուլն ու Վարոսը, դարձան գօտեպնդիչը Վարդանանց ճակատամարտէն ետք հալածական հայերուն հաւատքի կայունութեան:

Վարդանանց հերոսներու նահատակութենէն ետք, երբ թշնամիին կողմէ հալածական դարձած հայերը կը պատսպարուէին ամրակուռ բերդերուն մէջ, Թաթուլ եւ Վարոս եղբայրները կը բնակին բնութեան մէջ եւ կը ճգնին Վիշապաձոր կոչուած աննշմարելի վայր մը:

Երկու եղբայրներ տարիներ շարունակ կ'ապրին աղօթքով եւ ծոմապահութեամբ եւ իրենց կեանքը ամբողջութեամբ կը նուիրեն Աստուծոյ: Տարիներ ետք կ'որոշեն բաժնուիլ իրարմէ, որու դժուարութեան դէմ պայքարելով պիտի խորանային հաւատքին մէջ: Այսպիսով տարիներ շարունակ միայնակեաց կեանք մը ապրելով, երկու եղբայրներ անյայտ շրջապատին, կը զօրանան հաւատքով եւ կամքով:

Սակայն, օր մը, որսորդներ կը գտնեն Թաթուլի ճգնարանը եւ լուռ տարածելով գիւղացիներուն, բոլորը կը հաւաքեն ճգնաւորին շուրջը: Թաթուլ մեծ ուրախութեամբ կ'ուսուցանէ, կ'ամրապնդէ զանոնք իրենց հաւատքին մէջ եւ նոյնիսկ գիւղացիներու ջանքով վանք մը կը հիմնէ այնտեղ: Թաթուլ նոյնիսկ կ'ունենայ աշակերտներ, որոնք իր ցուցմունքներով կ'աճին եւ կը զօրանան քրիստոնէական կեանքի մէջ: Աշակերտներէն նշանաւոր կը դառնայ Թումաս անունով երիտասարդ ճգնաւորը, որ Թաթուլի համար կը դառնայ մեծ մխիթարութիւն, որովհետեւ Թաթուլ արդէն իսկ ծերացած, կարողութիւն չունէր առաջնորդելու վանական կեանքը: Ուստի միայնակեցութեան կեանքին դառնալով, վանահայրութիւնը կը յանձնէ Թումաս աշակերտին: Այսպիսով Թաթուլ տարիներ ետք կ'աւանդէ իր հոգին եւ կը թաղուի իր իսկ հիմնած վանքին մէջ եւ Թումաս շարունակելով իր ուսուցիչին առաքելութիւնը, խոր ծերութեան մէջ կը վախճանի եւ կը թաղուի Թաթուլի կողքին:

Իսկ Վարոս ճգնաւորը, տարիներ ճգնութիւն ընելէ ետք, այլ մարդոց կողմէ կը յայտնաբերուի, որոնք անտեղեակ անոր բուն անունին կը կոչեն զինք Գիւտ: Ան դարձեալ գիւղացիներու ջանքով կը հիմնէ Գիւտ վանքը, կ'ունենայ աշակերտներ եւ տարիներ ուսուցանելով եւ աճեցնելով վանական կեանքը, իր հոգին կ'աւանդէ խաղաղութեամբ եւ Թաթուլ ու Թումաս ճգնաւորներուն հետ, կ'արժանանայ Արքայութեան պսակին:

Անտոն վկայ, Կրօնիդէս վկայ

Կապաղովկիայի Կեսարիոյ մէջ հոչակ շահած մեծ ճգնաւորներ եղած են Անտոն եւ Կրօնիդէս վկայները: Անոնք երկուքը կը հանդիսանան հայ ճգնութեան դպրոցին հիմնադիր սուրբերը:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ երբ Կեսարիա կու գայ եւ Կաթողիկոս կը ձեռնադրուի նորադարձ հայ ժողովուրդին համար, քրիստոնէական դաստիարակութիւնը ամուր հիմերու վրայ դնելու նպատակով, Կեսարիայէն իր հետ կը բերէ բազմաթիւ կրօնաւորներ եւ ի մասնաւորի, մեծանուն ճգնաւորներ՝ Անտոնն ու Կրօնիդէսը: Հայոց Ս. Հայրապետը կը յանձնէ ճգնաւոր սուրբերուն Տարօն գաւառի հեթանոսական մեհեանին տեղ բարձրացած նորակառոյց Ս. Կարապետ վանքը: Այնտեղ Անտոն ու Կրօնիդէս ճգնաւորները հիմքը

կը դնեն հայ ճգնութեան դպրոցին եւ որպէս վանահայր, կը նշանակեն իրենց աշակերտ Եպիփան անունով եպիսկոպոսը:

Անտոն եւ Կրօնիդէս վկաները, վանքին մէջ մնալէ աւելի կը բարձրանային մօտական լեռները շարունակելու համար իրենց ճգնողական խիստ կեանքը: Անոնք նոյնիսկ տարիներ կը բացակայէին վանքէն եւ այդպիսով կը զօրանային հոգեպէս, հաւատք ու կամք ներշնչելով իրենց աշակերտներուն:

Այսպիսով երկու մեծ ճգնաւորներ իրենց կեանքը կը նուիրեն Աստուծոյ եւ տարիներ ետք կը կնքեն իրենց մահկանացուն: 302 թուականը ցոյց կը տրուի որպէս ճգնութեան սկիզբը, իսկ 342 կամ 355 թուականները իրենց մահուան թուականները:

Եօթը խոտաճարակ վկաներ

6-րդ դարուն երբ Հայաստան համեմատաբար աւելի խաղաղ էր եւ հայ նախարարական տուները կ'աշխատէին բարեկարգել եւ զարգացնել երկիրը, նաեւ կը վերաշխուժանայ եւ կը բարելաւուի Մշոյ Ս. Կարապետ վանքը, Թողիկ անունով վանահօր ջանքերով ու աշխատանքով: Այսպիսով շատեր կու գային եւ վանք մտնելով իրենց հաւատքը կ'ամրապնդէին ու հոգեպէս կը զօրանային:

Այսպիսի վանականներ կ'ըլլան նաեւ Արեւմտեան Հայաստանէն եկած չորս, իսկ Պարսկաստանէն եկած երեք ճգնաւորներ: Անոնք իրարու միանալով կ'ապրին ճգնողական խիստ պայմաններու տակ, վանքէն հեռու լեռան մը վրայ եւ կը սնանին միայն խոտով: Անոնք ժամանակ առ ժամանակ կ'իջնեն ճգնարանէն եւ Ս. Հաղորդութիւն ստանալով եւ Թողիկ վանահօր խրատները լսելով զօրացած կը վերադառնան իրենց ճգնարանը:

Այսպէս 20 տարիներ կը ճգնին նոյն ձեւով, մինչեւ որ 602 թուականին, երբ պարսիկները յոյներու վրայ արշաւանքի ճամբուն վրայ, անցնելով Տարօնէն կը յարձակին նաեւ Ս. Կարապետ վանքին վրայ: Սակայն նախօրոք վանականները տեղեակ ըլլալով պարսիկներու արշաւանքին, վանքի հարստութիւնը ամբողջութեամբ կը թաքցնեն մօտակայ լեռներու մէջ եւ ամայի չերեւելու համար վանքը, եօթը խոտաճարակ ճգնաւորները կամաւորաբար կը մնան

վանքին մեջ եւ այսպիսով պարսիկներու յարձակումով ու վայրագութեամբ կը նահատակուին, պահելով սակայն Աստուծոյ նուիրուած Ս. Կարապետ վանքի վանականներն ու գանձերը:

**ՍՐԲՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ՝ ԱՆԱՆԻԱՅ, ՄԱՏԱԹԵԱՅ, ԲԱՌՆԱԲԱՅ,
ՓԻԼԻՊՊՈՍԻ, ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ, ՇԻՂԱՅԻ ԵՒ ՍԻՂՈՒԱՆՈՍԻ**

Անանիա Առաքեալ

Անանիա եղած է Պօղոս առաքեալը քրիստոնէայ մկրտող Դամասկոսցի առաքեալը: Թէ ինչպէս Անանիա քրիստոնէայ մկրտուած է՝ Նոր Կտակարանը տեղեկութիւն չի տար մեզի:

Գործք Առաքելոց գիրքի 9-րդ գլխուն մեջ կը պատմուի Սօղոսի դարձը, ուր կը նշուի թէ ինչպէս Անանիա Աստուծոյ պատուէրին հնազանդելով կ'երթայ Պօղոսին քով եւ բժշկելով զինք քրիստոնէայ կը մկրտէ:

Յայսմաւորքի համաձայն, Անանիա կը ձերբակալուի որպէս քրիստոնէայ եւ հաւատաքննութեան կը բարձրանայ դատաւորին առջեւ: Քաջաբար կը պաշտպանէ քրիստոնէութիւնը եւ կը մերժէ դառնալ հեթանոսութեան, որուն համար չարչարանքի կ'ենթարկուի եւ քարկոծումով կը նահատակուի:

Մատաթիա Առաքեալ

Մատաթիա առաքեալ, փոխարինողը եղաւ Յուդա Իսկարիովտացիին, որ մատնեց զՔրիստոս: Ըստ աւանդութեան, Մատաթիա Եթովպիա կ'երթայ եւ այնտեղ կը քարոզէ Քրիստոսի աւետարանը:

Բառնաբա Առաքեալ

Պօղոս Առաքելի, առաքելական առաջին ճամբորդութեան գլխաւորն ու առաջնորդը եղաւ Բառնաբա կամ Բառնաբաս առաքեալ: Ան կիպրացի էր եւ բուն անունով՝ Յովսէփ: Քրիստոնէութիւնը ընդունելով կը մկրտուի, վերակոչուելով Բառնաբա, այսինքն՝ Որդի մխիթարութեան, իր ունեցած անկեղծ, հաղորդական, միշտ քաջալերող ու մխիթարող նկարագիրը նկատի ունենալով:

Գործ Առաքելոց գիրքը լայն տեղ տուած է Բառնաբայի գործունէութեան, նկատի առնելով անոր գործակցութիւնը Պօղոս Առաքելային հետ: Ան Պօղոսի առաջին ճամբորդութեան ընթացքին իր լրումին կը հասցնէ առաքելութիւնը եւ սակայն երկրորդ ճամբորդութիւնը ծրագրած ժամանակ անհամաձայնութիւնը մը կը ծագի երկուքին միջեւ եւ կը բաժնուին իրարմէ, Պօղոս իր երկրորդ ճամբորդութիւնը կը կատարէ, իսկ Բառնաբա առնելով Ղուկասը, կ'երթայ ծննդավայրը՝ Կիպրոս, ուր, ըստ աւանդութեան, կը դառնայ առաջին եպիսկոպոսը կիպրական եկեղեցւոյ եւ այնտեղ կը վախճանի:

Փիլիպպոս Սարկաւագ

Ստեփանոս նախավկայ սարկաւագին նման, Փիլիպպոս ինք էւս եղած է այն եօթը սարկաւագներէն մին, որոնք ընտրուեցան հոգալու համար քրիստոնէաներուն կարիքները:

Գործք Առաքելոց գիրքը կը յիշէ նաեւ Փիլիպպոս սարկաւագը, զանազան առիթներով: Փիլիպպոս ինքն էր այն առաքելը, որ ճամբու վրայ հանդիպելով Եթովպիայի թագուհիին ներքինիինս, զինք քրիստոնէայ կը մկրտէ:

Ստեփանոս Սարկաւագի նահատակութենէն ետք սկսած հալածանքներու պատճառով, բազմաթիւ քրիստոնէաներ Սամարիա կը փախին, որոնց շարքին նաեւ Փիլիպպոս սարկաւագ, ուր կը քարոզէ եւ հրաշքներ կը գործէ: Ան ունեցած է չորս կոյս աղջիկներ, որոնք դարձեալ որպէս սրբուհիներ կը տօնուին եկեղեցւոյ կողմէ: Փիլիպպոս մահուան թուականին եւ վայրին մասին տեղեկութիւններ կը պակսին:

Յովհաննէս Մարկոս Առաքել

Յովհաննէս Մարկոս Առաքելայի անունը աւելի ծանօթ է իր գրած Աւետարանով, քան իր կատարած առաքելական շրջագայութեամբ:

Մարկոսի գրած Աւետարանը, բաղդատմամբ միւս աւետարաններուն, համառօտ եւ կարճ ու կտրուկ ոճով գրուած

Աւետարան մըն է: Ան հնագոյն աւետարանն է եւ ուղղուած է Հռոմի քրիստոնէաներուն, զՔրիստոս ներկայացնելով բարձր հեղինակութեան եւ իշխանութեան տէր անձ մը՝ Մարդու Որդին:

Մարկոս, որու հրեական անունը Յովհաննէս էր, ընկերակիցը կ'ըլլայ Պօղոսի եւ Բառնաբայի, առաքելական առաջին ճամբորդութեան ընթացքին եւ սակայն կէս ձգելով առաքելութիւնը կը վերադառնայ Երուսաղէմ: Ապա Բառնաբայի հետ կը մեկնի Կիպրոս եւ աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ ան կ'անցնի Եգիպտոս եւ կը հիմնէ Աղեքսանդրիոյ եկեղեցին:

Մարկոս առաքելի մայրը նոյնպէս կ'ըլլայ գործունէայ հաւատացեալ քրիստոնէայ մը, որու տունը կը դառնայ քրիստոնէական արարողութիւններ կատարելու աղօթավայր մը:

Շիղա կամ Սիդուանոս Առաքեալ

Եկեղեցական օրացոյցը Շիղան ու Սիդուանոսը կը ներկայացնէ երկու տարբեր անձեր: Սակայն իրողութիւնը այն է որ Շիղա եւ Սիդուանոս միեւնոյն անձին տրուած՝ տարբեր լեզուներով անուններն են, Շիղա՝ եբրայեցերէն, իսկ Սիդուանոս՝ յունարէն:

Շիղա առաքեալ եղած է Պօղոս Առաքելի երկրորդ ճամբորդութեան ընկերակիցը: Ան Պօղոսի հետ կ'այցելէ այն քաղաքները ուր Պօղոս առաքելական առաջին ճամբորդութեան ընթացքին եկեղեցիներ հիմնած էր: Սակայն Գործք Առաքելոց գիրքը այդ ճամբորդութեան ընթացքին Շիղայի ընկերակցութիւնը կը ներկայացնէ մինչեւ Սելանիկ, ուր վերջին անգամ կը հանդիպինք Շիղայի անուան: Շիղայի վախճանին մասին տեղեկութիւն կը պակսի մեզի, սակայն կ'ըսուի թէ ան եղած է Փիլիպպէի առաջին եպիսկոպոսը եւ այնտեղ վախճանած:

ՄՐԲՈՑՆ՝ ԴԻՈՆԻՍԻՈՍԻ ԱՐԻՍՊԱՍԳԱՑԻՈՅՆ ԵՒ ԱՌԱՔԵԼՈՑ՝ ՏԻՄՈԹԷՈՍԻ ԵՒ ՏԻՏՈՍԻ

Դիոնիսիոս Արիսպագացի

Դիոնիսիոս Արիսպագացիին անունին հետ կապուած է Ռեթէոս Աթենացիի անունը, որովհետեւ ան եղած է Դիոնիսիոսի ուսուցիչը:

Դիոնիսիոս կը հանդիսանայ այն կամուրջը զոր կը միացնէ արեւտարանական սուրբերը եւ եկեղեցական պատմութեան սուրբերը: Անոր անունը կը յիշուի Գործք Առաքելոց գիրքին 17-րդ գլխուն 33-րդ համարին մէջ, որպէս նորադարձ հետեւողը Պօղոս Առաքեալին: Դիոնիսիոս, իր Արիսպագացի մակդիրը առած է Աթէնքի Արիսպագոս բլուրին վրայ տեղի ունեցած ժողովէն, ուր իր արժէքը ի յայտ եկաւ: Անոր անունով մեզի հասած են մօտաւորապէս 4 գործեր, որոնք սակայն վերջին ուսումնասիրութիւններու հիման վրայ կը պատկանին 5-րդ դարու հեղինակի մը, որ Դիոնիսիոս Արիսպագացիի անունով գրած է:

Աւանդութեան համաձայն Դիոնիսիոս եղած է Փարիզի առաջին եպիսկոպոսը եւ հոն նահատակուած է: Սակայն այս ալ կասկածի տակ կը դնեն պատմաբաններ, նշելով թէ Փարիզի առաջին եպիսկոպոսը եղած է այլ անձ մը եւ ոչ թէ Դիոնիսիոսը:

Տիմոթէոս Առաքեալ

Տիմոթէոս առաքեալ եղաւ Պօղոս առաքեալի լաւագոյն գործակիցներէն եւ աջակիցներէն մէկը: Ան ըլլալով քրիստոնէայ մօր զաւակ, փոքր տարիքէն կը դաստիարակուի քրիստոնէական հաւատքով, որ պատճառ կ'ըլլայ լաւագոյնը կատարելու քրիստոնէական հաւատքի տարածման մէջ:

Պօղոս Առաքեալ Տիմոթէոսի ուղղուած երկու նամակներ ունի, ուր կը յորդորէ հաւատացեալները եւ մանաւանդ եկեղեցոյ պաշտօնեանները: Տիմոթէոս նաեւ կ'ընկերակցի Պօղոսի, անոր առաքելական երկրորդ ճամբորդութեան ընթացքին:

Տիտոս Առաքեալ

Տիտոս Առաքեալ ըլլալով վստահելի եւ կարող անձ մը, որ չի շահագործեր հաւատացեալները (Բ. Կր 12.18) Պօղոս Առաքեալ զանազան առաքելութեանց կը դրկէ զինք: Ան կը մասնակցի Երուսաղէմի ժողովին, ընկերակցելով Պօղոսի եւ Բառնաբասի: Կը դրկուի Կորնթոս, Երուսաղէմի նորակազմ եկեղեցոյ համար նուիրատուութիւններ հաւաքելու: Ի վերջոյ Կրետէ կղզիին նորակազմ

եկեղեցւոյ վերատեսուչ կը նշանակուի եւ ապա կը դառնայ անոր առաջին եպիսկոպոսը:

Պօղոս Առաքեալ Տիտոսի ուղղած նամակ մը ունի, ուր կը յորդորէ եկեղեցականները մնալու համար իրենց շնորհքներու մէջ եւ չի շեղելու անկէ: Ինչպէս նաեւ շեշտը կը դնէ բարեգործութեան վրայ, որ սակայն չի բաւեր փրկութեան հասնելու, որովհետեւ Աստուած՝ Մեզ փրկեց, ո՛չ թէ մեր կատարած արդար գործերուն համար, այլ՝ պարզապէս ողորմած ըլլալուն համար՝ (Տիտ 3.5)

ՍՐԲՈՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆՉԱՑՆ՝ ՄԱՏԹԷՈՍԻ, ՄԱՐԿՈՍԻ, ՂՈՒԿԱՍՈՒ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Մատթէոս Աւետարանիչ

Մատթէոս առաքեալ պաշտօնով մաքսաւոր, աշակերտներուն մէջ կը ներկայացնէ հրեական ժողովուրդի այլ դասակարգ մը: Մաքսաւորները հրեական ընկերութեան մէջ հաշտ աչքով չէին դիտուէր: Անոնք Հռոմէական կայսրութեան պաշտօնեաներ էին եւ ժողովուրդին վրայ դրուած տուրքերը կը հաւաքէին, եւ աւելին, շահագործելով իրենց պաշտօնը աւելիով կը գանձէին ժողովուրդէն:

Մատթէոս առաքեալ նաեւ կոչուած է Ղեւի (Մր 2.14): Ան իր անունը կրող աւետարանով, ուր բազմաթիւ մէջբերումներ կը կատարէ Հին Կտակարանի գիրքերէն, կը փորձէ հրեայ ժողովուրդին փաստել, թէ սպասուած Մեսիան Յիսուս Ինք է:

Կ'ըսուի թէ Մատթէոս քարոզած է Եթովպիոյ կամ Պարսկաստանի մէջ, ուր եւ նահատակուած է:

Յովհաննէս Մարկոս Աւետարանիչ

Մարկոսի գրած Աւետարանը, բաղդատմամբ միւս աւետարաններուն, համառօտ եւ կարճ ու կտրուկ ոճով գրուած Աւետարան մըն է: Ան հնագոյն աւետարանն է եւ ուղղուած է Հռոմի քրիստոնէաներուն, զՔրիստոս ներկայացնելով բարձր հեղինակութեան եւ իշխանութեան տէր անձ մը՝ Մարդու Որդին:

Մարկոս, որու հրէական անունը Յովհաննէս էր, ընկերակիցը կ'ըլլայ Պօղոսի եւ Բառնաբայի, առաքելական առաջին ճամբորդութեան ընթացքին եւ սակայն կէս ձգելով առաքելութիւնը կը վերադառնայ Երուսաղէմ: Ապա Բառնաբայի հետ կը մեկնի Կիպրոս եւ աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ ան կ'անցնի Եգիպտոս եւ կը հիմնէ Աղեքսանդրիոյ եկեղեցին:

Մարկոս առաքելի մայրը նոյնպէս կ'ըլլայ գործունէայ հաւատացեալ քրիստոնէայ մը, որու տունը կը դառնայ քրիստոնէական արարողութիւններ կատարելու աղօթավայր մը:

Ղուկաս Աւետարանիչ

Ղուկաս Աւետարանի եւ Գործք Առաքելոց գիրքի բացայայտ հեղինակը եղած է նոյնինք Ղուկաս առաքել, որ Պօղոս Առաքելի առաքելական ճամբորդութեանց ընթացքին ընկերակից եղած է անոր եւ աշխատած անոր հետ քրիստոնէութեան տարածման քարոզութեան մէջ:

Ղուկաս ուսումով եղած է բժիշկ եւ իր ունեցած իւրայատուկ գիտական ծանօթութեամբ, իր գրած գիրքերու մէջ նոյնիսկ կը յիշէ քրիստոսի բժշկած հիւանդութիւններուն անունները եւ զանազան մանրամասնութիւնները, զորս չեն գտներ միւս աւետարաններուն մէջ: Ան աւետարանը գրի կ'առնէ բազմաթիւ ծանօթութիւններ քաղելով Քրիստոսի մասին, նոյնիսկ հարցուփորձելով Աստուածամայր կոյսը, որով կարելի պիտի ըլլալ արձանագրել Քրիստոս մանկութեան եւ պատանութեան շրջանին կատարուած դէպքերը: Ղուկասի Աւետարանը ուղղուած է բոլոր նորադարձ քրիստոնէաներուն:

Ղուկասի ծննդավայրին մասին մի քանի կարծիքներ կան, բայց առաւելաբար ընդունուած է, թէ ան Մակեդոնիայի Փիլիպպէ քաղաքէն է եւ հետեւաբար յոյն է: Ան ընկերացած է Պօղոսին նոյնիսկ մինչեւ Հռոմ, ուր գրած է իր Աւետարանը եւ ապա Գործք Առաքելոց գիրքը:

Յովհաննէս Աւետարանիչ

Առաքելներու դասին մէջ ամենէն կրտսեր եւ ամենէն երկար ապրող առաքելն է Յովհաննէս, որ նաեւ ճանչցուած է Միբելի Աշակերտ՝ անունով:

Յովհաննէս եւ իր եղբայրը՝ Յակոբոս, Քրիստոսի կողմէ կը կանչուին երբ ձկնորսութեամբ կը զբաղէին: Ան Քրիստոսի երեքամեայ առաքելութեան ընթացքին ամենասիրելի անձը կ'ըլլայ Տիրոջ, եւ նոյնիսկ երբ մատնութեան ժամանակ միւս աշակերտները վախնալով կը լքեն զՔրիստոս եւ կը փախչին, Յովհաննէս կը հետեւի Անոր հասնելով մինչեւ Գողգոթա, ուր իր սիրոյն առ ի գնահատանք, Յիսուս Մարիամ Աստուածածին կոյսը կը յանձնէ Յովհաննէսի խնամքին եւ այդպիսով կ'աւանդէ Իր հոգին:

Յովհաննէս առաքեալ նաեւ ծանօթ է իր անունը կրող սքանչելի ակտարանով՝ Ալետարան Ըստ Յովհաննոս: Ան իր առաքելութիւնը կը շարունակէ Եփեսոսի մէջ եւ ապա աքսորեալ կը տարուի Պաթմոս կղզի, ուր կ'ունենայ իր յայտնութիւնները, որոնք ամփոփուած են Յայտնութիւն Յովհաննոս գրքին մէջ: Ունի նաեւ երկու ընդհանրական նամակներ, ուր կը խօսի կեղծ վարդապետութիւններէն զգուշանալու մասին եւ կը թելադրէ կեանքը ապրիլ ճշմարտութեամբ ու սիրով:

Յովհաննէս առաքեալ բնական մահով կը մեռնի 95 տարեկանին, շուրջ 100 թուականին Քրիստոսի:

ՄԲՐՈՑՆ՝ ՓՈԿԱՍՈՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ԵՐԱՆՈՍԻ՝ ՀԵՏԵՒՈՂԻՆ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Փոկաս Հայրապետ

Փոկաս ծնած է Սեւ Ծովու եզերքը գտնուող Սինոպ քաղաքին մէջ: Եղած է զաւակը մեծահարուստ նաւագործի եւ նաւապետի մը:

Փոքր տարիքէն, Աստուծոյ շնորհքը հանգչելով իր վրայ, իր կեանքը կը նուիրէ աղօթքի ու ծումապահութեան: Այնքան կը զօրանայ ան իր հաւատքին մէջ, որ նոյնիսկ հրաշագործի անուն կը շահի իր փոքր տարիքէն: Մեծնալով ան իր կեանքը կը նուիրէ բարեգործութեան եւ աղքատները խնամելով:

Տարիներ ետք, կը նշանակուի իր ծննդավայրին՝ Սինոպի եպիսկոպոսը: Սակայն Տրայիանոս կայսր հաւատաքննութեան կը կանչէ զինք Ամասիոյ մէջ, ուր հաստատ մնալով իր հաւատքին մէջ, 117 թուականին սրամահ ըլլալով կը մարտիրոսանայ:

Երանոս Եպիսկոպոս

Երանոս Եպիսկոպոս, որ նաեւ կը ճանչցուի Իրենիոս անունով, ծնած է Զմիւռնիոյ (Իզմիր) մէջ, 130 թուականներուն: Իր ուսումը կը ստանայ Հռոմի մէջ, եւ կը ձեռնադրուի՝ Լիոն քաղաքին մէջ ծառայելու համար: 177 թուականին երբ Լիոնի Եպիսկոպոսը կը նահատակուի, ինք, որպէս արժանաւոր, կը յաջորդէ անոր:

Հալածանքներու շրջանին կը հրաւիրուի ուրացութեան եւ սակայն հաստատ մնալով իր հաւատքին մէջ եւ քաջաբար քարոզելով Քրիստոսի Աստուածութիւնը, նախ կ'ենթարկուի ծանրագոյն չարչարանքներու եւ ի վերջոյ 202 թուականին կը նահատակուի յաւիտենական խաղաղութեան մէջ ապրելու համար:

Երանոս Եպիսկոպոս նշանաւոր է նաեւ իր գրութիւններով, որոնք սակայն դարերու ընթացքին կորսուած են եւ փճացած: Մեզի հասած իր գլուխ գործոցներէն 'Ընդդէմ հերետիկոսաց' գործը, մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ: Իր կարեւոր գործերէն է նաեւ 'Ապացոյց Առաքելական քարոզութեան' գործը, որու բնագիրը կորսուած է, բայց շնորհիւ հայերէն թարգմանութեան գոյութեան, թարգմանուած է նաեւ այլ լեզուներու:

ՄՐԲՈՑ ԿՈՒՍԱՆԱՅՆ՝ ԹԵՎԵՂԵԱՅ, ՎԱՌՎԱՌԱՅ ԵՒ ՊԵՂԱԳԵԱՅ

Թեկղա կոյս

Գոնիացի մեծահարուստ այրի կնոջ միակ զաւակը եղած է Թեկղա կոյսը, որ իր կեանքը ամբողջութեամբ կը նուիրէ Քրիստոսի, երբ Պօղոս առաքեալ իր առաջին ճամբորդութեան ընթացքին, ճամբուն վրայ նաեւ կը հանդիպի Գոնիա քաղաքը:

Պօղոս առաքեալ Գոնիայի մէջ ընտրած էր Ոնոսիփորոս անունով մարդ մը, որուն տունը իջեւանած էր: անոր տունը անմիջական դրացնութեան մէջ էր Թեկղա կոյսին տան հետ: Կոյսը տան պատուհանէն կը լսէ առաքեալին քարոզութիւնը եւ կ'որոշէ յաւիտեան կոյս մնալ եւ Քրիստոսի նուիրուիլ:

Ըլլալով հարուստ ընտանիքի զաւակ, մայրը կ'որոշէ ամուսնացնել իր աղջիկը քաղաքի ազնուական ընտանիքներէն

մեկուն տղուն հետ: Բայց երբ կը լսէ աղջկան որոշումը, կը զայրանայ եւ կը փորձէ համոզել աղջիկը ետ կենալու իր որոշումէն եւ նոյնիսկ բռնի միջոցներ գործածելով, ուրացութեան կը հրաւիրէ զինք:

Թեկղա կոյսը անվարան կը մնայ իր հաւատքին մէջ: Ուստի մայրը նախ Գոնիայէն հեռացնել կու տայ Պօղոս առաքեալը եւ ապա անտանելի չարչարանքներու կ'ենթարկէ կոյսը: Զինք կրակի մէջ նետել կու տայ, ուրկէ սակայն, հրաջքով կը փրկուի եւ կ'երթայ Պիսիդեան Անտիոք քաղաքը, ուր նաեւ կը մնար Պօղոս առաքեալ:

Այնտեղ եւս կը հալածուի Թեկղա կոյս եւ կը նետուի գազաններու դիմաց, որոնք ոչ մէկ վնաս կը հասցնեն կոյսին: Այսպիսով Թեկղա կոյս առաւել եւս զօրացած հաւատքի մէջ կը տեղափոխուի Կիլիկիոյ Սելեւկիա քաղաքը, ուր կ'ապրի մինչեւ իր խոր ծերութիւնը, եւ 90 տարեկանին խաղաղութեամբ կը կնքէ իր մահկանացուն:

Վառվառէ կոյս

3-րդ դարուն, Մաքսիմիանոս կայսեր օրերուն ապրած հեթանոս ընտանիքի գաւակ եղած է Վառվառէ կոյս: Ան ընդունած էր քրիստոնէութիւնը եւ գաղտնաբար կը պաշտէր երկնաւոր Հայրը:

Օր մը, երբ հայրը տունէն կը բացակայէր, Վառվառէ կոյս, տան պարտէզին մէջ հօրը շինած երկպատուհան բաղնիքին վրայ, խաչաձեւ պատուհան մը եւս կ'աւելցնէ, Ս. Երրորդութեան եւ Քրիստոսի խաչին խորհրդանիշով: Հայրը վերադարձին, բացատրութիւն կը խնդրէ կոյսէն, որ կը յայտնէ իր քրիստոնէայ ըլլալը եւ կատարածին իմաստը: Ասոր վրայ հայրը կը զայրանայ եւ ուրացութեան կը հրաւիրէ կոյսը: Երբ կը տեսնէ որ Վառվառէ անդրդուելի կը մնայ իր հաւատքին մէջ, դատաւորին կը յանձնէ զայն եւ բազմաթիւ չարչարանքներու կ'ենթարկէ: Ի վերջոյ իր հօրը ձեռքերով կը գլխատուի կոյսը, կրելու իր վրայ սրբութեան փառքն ու պսակը:

Պեղագիա կոյս

Պեղագիա անունով երեք կոյսերու վկայութիւնները կը գտնենք սուրբերու վարքագրութեան մէջ:

ա.- Դիոկղետիանոս կայսեր ժամանակակից, Տարսնցի կոյս մը, որ տեսիլք մը տեսնելով դարձի կու գայ եւ քրիստոնէայ կը մկրտուի: Ապա, ունեցած հարստութիւնը աղքատներուն կը բաժնէ եւ ինք աղքատի զգեստներ հագած կը վերադառնայ տուն: Կը մատնուի կայսեր, որ բազմաթիւ չարչարանքներու ենթարկելէ ետք կոյսը, այրելով կը նահատակէ գայն՝ 304 թուականին:

բ.- Անտիոքցի պոռնիկ մը, որ դարձի գալով կ'ապաշխարէ եւ հարստութիւնը աղքատներուն բաժնելով կը ծպտուի եւ Երուսաղէմ կ'երթայ, ուր Չթենեաց լերան վրայ ճգնելով, տարիներ ետք խաղաղութեամբ հոգին կ'աւանդէ:

գ.- Անտիոքցի պարմանուհի կոյս մը, որ իր կեանքը սրբութեամբ եւ անմեղութեամբ կ'ապրէր տան մէջ: Օր մը հալածիչ զինուորներ կը մօտենան իր տան, եւ կոյսը կարծելով որ կու գան զինք բռնաբարելու, ինքզինք պատուհանէն վար կը նետէ եւ կը նահատակուի: Այս արարքը անձնասպանութիւն չի նկատեր եկեղեցին, որովհետեւ կոյսը Քրիստոսի նուիրուած ըլլալով, իր կուսութիւնը պահպանելու համար դիմած էր այդ քայլին:

ՄՐԲՈՑՆ՝ ՊԱՆԴԱԼԷՈՆԻ ԲԺԻՇԿԻՆ, ԵՐՄՈՂԵԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ ԵՒ ԵՊՐԱԳՍԵԱՅ ԿՈՒՄԻՆ

Պանդալէոն բժիշկ

Նիկոմիդացի նշանաւոր բժիշկ եղած է Պանդալէոն վկան: Եղած է հեթանոս հօր եւ քրիստոնէայ մօր զաւակ: Մայրը փոքր տարիքին քրիստոնէութեան սերմերը կը ցանէ իր մէջ, բայց ինք տակաւին փոքր, կը կորսնցնէ մայրը:

Պանդալէոն կը մեծնայ հեթանոսկան կրօնքի շունչով: Ան բժշկութեան կը հետեւի եւ Մաքսիմիանոս կայսեր ուշադրութիւնը գրաւելով, կը յանձնուի անոր բժշկապետին խնամքին: Պանդալէոն կը զարգանայ եւ նշանաւոր բժիշկ կը դառնայ:

Աստուածային նախախնամութեամբ կը հանդիպի Երմողայոս քահանային, որ կ'աճեցնէ եւ կը զօրացնէ իր մէջ, մօր սերմանած քրիստոնէական հաւատքի սերմերը: Այսպիսով Աստուծոյ օրհնութեամբ Պանդալէոն բազմաթիւ բժշկութիւններ կ'ընէ եւ նոյնիսկ

օր մը օձի խայթոցէ թունաւորուած ու մահացած մանուկի մը բժշկութիւն կու տայ: Այս պատճառով ան առաւել եւս կը զօրանայ հաւատքի մէջ եւ քրիստոնէայ կը մկրտուի: Ան նաեւ քրիստոնէութեան կը հրաւիրէ իր հայրը եւ անոր առջեւ կոյր մը բժշկելով քրիստոնէայ կը դարձնէ:

Այս յաջողութիւնները սակայն, այլ բժիշկներու կը դրդեն նախանձր, որոնք կը յայտնեն կայսեր Պանդալէոն բժիշկի քրիստոնէայ ըլլալը: Կայսրը նախ ի գուր կը փորձէ համոզել բժիշկը, որ ետ մնայ քրիստոնէական հաւատքէն եւ ապա ծանրագոյն չարչարանքներու ենթարկելէ ետք, նախ կը նահատակէ Երմոդայոս քահանան եւ ապա գլխատել կու գայ Սուրբ Պանդալէոն բժիշկը:

Երմոդայոս քահանայ

Երմոդայոս քահանայ եղած է ծերունի քահանայ մը եւ ապրած Մաքսիմիանոս կայսեր օրերուն: Ան պատճառ կ'ըլլայ Պանդալէոն բժիշկի դարձին եւ անոր հետ չարչարուելով կը նահատակուի այլ քահանաներով միատեղ:

Եպրագսէ կոյս

Թէոդոս կայսրեր ազգական եւ բարեպաշտ ընտանիքի զաւակ եղած է Եպրագսէ կոյսը: Ան փոքր տարիքէն արդէն իսկ դաստիարակուած է քրիստոնէական սկզբունքներով: Հինգ տարեկանին կը կորսնցնէ հայրը եւ իր մօր առաջնորդութեամբ կը փոխադրուի Եգիպտոս:

Եգիպտոսի մէջ ան յաճախ կ'այցելէր Թեբայիդի կուսանոցը, որ փոքրիկ Եպրագսէի համար դարձած էր երազային ճգնարան մը: Ան փոքր տարիքէն կը մտնէ կուսանոց եւ ինքզինք կը նուիրէ աղօթքի ու պահեցողութեան: Մայրը ապահով ըլլալով զակին վիճակէն, ինքզինք կը նուիրէ բարեգործութեան եւ այդպիսով իր կեանքը կ'ապրի, մինչեւ մահ:

Մօրը մահէն ետք, կայսրը կը հրաւիրէ կոյսը, որպէսզի վերադառնայ Հռոմ եւ ամուսնանայ ազնուական իշխանի մը հետ: Սակայն կոյսը կը մերժէ հրաւերը եւ կը խնդրէ կայսրէն, վաճառել իրեն պատկանող բոլոր հարստութիւնները եւ զանոնք բաժնէլ

աղքատներուն եւ կարօտեալներուն: Կայսրը կ'ընդառաջէ կոյսի փափագին եւ խնդրածին պէս կը կատարէ:

Եպրագսէ կոյս իր ճգնութիւնը կը շարունակէ կուսանոցին մէջ, հոգին կը մաքրէ եւ նոյնիսկ կ'արժանանայ Աստուածային շնորհքի, որով բազմաթիւ հրաշքներ կը կատարէ եւ հիւանդներ կը բժշկէ: Ի վերջոյ իր հոգին կ'աւանդէ առ Աստուած 411 թուականին, արժանանալով փառաց պսակին:

**ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅՆ ՄԵՐՈՑ՝ ՄԵՍՐՈՊԱՅ,
ԵՂԻՇԷԻ, ՄՈՎՍԻՄԻ ՔԵՐԹՈՂԻՆ, ԴԱԻԹԻ ԱՆՅԱՂԹ
ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻՆ, ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՅՆ, ՆԵՐՍԻՄԻ
ՎԼԱՅԵՑԻՈՅՆ, ՆԵՐՍԻՄԻ ԼԱՄԲՐՈՆԱՑԻՈՅՆ ԵՒ ԱՅԼՈՑ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ ՍՐԲՈՑ**

Մեսրոպ Մաշտոց

Հայոց գիրերու գիւտի Աստուծոյ դեսպանը՝ երանելի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց, ծնած է 353 թուականին, Տարօն գաւառի Հացեկաց գիւղին մէջ: Անոր կենսագրութեան հիմնական աղբիւրը եղած է իր իսկ աշակերտին՝ Կորիւնին գրած՝ Վարք Մաշտոցի՝ գիրքը, ուր ամբողջականօրէն կը ներկայացուի Սուրբ Ուսուցչին կեանքն ու գործունէութիւնը:

Մեսրոպ Մաշտոց բարձր կրթութեան տէր անձ մը ըլլալով, նախ որպէս քարտուղար կը ծառայէր արքունիքին մէջ: Ան կը տիրապետէր յունարէն, ասորերէն եւ պարսկերէն լեզուներուն:

Այն ժամանակ Հայաստան բաժնուած էր պարսիկներու եւ յոյներու միջեւ: Մեսրոպ քաջատէղեակ ըլլալով հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ յառաջ եկած լուրջ դժուարութիւններուն, եւ իր մէջ զգալով հոգեւորականի բարձր կոչումը, կը քաշուի արքունիքէն եւ ինքզինք կը նուիրէ կրօնական ծառայութեան: Այսպիսով Մեսրոպ շրջելով զանազան գաւառներ կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը եւ Քրիստոսի Ս. Աւետարանը:

Մեսրոպ իր այս քարոզութեանց ընթացքին կը հանդիպի դժուարութիւններու, որոնցմէ գլխաւորագոյնը կ'ըլլայ ասորերէն կամ յունարէն աւետարաններէ վերծանելով հայ հաւատացեալներուն

աւետարանը քարոզելն ու բացատրելը: Ուստի Մեսրոպ իր մտքին մէջ կը յղանայ հայ գիրեր գտնելու գաղափարը, որով հայերէնի պիտի թարգմանուէր Աւետարանը եւ այնպէս դիրութեամբ պիտի քարոզուէր Քրիստոսի պատգամը:

Մեսրոպ իր միտքը կը փոխանցէ օրուան Սահակ Կաթողիկոսին, որ խանդավառուելով, գործի կը լծուի Մեսրոպին հետ, իրականացնելու համար անոր երազը: Ան կը թելադրէ Մեսրոպին երթալ Միջագետք, ուր Դանիէլ անունով եպիսկոպոսի մը քով կը գտնուէին հայերէն տառեր:

Մեսրոպ անբաւարար գտնելով Դանիէլ եպիսկոպոսին ունեցած տառերը, աղօթքով եւ ծոմապահութեամբ կը սկսի փնտռել զանոնք : Ի վերջոյ օր մը երբ Մեսրոպ ոչ արթուն եւ ոչ քունի մէջ էր, յանկարծ լուսեղէն ձեռք մը պատին վրայ կ'արձանագրէ հայոց այբուբենը: Մեսրոպ առանց ժամանակ կորսնցնելու անմիջապէս կ'ընդօրինակէ զանոնք եւ տեսնելով որ ան կատարեալ է արտայայտելու համար հայկական բոլոր հնչիւնները, Սահակ Կաթողիկոսի հետ եւ Վռամշապուհ թագաւորին նիւթական օժանդակութեամբ, դպրանոցներ կը բանայ, միասնաբար հայերէն դասաւանդելու ուսուցիչներ կը պատրաստեն եւ Հայաստանի ամբողջ տարածքին հայերէն այբուբենը կը տարածեն:

Սահակ Կաթողիկոս եւ Մեսրոպ Մաշտոց, իրենց աշակերտներով կը թարգմանեն Աստուածաշունչ մատեանը, կը տարածեն զայն հայ ժողովուրդի մէջ:

Այսպիսով հայ եկեղեցւոյ սուրբ կամարներուն տակ, Աստուծոյ ձայնը հայերէնով կը հասնի իւրաքանչիւր հայ հաւատացեալին, որ հունտի մը նման սերմանուելով անոնց սրտերուն մէջ, մէկի տեղ երեսուն, վաթսուն եւ հարիւր հաւատքի հատիկներ կը պտղաբերէ Աստուծոյ:

Ս. Մեսրոպ Մաշտոց իր վաստակաւոր կեանքին վախճանը կը կնքէ 441 թուականին եւ կը թաղուի Օշական գիւղին մէջ, ուր մինչեւ այսօր որպէս ուխտատեղի կը գտնուի գերեզմանը:

Եղիշէ Պատմիչ

Վարդանանց ճակատամարտի դիցագներգու եւ հայ ժողովուրդի մեծ պատմաբան Եղիշէ Պատմիչ, ծնած կը նկատուի 5-րդ դարու սկիզբները եւ եղած Սահակ-Մեսրոպեան առաջին աշակերտներէն:

Կը կարծուի թէ ան երիտասարդ տարիքին եղած է Վարդան Մամիկոնեանի զինակիրը եւ քարտուղարը: Ապա զանազան ժողովներու իր ներկայութիւնը արձանագրած է որպէս Դրան Երէցը Մամիկոնեան նախարարութեան:

Հայաստանի իր ուսումը աւարտելով, կը մեկնի Աղեքսանդրիա, ապա Պաղեստին, ուր մօտէն կը ծանօթանայ սրբավայրերու եւ Թաբոր լեռան:

Մելիտէ Ա. եւ Մովսէս Ա. Մանագկերտացի կաթողիկոսներու պարսկամէտ եւ Վարդանանց շարժումին հակառակ քաղաքականութեան պատճառով, Եղիշէ Պատմիչ, շարք մը այլ թարգմանիչ վարդապետներու հետ, կը քաշուի վարչական գործունէութենէ եւ կը նուիրուի ճգնութեան եւ մտաւորական աշխատանքի: Դաւիթ Մամիկոնեան Երէցի խնդրանքով, ան կը գրէ իր գլուխ գործոցը՝ Վարդանանց պատերազմի պատմութիւնը, ուր գեղեցկօրէն ու մանրամասն կը պատմէ Վարդանանց ճակատամարտին նախընթացը եւ հետեւանքները:

Եղիշէ Պատմիչ կը վախճանի 460-ական թուականներու սկիզբները, Մոկաց եւ Ռշտունեաց լեռներուն վրայ, ուր ճգնած էր իր վերջին տարիներուն եւ կը թաղուի նոյն վայրին մէջ:

Մովսէս Քերթոզահայր

Հայ նորագոյն պատմաբաններ, ինչպէս՝ Մաղաքիա Օրմանեան, Եղիշէ Դուրեան եւ Թորգոմ Գուշակեան պատրիարքներ, հայ մատենագրութեան պատմիչներու շարքին կը միացնեն Մովսէս Խորենացի եւ Մովսէս Քերթոզահայր պատմիչները եւ որպէս մէկ անձնաւորութիւն կը ներկայացնեն երեքը: Իսկ Նորայր Արք. Պօղարեան եւ անկէ հետեւելով Շնորհք Արք. Գալուստեան, անջատելով երկու Մովսէսները, տարբեր կենսագրութեամբ կը ներկայացնեն զանոնք:

Մովսէս Քերթոզաօր մասին կենսագրական լայն ծանօթութիւն կը պակսի: Կենթադրուի որ ծնած պէտք է ըլլայ 470-ական թուականներուն եւ վախճանած՝ 530-ականներուն:

Աստղիկ պատմիչի համաձայն, ան եղած է Բագրեւանդ գաւառի եպիսկոպոս: Եղած է յունարէն լեզուի, քերականութեան, հռետորութեան եւ իմաստասիրութեան հմուտ անձ մը: Ան բանաստեղծ ըլլալով, իր ետին ձգած է բազմաթիւ աշխատութիւններ, որոնք կը վկայեն իր մասնագէտ եւ հմուտ ըլլալը:

Դաւիթ Անյաղթ Փիլիսոփայ

Դաւիթ Փիլիսոփայի ծննդեան եւ մահուան թուականները անյայտ են: Աւանդութեան համաձայն ծնած է 6-րդ դարուն, Տարօնի Ներգին գիւղին մէջ, որու պատճառով նաեւ կոչուած է Տարօնցի կամ Ներգինցի եւ եղած է Մովսէս Խորենացիի քրոջ որդին: Իր ունեցած իմաստասիրական բարձր կարողութիւններուն եւ գիտութեան շնորհիւ կոչուած է Անյաղթ:

Դաւիթ եղած է մեր մեծ թարգմանիչներէն մէկը եւ առաւելաբար թարգմանած է իմաստասիրական երկեր:

Ս. Գրիգոր Նարեկացի

Հայ Եկեղեցոյ ամենախորհրդաւոր աղօթագիրը եւ, Շնորհք Արք. Գալուստեանի բառերով, 'Հրեշտակային Վարդապետը՝ Գրիգոր Նարեկացին, եղած է Հայ հաւատացեալին հոգիին մէջ թափանցող ամենահարազատ աղօթասացը:

Ծնած է մօտաւորապէս 950-ական թուականներուն Վասպուրականի Անձեւացեաց գաւառին մէջ: Գրիգոր Նարեկացի փոքր տարիքէն կը կորսնցնէ իր մայրը, իսկ հայրը՝ նշանաւոր Խոսրով Անձեւացի, կնոջ մահէն ետք հոգեւորական դառնալով կը նշանակուի Անձեւացեաց գաւառին եպիսկոպոսը: Ան ունեցած էր երեք մանչեր, որոնք նուիրուած են նոյնպէս կուսակրօն քահանայութեան եւ ուսանած ու ապրած են Նարեկայ վանքին մէջ:

Գրիգոր Նարեկացի իր կեանքը անցուցած է վանքին մէջ աղօթքով եւ ճգնութեամբ: Ան բազմաթիւ աշխատութիւններ ունի

գրած, որոնց գլուխ գործոցն է 'Նարեկ' աղօթամատեանը, որ դարձած է հայ ընտանիքին անբաժան աղօթագիրքը: Այնքան խորհրդաւոր ու իմաստալից գիրք մըն է Նարեկ աղօթամատեանը, որ նոյնիսկ ճանչցուած է որպէս հայ ազգի Աստուածաշունչը:

Գրիգոր Նարեկացիի վաստակը մեծ եղած է հայ եկեղեցւոյ կեանքին մէջ: Ան իր սրբակեաց կեանքը աւանդած է 1003 թուականին եւ արժանի դարձած հայազգի մեծագոյն սուրբերու կարգին դասուելու:

Ս. Ներսէս Շնորհալի Կլայեցի

Կարմիր վանքի Շնորհալի հոգեւորականներէն մեծ դէմք մըն է Ներսէս Կլայեցի կաթողիկոս: Ան ծնած է 1102 թուականին Ծովք գիւղին մէջ: Հայրը՝ Ապիրատ, կը նահատակուի պատերազմի մը ընթացքին եւ իր ետին կը ձգէ չորս զաւակներ, երկու՝ զինուորական, երկու՝ հոգեւորական:

Ներսէս իր մեծ եղբօր՝ Գրիգորի հետ, կը մտնէ Տարսոն գաւառին բարձունքը գտնուող Կարմիր վանքը, ուր Ստեփանոս Մանուկ կոչուած գիտնական վարդապետին շունչով մեծնալով կը ձեռնադրուին կուսակրօն քահանայ: Տարիներ ետք Հռոմկլայ բերդը կ'անցնի իրենց գերդաստանի ձեռք, ուր կը փոխադրուին եւ ուրկէ Ներսէս կ'առնէ Կլայեցի անունը:

Գրիգոր 1113 թուականին կաթողիկոս կը ձեռնադրուի եւ իր Ներսէս եղբայրը մօտը առնելով, կը բարձրացնէ զինք եպիսկոպոսութեան պաշտօնին եւ կը նշանակէ որպէս կաթողիկոսական փոխանորդ:

Ներսէս աջակից կը դառնայ եղբօր, սակայն աւելի կը նուիրուի մտաւորական աշխատանքի: Ան կը գրէ շարականներ, աղօթքներ եւ բազմաթիւ երկեր, որոնք կը հարստացնեն եկեղեցւոյ ծիսակատարութիւնն ու հոգեւոր գրականութիւնը: Ներսէս Շնորհալի նշանաւոր է իր Հաւատով Խոստովանիմով, Ընդհանրական Թուղթով եւ բազմաթիւ շարականներով: Շնորհալի նաեւ մեծ ներդրում կ'ունենայ Հայ եւ Բիւզանդական եկեղեցիներու երկխօսութեան մէջ:

1166 թուականին, Գրիգոր հայրապետին ձեռքով կ'օծուի կաթողիկոս եւ մի քանի տարի խաղաղ գահակալութիւն ունենալէ ետք կը վախճանի 1173 թուականին եւ կը թաղուի Հռոմկլայ բերդին մէջ, եղբօրը կողքին:

Ներսէս Լամբրոնացի

12-րդ դարուն հայ-յունական եւ հայ-լատին եկեղեցիներու բանակցութեան եւ միութեան ջանքերուն մէջ մեր դերակատարութիւն ունեցած է Ներսէս Լամբրոնացի եպիսկոպոսը:

Բուն անունով Սմբատ, ծնած է 1153 թուականին, Կիլիկիոյ Լամբրոն բերդին մէջ: Ուսումը կը ստանայ Սկեւոյ վանքին մէջ, ուր որպէս ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտ, կը տիրապետէ Աստուածաշունչ մատեանին եւ յունարէն լեզուին: 16 տարեկանին կը ձեռնադրուի կուսակրօն քահանայ եւ երիտասարդ տարիքին վանքին մէջ, մէկ կողմ քաշուած անդադար կ'աշխատի ու գիրք կը գրէ: 23 տարեկանին՝ 1176 թուականին, Գրիգոր Դ. Տղայ կաթողիկոսին ձեռքով եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Տարսոն գաւառին եւ նաեւ կը նշանակուի Սկեւոյ վանքին առաջնորդ:

Ներսէս Լամբրոնացի բազմաթիւ երկեր ունի, զանազան նիւթերու շուրջ: Սակայն իր գլուխ գործոցը կը հանդիսանայ Պատարագի մեկնութիւնը, որ մեծ արժէք կը ներկայացնէ:

Կը վախճանի 1198 թուականին:

ՍՐԲՈՑ ԻՇԽԱՆԱՅՆ՝ ՍԱՀԱԿԱՅ ԵՒ ՀԱՄԱԶԱՍՊԱՅ

Արաբական բռնակալութեան եւ հալածանքի զոհ գացած Արծունեաց տոհմէն երկու եղբայրներ են Սահակ ու Համազասպ իշխանները:

785 թուականին արաբ Ամիրապետը Հայաստանի կառավարիչ կը նշանակէ Խազմ անունով դաժան բնաւորութեամբ եւ թունդ իսլամ մարդ մը: Ան երբ Հայաստան կու գայ, ըստ պատշաճի, հայ նախարարները բարի գալուստի այցելութիւններ կու տան անոր: Երբ կարգը կու գայ Արծունեաց իշխաններուն, անոնք երեք եղբայրներով՝ Համազասպ, Սահակ եւ Մերուժան իշխանները, կը ներկայանան

կառավարչին, պաշտօնական յարգանք մատուցանելու անոր: Սակայն կառավարիչը անմիջապես կը ձերբակալէ զիրենք, ամբաստանելով, թէ անոնք մասնակից դարձած են տարիներ առաջ արարներուն դէմ կատարուած ապստամբութեան մը: Ուստի բանտ կը նետէ զիրենք եւ երեք ամիսներ անտանելի չարչարանքներու կ'ենթարկէ, մինչեւ որ Ամիրապետի կողմէ զանոնք գլխատելու հրահանգը կը հասնի:

Խագմ կառավարիչը նախ ուրացութեան կը հրաւիրէ իշխանները եւ մեծ պատիւներ կը խոստանայ անոնց: Այս առաջարկին վրայ, Մերուժան իշխանը յիշելով կրած չարչարանքներն ու գալիք տանջանքները, անմիջապես կ'ընդառաջէ հրաւերին եւ կ'ընդունի իսլամական կրօնքը, որու համար մեծ պատիւներու կ'արժանանայ եւ կը վերադառնայ իր քաղաքը՝ Վան: Սակայն նախքան բերդ մտնելը, Դաւիթ Մամիկոնեան, որ յանձն առած էր քաղաքին պաշտպանութիւնը Արծունեաց իշխաններուն բացակայութեան, դէմ կը դնէ ուրացող Մերուժանին եւ կը սպաննէ զինք:

Իսկ Համագասպ եւ Սահակ իշխանները քաջութեամբ տոկալով բոլոր չարչարանքներուն ի վերջոյ գլխատութեամբ կ'արժանանան երկնային իշխանութեան եւ փառքի պսակին՝ 785 թուականին: Խագմ կառավարիչը նախ կախել կու տայ անոնց մարմինները եւ ապա կ'այրէ զանոնք ու մոխիրները կը տարածէ, որպէսզի անոնց ոսկորները յարգանքի եւ ներշնչումի առիթ չըլլան միւս քրիստոնէաններուն համար:

ՄՐԲՈՑ ԵՕԹԱՆԱՍՈՒՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Տասներկու աշակերտներու կողքին, Յիսուս նաեւ կ'ընտրէ 72 աշակերտներ եւ կու տայ անոնց նոյն իշխանութիւնը, զոր տուած էր իր տասներկու աշակերտներուն, աւետարանը քարոզելու, դէեր հանելու եւ հիւանդներ բժշկելու:

72 աշակերտներուն անունները որեւէ տեղ չեն յիշուիր, սակայն անոնք եւս Քրիստոսի կողմէ առաքելութեան կը դրկուին զանազան շրջաններ:

Տասներկու առաքելներու եւ 72 աշակերտներու նախատիպը կը գտնենք Հին Կտակարանին մէջ, երբ երբայեցի ժողովուրդը անապատային թափառումներու ընթացքին կը հասնին Եղիմ, այնտեղ կը գտնեն 12 աղբիւրներ եւ 72 արմաւենիներ եւ այնտեղ բնակութիւն կը հաստատեն (տե՛ս Ելք 15.27):

ՍՐԲՈՑՆ՝ ԴԱԻԹԻ ԴԻՆԵՑԻՈՅՆ ԵՒ ՎԿԱՅԻՑՆ ՂԱՄԲԷՈՍԻ ԵՒ ՂԱՄԲԷՈՒՀԻՈՅՆ

Դաւիթ Դնեցի

7-րդ դարու երկրորդ կէսին, Հայաստանի մէջ արաբական բանակին մէջ ծառայած է, պարսիկ իշխանական իսլամ հօր եւ քրիստոնէայ մօր զաւակ եւ իսլամական կրօնքը ընդունած Սուրհան անունով զինուորը:

Բանակին մէջ, իր հետ ունենալով քրիստոնէայ զինուորներ, իր մէջ կը ծնի քրիստոնէայ ըլլալու փափաքը: Կը դիմէ Գրիգոր Մամիկոնեան իշխանին, որ անմիջապէս կը ներկայացնէ զինք օրուան Անաստաս Կաթողիկոսին եւ կը խնդրէ անկէ քրիստոնէայ մկրտել Սուրհան զինուորը: Կաթողիկոսը անձամբ կը կատարէ մկրտութիւնը եւ Գրիգորը կնքահայր կը նշանակէ, որ ի յիշատակ իր Դաւիթ հօր, Դաւիթ անունով կը վերակոչէ Սուրհան զինուորը:

Գրիգոր իշխան կ'ամուսնացնէ Դաւիթը եւ անոր կը յանձնէ զիւղի մը պատասխանատուութիւնը, որպէսզի ան ապահովէ իր ապրուստը: Սակայն ժամանակ մը ետք Դաւիթ կը փոխադրուի Դուին եւ մօտ 30 տարիներ կը մնայ այնտեղ եւ ուրկէ կ'առնէ իր Դնեցիի մակդիրը:

30 տարիներ ետք, Ապտուլլահ, կը դառնայ Հայաստանի արաբ ոստիկանը եւ հալածանք կը կազմակերպէ քրիստոնէաներուն դէմ: Իմանալով թէ Դաւիթ ծագումով իսլամ եղած է, անմիջապէս ուրացութեան կը հրաւիրէ զինք եւ երբ դիմադրութեան կը հանդիպի, կը հրահանգէ նահատակել Դաւիթը, որ 701 թուականին նիզակահար ըլլալով, իր հոգին կ'աւանդէ, հանգչելու համար լոյս արքայութեան մէջ:

Ղամբէոս եւ Ղամբէուհի վկաներ

Նիկոմիդիա քաղաքէն, հաւատացեալ քոյր եւ եղբայր էին Ղաբէոսն ու Ղամբէուհի մարտիրոսները: Մաքսիմիանոս կայսեր օրերուն կը ձերբակալուին որպէս քրիստոնէաներ եւ կը հրաւիրուին կռապաշտութեան: Անոնք քաջաբար կը դիմադրեն եւ կը մերժեն ենթարկուիլ հրահանգին, հաստատ մնալով իրենց հաւատքին վրայ: Բազմաթիւ չարչարանքներէ ետք, գլխատուելով կ'արժանանան փառաց պսակին՝ 303 թուականին:

**ՍՐԲՈՑՆ՝ ԵՒՍՏԱՔԷՈՍԻ ԵՒ ԿՆՈՋ ՆՈՐԱ ԹԷՈՓԻՍԵԱՅ ԵՒ
ԵՐԿՈՒՑ ՈՐԴԻՈՑՆ ԵՒ ԿՈՒՍԱՆԱՑՆ ԵՐՄՈՆԵԱՅ ԵՒ
ՆԵԿՏԱՌԻՆԵԱՅ**

Հոռմէական բանակին մէջ մեծ անուն շահած եւ բոլորին յարգանքը վայելող հեթանոս, սակայն ազնիւ եւ քաջ զօրավար մը եղած է Եւստաքէոս վկան: Եղած է հարուստ եւ ունեցած կին եւ երկու որդիներ:

Որսորդութեան ընթացքին, կը նշմարէ հրաշալի եղջերու մը եւ հալածելով զանիկա, կը փութայ ետեւէն: Բաւական հեռանալէն ետք իր ընկերներէն, անասունին եղջիրներուն վրայ խաչելութեան պատկերը կը նշմարէ եւ կը լսէ ձայն մը որ կը հրաւիրէ զինք դարձի գալու եւ քրիստոնէայ մկրտուելու: Ուստի անմիջապէս կը վերադառնայ տուն եւ տեսիլքը իր կնոջ կը պատմէ, որ նոյնպէս կը յայտնէ իր ամուսնոյն նմանօրինակ տեսիլքի մը յայտնութիւնը իրեն:

Եւստաքէոս ընտանեօք անմիջապէս քրիստոնէայ կը մկրտուի եւ իր կեանքը կը նուիրէ Աստուծոյ: Սակայն կայսրը իմանալով պատահածը, անմիջապէս պաշտօնագուրկ կ'ընէ զօրավարը եւ կը գրաւէ բոլոր ունեցուածքները: Եւստաքէոս կ'որոշէ հեռանալ Հոռմէն եւ ապահով վայր մը ապաստանիլ: Նաւ մտած ժամանակ, նաւապետը տեսնելով անոր կնոջ գեղեցկութիւնը, միայն կինը նաւ կը բարձրացնէ եւ Եւստաքէոսն ու երկու որդիները դուրս ձգելով նաւէն, կը հեռանայ ցամաքէն: Սակայն քիչ ետք Աստուած սրտի կաթուածով մը կը պատժէ նաւապետը եւ հոգին կ'առնէ: Նաւաստիները հասկնալով եղելութիւնը, կը տանին կինը բարբարոսներուն երկիրը եւ նաւապետին ընտանիքին կը յանձնեն զայն, որոնք պատուով կը պահեն կինը մինչեւ վերջ:

Եւստաքէոս տխուր, իր զաւակներու հետ կը հեռանայ Հռոմէն: Ճամբուն ընթացքին կը հասնի գետ մը ուրկէ անցնելով պիտի շարունակէր իր ճամբան, սակայն գետէն անցած ժամանակ կը կորսնցնէ նաեւ իր երկու զաւակները, մէկը 7 տարեկան, իսկ միւսը՝ 9-ը, որոնցմէ իւրաքանչիւրը տարբեր ավիտ մը դուրս կ'ելլեն եւ կ'որդեգրուին հովիւի մը կողմէ: Իսկ Եւստաքէոս տխուր եւ սակայն յոյսը Աստուծոյ վրայ դրած, կը շարունակէ ճամբան եւ ազարակի մը մէջ կ'աշխատի:

Տարիներ ետք կայսրը ենթարկուելով բարբարոս ցեղերու յարձակումներուն, կը յիշէ Եւստաքէոսի համբաւը եւ կատարած յաղթանակները բարբարոսներու դէմ, կը փնտռէ զինք եւ գտնելով կը վերականգնէ իր նախկին պաշտօնին վրայ: Ուստի Եւստաքէոս կը ձեռնարկէ պաշտպանութեան գործին եւ նոր երիտասարդներ կը զինուորագրէ բանակին: Անոնցմէ երկու իմաստուն երիտասարդներ իր անձնական թիկնապահները կը նշանակէ եւ իր յարձակումներուն կը սկսի:

Բարբարոսներու դէմ կատարած յարձակումներուն ընթացքին կին մը կը մօտենայ զինուորներուն եւ կը յայտնէ թէ ինք հռոմայեցի է: Զինուորները անմիջապէս կը ներկայացնեն զինք Եւստաքէոս զօրավարին, որ մեծապէս կը յուզուի տեսնելով թէ այդ հռոմայեցին իր կորսնցուցած կինն է՝ Թէոպիստէն, որ նոյն պատուով կը վերադառնայ իրեն տարիներ ետք: Ուստի անմիջապէս երկուքը ծունկի գալով աղօթք կը բարձրացնեն Աստուծոյ եւ կը փառաւորեն Ամենակալը:

Օր մը, Թէոպիստէ, վրանին առջեւ կը լսէ երկու թիկնապահ երիտասարդներուն խօսակցութիւնը, որոնք իրարու կ'ըսէին թէ իրենց հայրը ջուրէն գտած է զիրենք եւ մեծցուցած: Ան լուր կը դրկէ Եւստաքէոսի, որ հարցուփորձէ ետք երիտասարդները, կը հաւաստէ թէ անոնք իր կորսնցուցած որդիներն են: Ուրախութիւնը կը վերադառնայ աստուածավախ ընտանիքին, որ սակայն երկար չի տներ:

Բարբարոսներու վրայ տարած յաղթանակներուն առթիւ կայսրը կը հրաւիրէ Եւստաքէոսին, որ խունկ մատուցանէ կուռքերուն: Եւստաքէոս կը մերժէ ենթարկուիլ եւ կը յայտնէ թէ ինք արդէն քրիստոնէայ է եւ կը պաշտէ իսկական Աստուածը, որ

յաղթանակ պարգևեց իրեն բարբարոսներուն դէմ: Ուստի կայսրը ընտանեօք նախ առիւծներու գուրը կը նետէ զիրենք եւ ապա պղինձէ ցուլի մէջ դնելով չարչարելով կ'այրէ: Աստուածավախ ընտանիքի անդամները սակայն, աղօթքով ու երջանիկ ապրողմներով, իրենց հոգիները կը յանձնեն Աստուծոյ, առ յաւէտ փառաւորելու համար Արարիչը:

Երմոնէ կոյս

Գործք Առաքելոցին մէջ յիշուած առաջին եօթը սարկաւազներէն՝ Փիլիպպոս սարկաւազին չորս աղջիկներէն մէկն էր Երմոնէ կոյսը, որ իր քոյրերուն հետ մարգարէութիւններ կ'ընէր եւ հիւանդները կը բժշկէր:

Ըստ աւանդութեան, Երմոնէ կոյս իր քրոջը՝ Եւտիքայի հետ, կ'անցնի Եփեսոս, ուր միասնաբար մարգարէութիւններ կ'ընեն եւ բազմաթիւ հիւանդներ կը բժշկեն: Երմոնէի համբաւը այնքան կը շատնայ, որ Տրայիանոս կայսր պարսիկներու դէմ արշաւանքի ճամբուն վրայ երբ Եփեսոս կը հանդիպի, մարդ կը դրկէ փնտռելու եւ իր մօտ բերելու Երմոնէ կոյսը: Կայսեր զինուորները առանց ճանչնալու կոյսը կը հանդիպին անոր եւ իր մասին կը հարցնեն: Երմոնէ նախ լաւապէս կը հիւրասիրէ զինուորները եւ ապա կը յայտնէ թէ ինք է այն անձը զոր կը փնտռեն: Զինուորները հիանալով կոյսին ազնուութեան, նախ՝ կը մերժեն իրենց հետ տանիլ զինք եւ սակայն կոյսին պնդումներու վրայ, իրենց հետ կ'առնեն զինք: Կայսրը նախ բազմաթիւ միջոցներով կը փորձէ համոզել կոյսը, հեռանալու Քրիստոսէն եւ ընդունելու կռապաշտութիւնը եւ սակայն տեսնելով կոյսին հաստատամտութիւնը, խիստ չարչարանքներու կ'ենթարկէ զայն: Ապա կոյսը մարգարէանալով, կը յայտնէ կայսեր թէ մեծ յաղթութեամբ պիտի վերադառնայ պարսիկներու դէմ արշաւանքէն: Իր խօսքերը երբ իրականութիւն կը դառնան, կայսեր հրամանաով կոյսը ազատ կ'արձակուի:

Տրայիանոս կայսեր յաջորդը՝ Ադրիանոս կայսր, դարձեալ կը ձերբակալէ Երմոնէ կոյսը եւ չարչարանքներու կ'ենթարկէ զայն: Կոյսը աղօթքով կուռքերը կը քանդէ, իսկ կայսրը զայրանալով գլխատման հրահանգը կու տայ, եւ կոյսը արժանի կ'ըլլայ փառաց պսակին:

Նեկտառին կոյս

Սրբոց վարքագրութեան մէջ Նեկտառին կոյսը կը յիշատակուի Կատարինէ անունով, հայ տօնացոյցին մէջ Նեկտառինի կողքին նաեւ կը յիշուի Նեկատարինէ անունով:

Նեկտառին կոյսը ծնած է Աղեքսանդրիոյ քրիստոնէայ ազնուական ընտանիքի մը մէջ: Ան ուշիմ ըլլալով, իմաստասիրական բարձրագոյն ուսումի կը հետեւի եւ իր իմաստութեամբ եւ պերճախօսութեամբ կը հմայէ բոլորը: 307 թուականին երբ Մաքսիմինոս Աղեքսանդրիա կու գայ, հրամանագիր մը կը հանէ, ուր կ'արգիլէ քրիստոնէական պաշտամունքը եւ կը պարտադրէ հեթանոսական կռապաշտութիւնն ու անբարոյութիւնը: Ուստի որպէս օրինակ կը սարքէ մեծ հանդիսութիւն մը, որու ընթացքին պիտի կատարուէր հեթանոսական պաշտամունք մը եւ այն անձը որ մի մասնակցութիւն չէր բերեր սոյն հանդիսութեան պիտի դատապարտուէր մահուան:

Նեկտառին կոյս կը յորդորէ հաւատացեալները որպէսզի հաստատ մնան իրենց հաւատքին մէջ եւ չի մասնակցին հանդիսութեան, իսկ ինք քաջաբար կը ներկայանայ Մաքսիմիանոսի եւ անոր 50 իմաստասէրներուն հետ կը վիճաբանի, պաշտպանելով միաստուածութեան վարդապետութիւնը, ընդդէմ՝ բազմաստուածութեան: Այս վիճաբանութեան ընթացքին շատ մը հեթանոս իմաստասէրներ դարձի կու գան եւ քրիստոնէայ կը դառնան, որո՞ւ պատճառով կայսրը զայրանալով կրակի մէջ կը նետէ եւ կը նահատակէ բոլորը:

Իսկ Նեկտառին կոյսին սիրահարելով, կ'առաջարկէ ամուսնանալ անոր հետ եւ սակայն երբ կը մերժուի, ծանրագոյն չարչարանքներու կ'ենթարկէ կոյսը եւ ի վերջոյ բանտ կը նետէ: Բանտին մէջ կոյսը հրաշքով մը կը բուժուի, որո՞ւ պատճառով դարձի կը բերէ թագուհին, Պորփիր անունով զօրավար մը եւ բազմաթիւ զինուորներ: Այս լսելով, կայսրը չափազանց կը զայրանայ եւ սպաննել կու գայ բոլորը: Ի վերջոյ կը հրամայէ գլխատել սրբուհի Նեկտառինը, որ իր յաւիտենական հանգիստը կը գտնէ երկինքի արքայութեան մէջ:

ՄՐԲՈՑՆ՝ ՄԱՄԱՍԱՅ ԵՒ ՓԻԼԻԿՏԻՄՈՆԻ ԵՒ ՍԻՄԷՈՆԻ ՍԻՒՆԱԿԵՑԻՈՅՆ

Մամաս վկայ

Քրիստոնեայ աղքատ եւ բարեպաշտ ընտանիքի զաւակ եղած է Մամաս վկայ: Անոր ծնողքը քրիստոնեայ ըլլալուն համար, Կեսարիա կը դրկուի եւ բանտ կը նետուի, ուր նախ հայրը կը մեռնի եւ ապա մայրը ծնելէն ետք Մամաս մանուկը, նոյնպէս կը մեռնի բանտին մէջ:

Քրիստոնեայ ազնիւ կին մը, առնելով մանուկ Մամասը, կը ինամէ զինք եւ քրիստոնէական առողջ դաստիարակութեամբ կը մեծցնէ: Մամաս պատանի տարիքին, դառնալով հաւատացեալ քրիստոնեայ, քաջութեամբ կը սկսի քարոզել քրիստոնէութիւնը, որու պատճառով կը ձերբակալուի եւ չարչարանքներու կ'ենթարկուի:

Մամաս դիմանալով չարչարանքներուն, կը յաջողի ազատիլ անոնցմէ եւ կ'ապաստանի Արզէոս կոչուած լեռը, ուր բազմաթիւ հաւատացեալներու հետ կը ճգնի եւ նոյնիսկ իր ունեցած քարոզելու շնորհքովը, կը դառնայ անոնց առաջնորդը: Մամաս շնորհալի էր նաեւ իր ունեցած քաղցր ձայնով, որով իր շուրջ կը հաւաքէր բազմաթիւ կենդանիներ եւ կը պաշտպանէր զանոնք գազաններէ:

Ի վերջոյ Ս. Մամաս վկայ կը մատնուի դատաւորին, որ բազմաթիւ չարչարանքներու ենթարկելէ զինք, երեքժանի երկաթով կը նահատակէ սուրբը, Աւրելիանոս կայսեր օրով՝ 273 թուականին:

Փիլիկտիմոն վկայ

Փիլիկտիմոն վկայ եղած է ցորենի վաճառական քրիստոնեայ մը: Օր մը Անգարայի ճամբուն վրայ կը ձերբակալուի եւ կ'ենթարկուի չարչարանքներու: Ի վերջոյ ձեռքերը գլխուն եւ ոտքերը իրարու գամելով կը նահատակեն Ս. Փալիկտիմոնը, Աւրելիանոս կայսեր օրով՝ 274 թուականին:

Սիմէոն Սիւնակեցի

Միւնակեցի ճգնաւորներուն հայրը կը նկատուի Միմէն Սուրիացի ճգնաւորը: Ծնած կը նկատուի 390 թուականին Կիլիկիոյ մէջ եւ եղած հովիւ երիտասարդ մը:

Օր մը, եկեղեցի գտնուած ժամանակ, մտիկ կ'ընէ օրուան Աւետարանական ընթերցումը եւ սակայն բան չի հասկնար: Ուստի կը դիմէ քովը գտնուող ծերունիին, որպէսզի բացատրութիւն մը տայ իրեն Աւետարանի հատուածին մասին: Ծերունին կը բացատրէ Աւետարանը, որ այդ օր կը պատգամէր ժուժկալ ըլլալ եւ աղօթքով ու ծոմապահութեամբ արժանի ըլլալ Երկինքի Արքայութեան:

Միմէն մեծապէս ազդուած պատգամէն, կը հեռանայ տունէն եւ կը քաշուի վանք մը, ուր ծոմապահութեամբ եւ աղօթքով հոգին կը բիրեղացնէ: Ապա կը հեռանայ վանքէն եւ կ'ապրի անմարդաբնակ վայր մը, ուր խիստ ճգնութեամբ, աղօթքով ու ծոմապահութեամբ Աստուծմէ կը ստանայ քարոզելու եւ բժշկելու շնորհքները եւ իրեն եկած բոլոր հիւանդները Աստուծոյ անունով կը բժշկէ եւ իր քարոզներով շատերը դարձի կը բերէ:

Միմէն, սակայն, Աստուծոյ նուիրուելու եւ աշխարհէն կտրուելու խոր փափաքով մը կը տանջուէր: Ի վերջոյ կ'որոշէ սին մը շինել, ուր պիտի ապրէր եւ Աստուծոյ աւելի պիտի մօտենար: Ուստի 60 կանգուն բարձրութեամբ սին մը կը շինէ, ուր ո՛չ տաքէն ու ոչ ալ ցուրտէն պաշտպանուելու յարամարութիւն կ'ունենայ: Միմէն կը բարձրանայ այդ սինին վրայ եւ այնտեղէն կը քարոզէ ու կ'աղօթէ հիւանդներու վրայ եւ կը բժշկէ զանոնք:

Միմէն Միւնակեցիի ճգնութեան վայրը ցոյց կը տրուի Սուրիոյ Հիւսիս- Արեւմուտքը, Հալէպ նահանգէն ոչ շատ հեռու բարձունքի մը վրայ: Միմէն սինին վրայ 47 տարիներ կը մնայ, սնունդ ունենալով աղօթքը եւ Ս. Հաղորդութիւնը: Կը վախճանի 460 թուականին եւ կը թաղուի Անտիոքի մէջ:

**ՄՐԲՈՑ ԿՈՒՍԱՆԱՅՆ՝ ՓԵՓՐՈՆԵԱՅ ԵՒ ՄԱՐԻԱՆԵԱՅ ԵՒ
ՇՈՒՇԱՆԱՅ՝ ԴՍՏԵՐ ՄԵԾԻ ՎԱՐԴԱՆԱՅ**

Փեփրոնէայ կոյս

Մատաղ տարիքին Մծբինի կուսանոցին կը նուիրուի Փեփրոնեայ եւ կը յանձնուի Բրիտնիա անունով կուսանոցի հոգեւոր առաջնորդի խնամքին: Ան կը յատկանշուէր իր գեղեցկութեամբ եւ քրիստոնէական բարձր վարքով:

Դիոկղետիանոս կայսեր հալածանքներու շրջանին, երբ հալածիչները կը դրկուին Մծբին, փրկելու համար կուսանոցի կոյսերը, գաղտնի միջոցներով կը փախցնեն զիրենք ապահով թաքստոցներ: Սակայն Փեփրոնեայ կոյս հիւանդ ըլլալով չի կրնար տեղէն շարժիլ եւ թաքնուիլ: Ուստի կը մնայ կուսանոցին մէջ, իր հետ ունենալով Բրիտնիա հոգեւոր առաջնորդը եւ Թումայիս անունով կոյս մը: Հալածիչները շալկելով Փեփրոնեայ կոյսը դատաւորին առջեւ կը հանեն, որ բազմաթիւ խոստումներ ընելով կը փորձէ համոզել կոյսը ուրանալու քրիստոնէութիւնը եւ ամուսնալու դատաւորին կողքին գտնուող Լիւսիմաքոս անունով երիտասարդին հետ, որու մայրը քրիստոնէայ ըլլալով, գաղտնաբար քրիստոնէական դաստիարակութիւն ստացած էր:

Փեփրոնեայ կը մերժէ առաջարկը եւ յանձն կ'առնէ նահատակուիլ, քան թէ իր սուրբ կրօնքը ուրանալ: Ուստի դատաւորին հրամանին վրայ նախ ոտքերն ու ձեռքերը կը կտրեն եւ ապա գլխատելով կը նահատակեն զայն:

Այս դէպքին վրայ դատաւորը կը խելագարի եւ գլուխը սինին զարնելով կը մեռնի, իսկ Լիւսիմաքոս երիտասարդը խորանալով իր հաւատքին մէջ, պատուով թաղել կու տայ կոյսին մարմինը Մծբինի կուսանոցին մէջ:

Մարիանէ կոյս

Փոքր տարիքէն մօրը կողմէ որբացած հեթանոս քուրմի դուստրը եղած է 3-րդ դարուն ապրած Մարիանէ կոյսը:

Երբ Մարիանէի մայրը կը մեռնի, հայրը զինք կը յանձնէ քրիստոնէայ ստնտուի մը որ ֆիզիքականի զուգահեռ հոգեպէս կ'աճեցնէ ալ զինք քրիստոնէական առողջ դաստիարակութիւն տալով: Մարիանէ երբ կը մեծնայ, հայրը կը փափաքի նուիրել զինք հեթանոս չաստուածներուն, որպէս քրմուհի: Սակայն Մարիանէ կը

մերժե ենթարկուիլ եւ կը յայտնէ իր քրիստոնէական հաւատքը: Հայրը սաստիկ զայրանալով, տունէն դուրս կը վտարէ կոյսը, որ մեծ ուրախութեամբ կը փութայ մանկութեան ստնտուին եւ անոր քով մնալով, հովուութեամբ կը զբաղի:

Օր մը, հովութեան ընթացքին Մարիանէ կը ձերբակալուի որպէս քրիստոնէայ եւ բազմաթիւ չարչարանքներու ենթարկուելէ ետք կը գլխատուի շուրջ 275 թուականին:

Շուշան կոյս

Շուշան կամ Շուշանիկ, որ նաեւ կոչուած է Վարդէնի կամ Վարդանուհի, եղած է քրիստոնէութեան մեծ պաշտպան եւ քաջ նահատակ՝ Քաջն Վարդան Մամիկոնեանին դուստրը:

Շուշան ծնած կը նկատուի 409 թուականին եւ մեծցած Մամիկոնեան տոհմի յատուկ քրիստոնէական եւ ազգային արժէքներու բարձր գիտակցութեամբ ու սկզբունքներով: Ան կ'ամուսնանայ Վրաց Վազգէն անունով իշխանին հետ եւ կ'ունենայ երեք մանչ եւ մէկ աղջիկ զաւակներ: Սակայն Շուշանի ամուսինը կը դառնայ իր տանջանքի ու նահատակութեան պատճառը:

Վազգէն իշխան, ազատելու համար քրիստոնէութեան բարոյական պարտաւորութիւններէն, կ'երթայ Տիգրոն, ուր կամաւորաբար կը դիմէ կրակապաշտութեան, կ'ընդունի զրադաշտական կրօնքը եւ կ'ամուսնանայ Պերոզ թագաւորի զոքանչին հետ: Ան վերադառնալով իր երկիրը, բռնութեամբ կը փորձէ ուրացութեան հրաւիրել Շուշանը եւ իր զաւակները, որոնք տեղեակ ըլլալով Վազգէնի ուրացութեան, հեռացած էին պալատէն եւ ապաստանելով եկեղեցւոյ մը մէջ, անդադար կ'աղօթէին եւ հսկում կը կատարէին:

Շուշան քաջութեամբ կը դիմադրէ Վազգէն իշխանին եւ յանձն կ'առնէ չարչարուիլ, փոխան ուրանալու իր հայրերու ճշմարիտ հաւատքը: Ուստի Վազգէն ուրացող, բանտ կը նետէ զինք, ուր խեղճ ու տանջալի կեանքով 7 տարիներ կ'ապրի ան, սնանելով չոր հացով ու ջուրով եւ նամանաւանդ իր մեծ մօրմէն՝ Սահակ Կաթողիկոսի

դուստրեն՝ Սահականոյշէն նուէր ստացած փոքրիկ Աւետարանին ընթերցումովը:

7-րդ տարին Շուշանիկ չդիմանալով տանջանքներուն, կը հիւժի, կը հիւանդանայ եւ իր բիւրեղացած հոգին առ Աստուած կ'առաքէ, միախառնելու զայն իր պապերուն լուսաւոր հոգիներուն հետ, մօտաւորապէս 475 թուականին:

ՍՐԲՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՅՆ՝ ԲԱՐԱՂԱՍՈՒ, ԱՆԹԻՄՈՍԻ ԵՒ ԵՐԱՆՈՍԻ

Բարաղամ վկայ

Ըստ արեւելեան վկայաբանութեան, 3-րդ դարուն Անտիոքի մէջ ապրող պատուական ծերունի մը իբրեւ կը ներկայացուի Բարաղամ վկայ: Իսկ ըստ արեւմտեան վկայաբանութեան, ապրած է Կեսարիոյ մէջ եւ նահատակուած Դիոկղետիանոսի կայսեր օրով՝ 304 թուականին:

Բարաղամ, զօրաւոր հաւատքով եւ աստուածապաշտութեամբ կեանք մը ապրող ծերունի մը եղած է: Որպէս քրիստոնէայ կը ձերբակալուի եւ կը հրամայուի կուռքերուն զոհ մատուցանել: Անոր մերժումին վրայ, կայսրը կը հրամայէ խունկ եւ կայծ դնել արքունի մէջ, որպէսզի ցաւին չդիմանալով թափէ զայն արքունի եւ այդպիսով ինկարկած ըլլայ կուռքերուն: Սակայն Բարաղամ ցաւին տոկալով եւ կայծերը արքունի մէջ պահելով, ձեռքերը կ'այրէ եւ այդպիսով կը նահատակուի, իր մահով ինկարկելու համար միայն Քրիստոսի՝ Անոր երկինքի Թագաւորութեան մէջ:

Անթիմոս եպիսկոպոս

4-րդ դարուն սկիզբները՝ Մաքսիմիանոս արքային հալածանքներուն շրջանին, Նիկումիդիոյ եպիսկոպոսը եղած է Անթիմոս եպիսկոպոսը:

Փոքր տարիքէն կը նուիրուի կուսակրօն քահանայութեան եւ իր առաքինի կեանքով եւ քարոզներով շատերու հիացումին առարկայ կը դառնայ, ու բազմաթիւ հեթանոսներ դարձի կը բերէ: Հալածանքի ժամանակ, հաւատացեալներուն հետ լեռ կը բարձրանայ, ուր կը մնայ,

մինչև որ հալածիչները կը գտնեն զինք: Նախ կը հիւրասիրէ զինուորները եւ կը պատուէ զանոնք, ապա կը յայտնէ անոնց թէ ի՛նք է այն անձը զոր կը փնտռեն ու կ'ըսէ թէ պատրաստ է նահատակութեան: Ձինուորները հիանալով անոր ազնուութեան եւ քարոզներուն վրայ, կը թելադրեն անոր լեռ մնալ եւ վար չիջնել, իսկ իրենք կը յայտնեն արքային թէ չեն գտած Անթիմոս եպիսկոպոսը:

Անթիմոս կը մերժէ առաջարկը եւ զինուորներուն հետ լեռնէն վար կ'իջնէ: Ճամբու ընթացքին կը քարոզէ անոնց եւ դարձի կը բերէ բոլորը: Մաքսիմիանոս զինք բանտ կը նետէ, ուր դարձեալ քարոզելով, բանտարկեալներն ալ դարձի կը բերէ դէպի ճշմարիտ հաւատքը: Ի վերջոյ գլխատուելով կը նահատակուի եւ կ'արժանանայ փառքի պսակին:

Երանոս եպիսկոպոս

Մերմինա (Ներկայ Եուկո-Սլաւիոյ հին քաղաք մըն է) քաղաքին եպիսկոպոսը եղած է Երանոս եպիսկոպոս եւ ապրած՝ 4-րդ դարուն՝ Դիոկղետիանոսի եւ Մաքսիմիանոսի հալածանքներուն շրջանին: Կը ձերբակալուի եւ ուրացութեան կը հրաւիրուի: Սակայն կառչած մնալով իր հաւատքին, կ'ենթարկուի չարչարանքներու եւ բանտ կը նետուի: Ի վերջոյ կը գլխատուի, արժանալով Երկինքի Արքայութեան երանական կեանքին:

ՍՐԲՈՅՆ՝ ԳԷՈՐԳԱՅ ԶՕՐԱՎԱՐԻՆ, ԱԴՈԿՏՈՍԻ ԵՒ ՌՈՍԱՆՈՍԻ ԵՐԳԵՑՈՂԻՆ

Գէորգ զօրավար

Անգլիոյ պաշտպան Ս. Գէորգը, ծնած է Կեսարացի քրիստոնէայ ընտանիքին մը մէջ: Չափահաս դառնալով, կը զինուորագրուի հռոմէական բանակին եւ կարճ ժամանակ մը ետք կը բարձրանայ զօրավարի պաշտօնին ու կը դառնայ խորհրդականը Դիոկղետիանոս կայսեր:

Երբ Դիոկղետիանոս կայսր քրիստոնէաներուն դէմ հալածանքի հրովարտակը պիտի հրապարակէր, նախ խորհուրդը կը հարցնէ իր զօրավարներուն, որոնցմէ էր նաեւ Գէորգ զօրավար: Վերջինս, ըլլալով հաւատացեալ քրիստոնէայ, դէմ կը դնէ կայսրին եւ

կը փորձէ համոզել զայն, որ այդպիսի հրովարտակով մը չխանգարէ կայսրութեան քաղաքացիներուն անդորրութիւնը: Սակայն կայսրն ու զօրավարները կը հասկնան թէ Գէորգ զօրավար արդէն իսկ քրիստոնէայ է եւ կը փորձէ դարձի բերել զիրենք, ուստի ուրացութեան կը հրաւիրեն զինք եւ բազմաթիւ չարչարանքներու կ'ենթարկեն, որոնց քաջութեամբ կը դիմանայ Գէորգ զօրավար:

Ի վերջոյ, Գէորգ կը յայտնէ կայսեր թէ կը փափաքի տեսնել կուռքերը: Կայսրը խանդավառ այս խնդրանքէն, կը տանի Գէորգը մեհեան մը, այն սպասումով թէ Գէորգ պիտի երկրպագէ կուռքերուն: Սակայն Գէորգ Աստուծով զօրացած ջարդ ու փշուր կ'ընէ կուռքերը եւ կը քանդէ զանոնք: Կայսրը այս տեսնելով անմիջապէս գլխատել կու տայ քաջ զօրավարը, որ այնուհետեւ հաւատարիմ զօրավարը պիտի դառնար Քրիստոսի իր արիւնը հեղելով ի փառս Աստուծոյ, 303 թուականին:

Ադոկտոս Դուքս

Մաքսիմիանոս կռապաշտ եւ հալածիչ կայսեր ժամանակակից Եփեսացի քրիստոնէայ Դուքս մըն էր Ադոկտոս վկայ: Ունէր գեղեցիկ աղջիկ մը, զոր կնութեան ուզեց առնել Մաքսիմիանոս կայսրը: Ադոկտոս գաղտնաբար կը փախցնէ դուստրը դէպի Արեւելք, փրկելու համար զայն կայսեր ձեռքէն: Այս դէպքին վրայ, ի յայտ կու գայ Ադոկտոսի քրիստոնէայ ըլլալը եւ կայսեր հրամանով կը գրաւեն իր բոլոր ունեցուածքները եւ ընտանեօք կ'աքսորեն դէպի Միջագետք:

Միջագետքի մէջ, տեղւոյն կառավարիչը ի գուր կը փորձէ հեթանոսութեան վերադարձնել Ադոկտոսը, որ հաստատ մնալով իր հաւատքին վրայ, կ'ենթարկուի բազմաթիւ չարչարանքներու եւ ի վերջոյ գլխատուելով կը նահատակուի: Կինն ու միւս աղջիկը պատուով կը թաղեն սուրբին մարմինը, ապա կը գտնեն փախստական աղջիկը եւ առնելով Ադոկտոս վկային աճիւնները կը հաստատուին Եփեսոսի մէջ, մնալով այնտեղ մինչեւ իրենց կեանքին վախճանը:

Ռոմանոս Էրզեցող

Յոյն եկեղեցւոյ մեծագոյն շարականագիրն ու հոգեւոր երաժիշտը՝ Ռոմանոս սարկաւազ, ծնած է Սուրբիոյ Հոմս քաղաքին մէջ եւ ժամանակ մըն ալ ծառայած է Պէյրութ քաղաքին մէջ: Եղած է զարգացած եւ առաքինի անձ մը:

Անաստաս կայսեր օրով Կոստանդնուպոլիս կ'երթայ, ուր աստուածային տեսիլքով մը կը ստանայ երաժշտական շնորհքը եւ կը գրէ իր նշանաւոր 'Հազարումէկ' տաղերը, որոնք կը գործածուին Յոյն եկեղեցւոյ մէջ: Այսպիսով Ռոմանոս սարկաւազին կը տրուի 'Երգեցող' մակդիրը:

ՄՐԲՈՑ ՄԱՐԳԱՐԷԻՑՆ՝ ԵԶԵԿԻԷԼԻ, ԵԶՐԻ ԵՒ ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ՝ ՀՕՐՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԿՐՏՉԻՆ

Եզեկիէլ մարգարէ

Եզեկիէլ մարգարէ Հին կտակարանի մեծ մարգարէներէն մէկը կը նկատուի: Իր անունը կրող մարգարէական գիրքը կը բաղկանայ 48 գլուխներէ եւ կը կազմէ Աստուածաշունչի մեծագոյն գիրքերէն մէկը:

Եզեկիէլ մարգարէ Աստուծոյ կողմէ կը դրկուի առաքելութեան, դարձի հրաւիրելու Եբրայեցի ժողովուրդը, որ դարձեալ ըմբոստացած էր Աստուծոյ դէմ եւ հեռացած Անկէ: Անոր նշանաւոր տեսիլքներէն մէկը կը հանդիսանայ չորցած ոսկորներուն ձորը, ուր չորցած ոսկորները Աստուծոյ շունչով ջիւղով ու միտով կը ծածկուին ու վերակենդանանալով յարութիւն կ'առնեն եւ մեծ բանակ մը կը կազմեն: (Եզ 37)

Եզեկիէլ մարգարէին անձին մասին տեղեկութիւններ կը պակսին: Նոյնիսկ իր մարգարէական գիրքին մէջ շատ քիչ տեղեկութիւններ կը գտնենք: Ան իր գիրքին մէջ կը յիշուի որպէս Մարդու որդի եւ որպէս այդ իր առաքելութիւնը կը կատարէ: Կը կարծուի գործած ըլլալ Ն.Ք. 593-573:

Եզրաս քահանայ

Եզրասի անունը կրող Հին կտակարանեան գիրքը կը բաղկանայ 10 գլուխներէ, ուր կը ներկայացուին Երուսաղէմի տաճարին շինութեան հանգրուաններն ու դժուարութիւնները:

Եզրասի անձին մասին նոյնիսքն իր անունը կրող գիրքին 7 գլխուն մէջ կը պատմուի, ուր Եզրաս Սարայիայի որդին, Պարսից Արտաշէս թագաւորի օրով կու գայ Բաբելոն, ան Մովսէսի օրէնքին արագագիր դպիր էր: Երբ Երբայեցիները Երուսաղէմ կը վերադառնան, Եզրաս ինքզինք կը պատրաստէ, որպէսզի Աստուծոյ օրէնքը սորվեցնէ իսրայէլացիներուն:

Եզրասի անունով նաեւ երկու գիրքեր կը ներառնուին Աստուածաշունչի երկրորդականոն գիրքերուն մէջ:

Զաքարիա քահանայ

Ղուկաս Աւետարանիչ իր Աւետարանին սկիզբը կը ներկայացնէ Աստուծոյ աչքին արդար գոյգ մը, որոնք սակայն անգուակ ծերացած էին, որովհետեւ կինը՝ Եղիսաբէթ ամուլ էր եւ գուակ չէր կրնար ունենալ: Այրը՝ Զաքարիա, իբրեւ քահանայ, օր մը երբ իր քահանայական դասակարգին հերթը եկած ըլլալով, Աստուծոյ առջեւ խունկ մատուցանելու պարտականութիւնը իրեն կը տրուի: Զաքարիա կը մտնէ սրբարան խնկարկելու: Մինչ կը խնկարկէր, Աստուծոյ հրեշտակը կը յայտնուի իրեն եւ կը պատգամէ գուակ մը ունենալու աւետիսը: Զաքարիա կը զարմանայ եւ կը կասկածի տրուած աւետիսին վրայ: Այս կասկածին պատճառով հրեշտակը համր կը դարձնէ Զաքարիան, մինչեւ որ իրականանայ Աստուծոյ տուած խոստումը:

Զաքարիա աւարտելով իր պաշտամունքը Երուսաղէմի մէջ, տուն կը վերադառնայ, եւ ահա Եղիսաբէթ յղի կը մնայ, ու 9 ամիսներ ետք կը ծնի խոստացուած մանչ գուակը: Ազգականները կը դիմեն Զաքարիայի գիտնալու համար նորածինին անունը: Երբ Զաքարիա տախտակի մը վրայ կը գրէ հրեշտակին պատուիրած Յովհաննէս անունը, իսկոյն լեզուն կը բացուի եւ սաղմոսներով ու օրհներգութիւններով կ'օրհնաբանէ Աստուծոյ անունը:

ՄՐԲՈՑՆ՝ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՅՈՒՄՅ ԱՐԴԱՐՈՅՆ

Ս. Յովհաննու Կարապետ

Քրիստոսի գալուստը պատրաստող Աստուածառաք մարգարէներու լրումը հանդիսացաւ Յովհաննէս մարգարէն, որ աւետաբեր հրեշտակին բռնէրով գալեց Տիրոջ առջեւէն Եղիայի հոգիով եւ զօրութեամբ (հմմտ Ղկ 1.17):

Յովհաննէս իր պատանութիւնն ու երիտասարդութիւնը կ'անցնէ ճգնական կեանքով, կը հագնի ուղտի մազէ շինուած հագուստ մը ու մէջքին կը կապէ կաշիէ գօտի մը եւ կ'ուտէ վայրի մեղր ու մարախ (հմմտ Մրկ 1.6):

Ան երեսուն տարեկանին կը մկրտէր Յորդանան գետին մէջ եւ կը քարոզէր ապաշխարել եւ մկրտուիլ՝ որպէսզի Աստուած մեղքերու թողութիւն տայ (հմմտ Մրկ 1.4): Ահա այս շրջանին Յիսուս կը մօտենայ անոր եւ կը մկրտուի Յորդանան գետին մէջ: Այս պատճառով Յովհաննէս կը ստանայ Մկրտիչ տիտղոսը: Ան կը ճանչցուի նաեւ Կարապետ տիտղոսով, Քրիստոսի գալուստը նախապատրաստելուն համար:

Յովհաննէս Մկրտիչ իր կեանքի վերջին օրերուն կը բանտարկուի եւ ապա կը գլխատուի Հերովդէս թագաւորին հրահանգով: Որովհետեւ ան հանդիմանած էր Հերովդէս թագաւորը իր կատարած օրինազանցութեան համար՝ ամուսնացած ըլլալով չմեռած եղբօրը կնոջ հետ:

Յովհաննէս Մկրտիչին գլխատումէն ետք իր աշակերտները կ'առնեն սուրբին անգլուխ մարմինը եւ կը թաղեն զայն: Իսկ գլուխը, աւանդութեան համաձայն, կը մնայ Հերովդէսի պալատին մէջ, հողով ծածկուած կաւեղէն անօթի մը մէջ:

Յոբ Երանելի

Աստուածաշունչ մատեանի համբերութեան եւ Աստուծոյ կամքին հնազանդութեան ախոյեանը եղաւ Յոբ Երանելին:

42 գլուխէ բաղկացած Յոբի անունը կրող գիրքին սկիզբը, կը ներկայացուի Հուս երկրին մէջ ապրող մեծահարուստ մարդ մը, որ ըլլալով կատարեալ, արդար եւ Աստուածավախ, Աստուծոյ օրհնութեան կ'արժանանայ եւ զաւակներ կը ծնի: Աստուած ցոյց տալու համար Յոբի հաւատարմութիւնն ու համբերութիւնը, գիրքին

մէջ պատմուած յատուկ թատերական ներկայացումով, հանգրուան առ հանգրուան կ'արտօնէ որ կեանքին ներդրութիւններն ու դժբախտութիւնները հարուածեն զինք եւ հարստահարելով ու հիւանդացնելով, խեղճ մարդ մը դարձնեն: Սակայն Յոբ կրելով այս բոլորը ու նոյնիսկ իր երեք բարեկամներէն լսելով նախատինքի բառեր, իր հաւատարմութիւնը աւելիով կ'արտայայտէ Աստուծոյ հանդէպ եւ կ'արտասանէ իր նշանաւոր խօսքը. Մօրս արգանդէն մերկ ելայ եւ հոն մերկ պիտի դառնամ: Տէրը տուաւ եւ Տէրը առաւ, օրհնեալ ըլլայ Տիրոջ անունը: (1.21)

Յոբի վրայ եկած այս դժբախտութիւններէն վերջ երբ Աստուած կը տեսնէ անոր հաւատարմութիւնը, կ'օրհնէ զինք եւ կրկնապատիկով կը վարձատրէ զայն: Ասկէ ետք Յոբ 140 տարի կ'ապրի եւ կը տեսնէ իր որդիներն ու թոռները, մինչեւ չորրորդ ազգը: (42.16)

ՍՐԲՈՅՆ՝ ՆԻԿԻՈՅ ՍՈՒՐԲ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ԵՐԵՔԶԱՐԻՒՐ ՏԱՄՆ ԵՒ ՈՒԹ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՅՆ (Ի ԹՈՒԻՆ 325-Ի)

Քրիստոնէական եկեղեցւոյ Տիեզերական առաջին ժողովը կը գումարուի Փոքր Ասիոյ Նիկիա քաղաքին մէջ, մասնակցութեամբ քրիստոնէական բոլոր եկեղեցիներու եպիսկոպոսներուն, թիւով 318 մասնակիցներ: Սոյն ժողովը կը հովանաւորէ Մեծն Կոստանդին կայսրը, մտահոգ ըլլալով իր կայսրութեան սահմաններուն մէջ եկեղեցիներու եպիսկոպոսներուն միջեւ ծագած Աստուածաբանական վէճերու արդիւնքէն:

Նիկիոյ Տիեզերական ժողովին հիմնական նպատակը կ'ըլլայ պաշտօնապէս քննել, Պօքալիսի հովիւ՝ Արիոս եպիսկոպոսին Քրիստոսի անձին մասին յայտարարած այն սխալ վարդապետութիւնը, որով կը մերժէր Քրիստոսի Աստուածութիւնը եւ կը դաւանէր թէ Քրիստոս սկիզբ ունեցող Աստուծոյ հրաշալի արարածներէն մէկը եղած է, որով կարելի չէ զԱյն Աստուած կոչել եւ ոչ ալ Աստուծոյ բնութիւնը վերագրել Անոր:

Նիկիոյ ժողովին մէջ Կոստանդին Կայսրը եւ եպիսկոպոսները, նգովելով Արիոսը, յստակ կերպով կ'արձանագրեն հանգանակին մէջ՝ Աստուած Ճշմարիտ, յԱստուծոյ Ճշմարտէ, Ծնունդ, եւ ոչ

արարած՝Նոյն Ինքն Բնութենէն Հօր՝ եւ մանաւանդ յԷութենէ Հօր՝ ուղղելու համար Արիոսի սխալ վարդապետութիւնը

Նիկիոյ ժողովին հրաւիրուած էին Տրդատ թագաւոր եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայրապետ, սակայն չկարենալով անձամբ ներկայ գտնուիլ, իրենց փոխանորդ կը դրկեն Արիստակէսը եւ անոր միջոցաւ գրաւոր կը յայտնեն իրենց կարծիքը եւ դաւանանքը:

Արիստակէս Նիկիոյ 318 Եպիսկոպոսներէն մէկը կ'ըլլայ: Ան ժողովէն ետք կը վերադառնայ Հայաստան, իր հետ բերելով Նիկիոյ Հանգանակը, որ Գրիգոր Լուսաւորիչի կողմէ մեծ ուրախութեամբ կ'ընդունուի:

Գրիգոր Լուսաւորիչ 325-ին Վաղարշապատի եկեղեցոյ մէջ գումարուած ժողովով կ'ընդունի Նիկիոյ հանգանակը եւ ինք իր կարգին յաւելումներ կը կատարէ, որ այժմ պատարագի ընթացին, Նիկիոյ հանգանակէն անմիջապէս ետք կ'արտասանուի սարկաւազին կողմէ՝ Իսկ որք ասենն...:

Դ-րդ դարու կէսերուն Արիոսի վարդապետութեան հետեւորդներ կը գտնուին Փոքր Հայքի մէջ, գլխաւորութեամբ Եւստաղիոս Սեբաստացիի:

ՄՐԲՈՑՆ ՅՈՎԱԿԻՄՍՅ ԵՒ ԱՆՆԱՅԻ՝ ԾՆՈՂԱՅ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԵՒ ԿԱՆԱՆՑՆ ԻՒՂԱԲԵՐԻՑ

Աստուածաշունչ մատեանին մէջ յաճախ Աստուած ամուլ կնոջ մը տրուած զաւակի մը խոստումով, ուխտ մը կը կատարէ իր ժողովուրդին հետ եւ անոր միջոցաւ Իր փառքը կը յայտնէ:

Այս պարագային, Յովակիմ եւ Աննա զոյգին միջոցաւ պիտի ծնի Մարիամ Աստուածամայրը, որ պիտի դառնար այն ոսկեայ սափորը որուն մէջ պիտի հանգչէր մարդկութեան փրկիչը եւ իսկական մանանան՝ Յիսուս Քրիստոսը:

Ըստ աւանդութեան, Յովակիմ եղած է Դաւիթի սերունդէն մեծահարուստ մարդ մը եւ Աննա քահանայական ցեղէն համեստ եւ երկիւղած կին մը: Օր մը երբ Յովակիմ տաճարին մէջ պաշտամունք կատարելու կ'երթայ, պաշտօնի գլուխ եղող քահանան կը հրահանգէ

անոր ետ կենալ եւ վերջինը մատուցանել իր ընծան, որովհետեւ իր կինը ամուլ էր եւ իրենք զաւակէ զրկուած էին: Այս դէպքին վրայ Յովակիմ վշտահար լեռ կը բարձրանայ իր հովիւներուն մօտ եւ կ'ուխտէ ծոմ պահել մինչեւ որ Աստուծոյ հրեշտակը յայտնուի իրեն: Դէպքը լսելով Աննա եւս անդադար կ'աղօթէ: Օր մը Աննա ծառի մը վրայ կը տեսնէ թէ ինչպէս մայր թռչուն մը բոյնին մէջ եղող իր ձագուկները կը կերակրէ: Ան արցունքոտ աչքերով կ'աղօթէ Աստուծոյ եւ զաւակ մը կը խնդրէ:

Աստուած կը լսէ բարեպաշտ գոյգին աղօթքը եւ կը յայտնուի անոնց ատենելով զաւակի մը խոստումը: Այս լսելով Յովակիմ, իր լաւագոյն ոչխարները կը զոհէ Աստուծոյ եւ աղքատներու ողորմութիւն կը բաշխէ: Ան տուն կը վերադառնայ եւ ահա զաւակ մը կ'ունենայ որու անունը Մարիամ կը դնէ եւ Աննայի ուխտին համաձայն հագիւ ան իր մօրը կաթէն կը կտրուի, կը նուիրէ զայն Աստուծոյ, յանձնելով տաճարին մէջ եղող կոյսերու խումբին:

Աւանդաբար կ'ըսուի թէ Յովակիմ մահացած է նախքան Քրիստոսի ծնունդը, իսկ Աննա անոր ծնելէն շատ քիչ ժամանակ ետք:

Իղաբեր Կիներ՝ Մարիամ Մագդաղենացի, Մարիամ Կղեովպայ, Սողոմէ, Յովհաննա եւ ուրիշներ

Իղաբեր կիները եղած են Քրիստոսի յարութեան ականջալուր եւ ականատես առաջին անձերը: Անոնք իրենց 'Իղաբեր' տիտղոսը առած են Քրիստոսի խաչելութեան երրորդ օրը, երբ անուշաբոյր խունկեր առած կ'երթային օժելու Քրիստոսի մարմինը, ըստ իրենց ազգային սովորութեան:

Այս կիներու խումբին մէջ կը յիշուի Մարիամ Մագդաղենացի անունով կին մը, որ եղած ըլլալով դիւահար եւ ջղագար կին մը, Յիսուսի ձեռքով կը բուժուի եւ հետեւորդ կը դառնայ Քրիստոսի:

Կը յիշուի նաեւ Մարիամ Յակոբայ եւ Յովսեայ մայր կամ նաեւ յիշուած է որպէս Մարիամ Կղեովպայ: Այս Մարիամը եղած է Յակոբոս Տեառնեղբայր անունով յիշուած առաքեալին մայրը: Իսկ Կղեովպաս եղած է Մարիամի ամուսինը:

Այս կիներուն մէջ կը յիշուի նաեւ Սողոմէ՝ մայր Յակոբոս եւ Յովհաննէս առաքեալներուն, ձկնորս Չաքարիայի կիներ:

Ի վերջոյ, Ղուկասու Աւետարանին մէջ կը յիշուին նաեւ Յովհաննաս եւ ուրիշներ, որոնք եղած են Իւղաբեր կիներու խումբին մէջ: Յովաննաս կը կարծուի ըլլալ Հերովդէսի հարիւրապետներէն մէկուն կիներ, որուն որդին բժշկած էր Յիսուս: (Յվ 4. 46-54):

Իւղաբեր կիները նաեւ ներկայ եղած են առաքեալներուն հետ այն վերնատան մէջ, ուր Քրիստոսի Համբարձումէն ետք Սուրբ Հոգիին գալուստը տեղի ունեցաւ:

ՍՐԲՈՅՆ ԵՐԵՄԻԱ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ

Իր ժողովուրդին մեղքերուն պատճառով հոգեպէս եւ ֆիզիքապէս չարչարուած Հին Կտակարանի մեծ մարգարէներէն մէկն է Երեմիա, քահանայական գերդաստանէ սերած: Ան ծնած է մօտաւորապէս Ն.Ք. 650 թուականին եւ իր մարգարէական առաքելութիւնը կատարած է Ն.Ք. 626 թուականէն, մինչեւ իր նահատակութիւնը՝ 585 թուական:

Երեմիա մարգարէ կ'ապրի եւ կը գործէ Երուսաղէմի մէջ: Իր առաքելութեան ժամանակ, հրեայ ժողովուրդը վերջնականապէս մոռցած է զԱստուած եւ խորացած էր կռապաշտութեան մէջ: Երեմիա, Աստուծոյ զօրութեամբ լեցուն, քաջութեամբ կը պայքարի մոլորած ժողովուրդին դէմ, կը յանդիմանէ թագաւորն ու պալատականները եւ գիտակցութեան կը հրաւիրէ զանոնք: Բայց հրեայ ղեկավարները դժգոհ ըլլալով Երեմիայի ընթացքէն, բազմաթիւ չարչարանքներու ու բանտարկութեան կ'ենթարկեն զինք եւ ի վերջոյ, երբ Ն.Ք. 586 թուականին Երուսաղէմի անկումը տեղի կ'ունենայ, հակառակորդներ առիթը օգտագործելով, 585 թուականին կը սպաննեն զինք քարկոծելով:

Երեմիա ունի իր մարգարէական գիրքը 52 գլուխներէ բաղկացած, ինչպէս նաեւ իր ժողովուրդին համար կատարած Ողբ Երեմեայ՝ գիրքը, ուր կը ներկայացուի հրեայ ժողովուրդին համար, Երեմիայի կողմէ կատարուած ողբը, 5 գլուխներէ բաղկացած:

ՍՐԲՈՅՆ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԹՈՎՄԱՅԻ

Թովմաս առաքեալ աւետարանին մէջ ծանօթ է Քրիստոսի յարութեան հանդէպ իր ունեցած թերահաւատութեամբ, մինչեւ որ իր աչքերով տեսնելն ու զԱյն իր ձեռքերով շօշափելը:

Աւանդութեան համաձայն կը պատմուի թէ Թովմաս առաքեալ Քրիստոսի փրկութեան լոյսը կը տարածէ նախ Պարսկաստանի մէջ եւ ապա անկէ կ'անցնի Հնդկաստան ուր կը քարոզէ եւ եկեղեցի կը հիմնէ :

Թովմաս առաքեալ կը նահատակուի նետահարութեամբ եւ կը թաղուի Մատրաս քաղաքին մէջ:

ՄՐԲՈՅՆ՝ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՈՒԼՆԵՑԻՈՅՆ ԵՒ ՎԿԱՅԻՅՆ ԳՈՀԱՐԻՆԵԱՅ, ԾԱՍԻԴՈՍԻ, ՏՈՒՔԻԿՈՍԻ ԵՒ ՌԱՏԻԿՈՍԻ

Ստեփանոս Ուլնեցի

Ղազար եւ Մարիամ անունով քրիստոնէայ ընտանիքի ուխտի զաւակն էր Ստեփանոս, որ կը մեծնայ ու կը դաստիարակուի զինք մկրտող քահանային հովանիին տակ, որով քրիստոնէական բարձր բարոյականի եւ հաւատքի տէր կը դառնայ:

Յուլիանոս Ուրացող կայսրը, պարսիկներուն դէմ յարձակումի ընթացքին երբ Կեսարիա կը հասնի, կը սկսի հալածել քրիստոնէաները: Ստեփանոսը խնամող քահանան, որ Տարսոն Կոկիկսոն անունով քաղաքի մը հոգեւոր հովիւն էր, գիտնալով որ իր կեանքին վերջին վայրկեանները կ'ապրի, իր մօտ կը կանչէ Ստեփանոսը, անոր կը յանձնէ քաղաքի փոքրաթիւ հօտին խնամքը եւ կը խրատէ որ միշտ քաջալերէ հաւատացեալները դժուարութեանց դէմ դնելու եւ քրիստոնէական հաւատքէն չջեղելու համար:

Այսպիսով, Ստեփանոս երբ կը լսէ հալածիչին ժամանումը, անմիջապէս կը հաւաքէ իր հաւատացեալները, թիով 33 հոգիներ եւ լեռ կը բարձրանայ անոնց հետ: Սակայն հեթանոս հովիւ մը գտնելով անոնց թաքստոցը, անմիջապէս լուր կը դրկէ հալածիչին, որ կը ձերբակալէ հաւատացեալները եւ քաղաք կ'իջեցնէ զանոնք:

Նախ հալածիչը ուրացութեան կը հրաւիրէ բոլորը եւ ապա՝ լսելով Ստեփանոսի քաջ պաշտպանողականը, կիները բանտ կը նետէ

եւ այր մարդիկը չարչարելով ուրացութեան կը հրաւիրէ: Ապա, կիները հանելով բանտէն քաղաքէն դուրս հանելով կը գլխատէ զանոնք: Իսկ այր մարդիկը նախ կրակով կը չարչարէ եւ ապա կանանց նահատակութեան վայրէն քիչ անդին կը նահատակէ զանոնք եւս:

Այս նահատակութեան դէպքին վրայ 90 ականատես հեթանոսներ դարձի կու գան: Իսկ Յուլիանոս Ուրացող պատերազմի ընթացքին կը սպաննուի, որու յաջորդը կը դադրեցնէ քրիստոնէաներուն դէմ շղթայազերծուած հալածանքը:

Գոհարինոս, Ռատիկոս, Ծամիդոս եւ Տուքիկոս վկաներ

Սեբաստացի իսլամացած Դաւիթ անունով իշխանաւորի մը զաւակներն են այս չորս վկայները, որոնք իրենց մօր հովանին տակ քրիստոնէական դաստիարակութիւն կը ստանան:

Երբ չափահաս կ'ըլլան, իսլամական բանակ կը մտնեն, ուր քաջաբար քրիստոնէութիւնը կը քարոզեն եւ դարձի կը հրաւիրեն զինուորները: Սակայն երբ քաղաքի իշխանը այս կը լսէ եւ մանաւանդ կը գիտնայ թէ անոնք իսլամ հօր զաւակներն են, անմիջապէս դատի կը կանչէ զանոնք եւ իսլամութեան դառնալ կը պատուիրէ: Սակայն չորս վկաներուն երէց եղբայրը՝ Արեգ, որ հօրը հետ իսլամ դարձած էր, կ'ազատէ իր եղբայրները իշխանին դատաստանէն եւ ազատ կ'արձակէ զանոնք բանակէն: Ասոր վրայ չորս եղբայրները համարձակութեամբ կը քարոզեն քրիստոնէութիւնը եւ Ռատիկոս եղբայրը Ս. Նշան վանքին մէջ կրօնաւոր կը դառնայ:

Իշխանը կրկին անգամ դատի կը կանչէ զիրենք եւ այս անգամ բռնի միջոցներ գործածելով, կը փորձէ ուրացութեան հրաւիրել զանոնք: Բազմաթիւ չարչարանքներէն ետք, ի վերջոյ գլխատել կու տայ չորս եղբայրները՝ 1156 թուականին:

Ասկէ ետք, Գոհարինոսի որդին՝ Թեոդորոսը, որ դարձեալ կրօնաւոր դարձած էր, նոյնպէս կը ձերբակալուի, ամբաստանած ըլլալով իշխանը եւ բազմաթիւ չարչարանքներէ եւ ուրացութեան հրաւիրուելէ ետք, քաղաքի դատաւորին կողմէ ծեծի կ'ենթարկուի եւ

մարմինը կտրատելով կը նահատակեն, իր հօրը նահատակութենէն հինգ ամիսներ ետք:

Ս. Աստուածածնայ Վերափոխման Տօնը

Հայ Եկեղեցոյ տաղաւար տօներէն չորրորդը կը հանդիսանայ Ս. Աստուածածնին Վերափոխման տօնը: Այս տօնը գլխաւոր տօնն է Ս. Աստուածածնին նուիրուած, որու դէպքը աւանդաբար կ'ընդունին քրիստոնէայ բոլոր եկեղեցիները:

Ըստ աւանդութեան, Ս. Կոյս Մարիամ Քրիստոսի խաչելութենէն ետք 15 տարիներ եւս կ'ապրի Երուսաղէմի մէջ եւ ապա իր հոգին կ'աւանդէ: Առաքեալները Կոյսին յուղարկաւորութիւնը հաղիսաւորապէս կը կատարեն եւ կը թաղեն զինք Գեթսեմանիի ձորակին մէջ: Սակայն երեք օր եւ երեք գիշեր, Աստուածածնի գերեզմանէն լոյսի շողեր կը ճառագայթեն եւ հրեշտակներու երգեցողութեան ձայներ կը լսուին:

Բարթողիմէոս առաքեալ, որ քարոզութեան պատճառաւ կը բացակայէր թաղման արարողութենէն, աւելի ուշ կը հասնի եւ կը փափաքի վերջին անգամ ըլլալով տեսնել Սրբուհիին դէմքը եւ այդպիսով մխիթարուիլ: Սակայն երբ գերեզմանը կը բանան, այնտեղ չեն գտներ Կոյսին մարմինը եւ յիշելով Քրիստոսի, Ս. Աստուածածնին տուած խոստումը, թէ՛ պիտի գար եւ երկինք վերափոխէր զինք, առաքեալները կ'եզրակացնեն թէ Քրիստոս երկիր իջնելով, երկինք փոխադրած է Աստուածամայրը: Առաքեալները, առ ի մխիթարութիւն Բարթողիմէոս առաքեալին, անոր կը յանձնեն Աստուածածնի պատկերը կտաւի վրայ, զոր Բարթողիմէոս իր հետ Հայաստան տանելով, կը հիմնէ կուսանոց մը՝ Հոգեաց Վանքը, ուր կը պահուէր Աստուածամօր պատկերը:

Քրիստոնէական եկեղեցին Աստուածածնի վերափոխման դէպքէն կ'եզրակացնէ թէ Աստուածամայրը չէր մեռած, այլ՝ կը ննջէր:

**ՄՐԲՈՑ ՄԱԿԱԲԱՅԵՑԻՈՑՆ՝ ԵՂԻԱԶԱՐՈՒ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ ԵՒ
ՇԱՄՈՒՆԵԱՅ ԵՒ ԵՕԹՆ ՈՐԴԻՈՑ ՆՈՐԻՆ**

Մակարեան եղբայրներ

Աստուածաշունչի երկրորդականոն գիրքերէն՝ Մակարայեցիներու երկու գիրքերու մէջ յիշուած հրեական ազատագրական պայքարի ռահվիրաներն էին Մակարայեցի քահանայ եղբայրները, որոնք դէմ դնելով Սելեւկեան հեթանոսական եւ կռապաշտ յունական մշակոյթին, Աստուծոյ կառչած մնալու համար լեռ կը բարձրանան եւ յաճախակի յարձակումներով կը քանդեն հեթանոսական մեհեաններն ու կուռքերը:

Մակարեան եղբայրներուն պարագլուխը կ'ըլլայ Մատաթիա անունով իրենց հայրը, որ առիթով մը երբ կը տեսնէ թէ հրեայ մը կուռքերու գոհ կը մատուցանէ, քաջաբար թատերաբեմ կը բարձրանայ եւ կը սպաննէ զայն: Այսպիսով կը կազմակերպէ ապստամբութիւնը եւ իր շուրջը կը հաւաքէ բազմաթիւ հրեայ համակիրներ: Մատաթիա իրեն յաջորդ կը կարգէ իր անդրանիկ զաւակը՝ Յովհաննէս, իսկ զօրավար՝ իր երրորդ որդին՝ Յուդան, որու քաջութեան եւ վճռական հարուածներու համար տրուեցաւ Մակարէոս յունական մակդիրը, որ կը նշանակէ մրճահար կամ հարուածահար: Յուդային Մակարէոս անունին հիման վրայ եղբայրները կը յիշուին որպէս Մակարեան եղբայրներ:

Այս հինգ եղբայրները ղեկավարեցին ապստամբութիւնը եւ ձեռք ձգեցին անկախութիւն եւ հարիւր տարուան պետականութիւն՝ Ն.Ք. 160 թուականէն մինչեւ Ն.Ք. 60 թուական:

Եղիազար քահանայ

Սելեւկեան տիրապետութեան ընթացքին Եղիազար եղած է հրեայ ծերունի քահանայ մը: Հրեական հալածանքի ընթացքին կը ստիպեն իրեն հրեական օրէնքներով արգիլուած կենդանիներուն միսը ուտել: Ան կը մերժէ ենթարկուիլ հրահանգին եւ հակառակ իր ծեր տարիքին, ինքզինք չարչարանքներու պատրաստ կը նկատէ: Դահիճները մեղքանալով անոր, կ'առաջարկեն իր ուզած կենդանիէն միս պատրաստել եւ կեղծելով ժողովուրդին դիմաց այն ուտել: Մակայն ծերունի քաջ քահանան կը մերժէ նոյնիսկ կեղծիքը, զայն գայթակղութիւն համարելով երիտասարդ հրեաներուն, որոնք պիտի մեղադրեն զինք եւ վատ օրինակ դառնալով անոնց:

Ի վերջոյ դահիճները խստօրէն չարչարելով Եղիազար ծերունի քահանան, կը սպաննեն զայն:

Շամունէ եւ անոր եօթը որդիները

Սելեւկեան տիրապետութեան շրջանին, հրեայ բարեպաշտ ընտանիք մը եղած է Շամունէի ընտանիքը, որ բախտաւորուած էր եօթը որդիներով:

Հալածանքի շրջանին դատի կը կանչուին թագաւորին առջեւ, որ կ'առաջարկէ իրենց, Մովսիսական օրէնքով արգիլուած խոզի միս ուտել: Անոնք արհաբար կը մերժեն հրահանգը եւ կը յայտնեն իրենց պատրաստակամութիւնը Աստուծոյ համար մեռնելու, քան օրինազանց ըլլալու:

Այս լսելով թագաւորը, մէկ առ մէկ կը նահատակէ եօթը եղբայրները իրենց մօր աչքին առջեւ, որ փոխանակ տրտմելու, ուրախութեամբ կը դիտէ իր զաւակներուն Աստուծոյ օրէնքին սիրոյն նահատակութիւնը: Ի վերջոյ, կրտսեր որդին նահատակելէ ետք, կը նահատակէ նաեւ Շամունէ մայրը:

Մակաբայեցոց գիրքին մէջ այս եօթը եղբայրներուն անունները չեն յիշուած: Մակայն 1860 թուականին, Վենետիկի մէջ տպուած Աստուածաշունչին լուսանցքին վրայ գրուած են անուններ. այսպէս՝ Ակար, Մակար, Խորէն, Խորսէն, Ամինադար, Գալիլէ եւ Գադիդէ:

ՄՐԲՈՑ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ ՄԱՐԳԱՐԷԻՅՆ՝ ՈՎՍԵԱՅ, ԱՍՈՎՍԱՅ, ՄԻՔԻԱՅ, ՅՈՎԵԼԵԱՅ, ԱԲԴՈՒՄԱՅ, ՆԱԻՈՒՄԱՅ, ԱՄԲԱԿՈՒՄԱՅ, ՅՈՎՆԱՆՈՒ, ՍՈՓՈՆԻԱՅ, ԱՆԳԵԱՅ, ԶԱՔԱՐԻԱՅ ԵՒ ՄԱՂԱՔԻԱՅ

Ովսէ մարգարէ

Ովսէ մարգարէ կը հանդիսանայ Հին Կտարականի տասներկու փոքր մարգարէներուն առաջինը: Ան իր անունով ունի 14 գլուխներէ բաղկացած մարգարէական գիրք մը, ուր Իսրայելի ժողովուրդին Աստուծոյ հանդէպ ունեցած անհաւատարմութիւնը կը ներկայացէ պոռնիկ կոնց մը պատկերին մէջէն: Ովսէ, ինչպէս նաեւ միւս փոքր մարգարէները, իրենց կեանքի օրինակին մէջ կը պատկերացնեն այն

Ժամանակուան Իսրայելի ժողովուրդին մեղանշական վիճակը: Այս պարագային, Ովսէ կ'ամուսնանայ պռոնիկ կնոջ մը հետ ցոյց տալու համար թէ՛ հակառակ հրեայ ժողովուրդը Աստուծոյ ժողովուրդը ըլլալով, անհաւատարիմ գտնուելով Աստուծոյ հանդէպ, յարաբերութեան մէջ կը մտնէ հեթանոսական այլ կրօններու հետ:

Ովսէի մասին շատ տեղեկութիւն չկայ, ան ապրած է Ն.Ք. 8-րդ դարուն, Եսայի, Միքիա եւ Ամովս մարգարէներուն հետ եւ չորսը միասին կազմած են ոսկեայ շրջան մը հրեայ մարգարէութեան: Ան եղած է հողագործ եւ գործած է Ն.Ք. 750 թուականէն մինչեւ 715 թուական:

Ամովս մարգարէ

Թեկուէցի (Ամս 1.1) Ամովս մարգարէ, նախքան առաքելութեան կանչուիլը եղած է հովիւ եւ մոլաթուզ հաւաքող: (7.14-15) Իր անունը կրող մարգարէական գիրքը կը նկատուի ժամանակագրական իմաստով փոքր մարգարէական գիրքերուն առաջին գիրքը եւ կը բաղկանայ 9 գլուխներէ:

Ամովս կը գործէ Ն.Ք. 760 թուականէն մինչեւ 750 թուական, երբ իսրայէլացիներ տնտեսապէս աճելով կը մոռնան զԱստուած եւ մեծահարուստներ իրենց իշխանութեան տակ որպէս ստրուկներ կ'աշխատցնէին աղքատ դասակարգի ժողովուրդը: Ամովս ընկերային հաւասարութեան մասին կը քարոզէ եւ ապաշխարութեան կը հրաւիրէ ժողովուրդը:

Միքիա մարգարէ

Միքիա ապրած է Ն.Ք. 8-րդ դարուն եւ եղած է արհեստաւոր մը, ուրկէ առաքելութեան կը կանչուի: Միքիա իր կոչումը կը ներկայացնէ ըսելով՝ Մակայն եւ Տիրոջը Հոգիով, Զօրութեամբ, դատաստանով եւ արիութեամբ լեցուած եմ, որպէսզի Յակոբին իր յանցանքը եւ Իսրայելին իր մեղքը յայտնեմ: (Մք 3.8)

Միքիա մարգարէ կը դատապարտէ իր ժամանակ ժողովուրդին մէջ աւելիով ընդհանրացած մեղքերը, ինչպէս՝ խարդախութիւնը, կռապաշտութիւնը, կախարդութիւնը եւ այլ տեսակի Աստուծոյ պատուիրանին հակառակ գործեր, որոնք մեղքի մէջ կը նետէին

մարդը: Միքիաի արժեքը ասելիով կը բարձրանայ երբ ոչ միայն Քրիստոսի ծնունդը կը մարգարեանայ այլև անոր ծննդավայրը, երբ կ'ըսէ՝ Դո՛ւն, Բեթլեհէ՛մ, Յուդայի քաղաք, հռչակով նուազ չես Յուդայի միւս քաղաքներէն. որովհետեւ քեզմէ պիտի ելլէ իշխան մը, որ պիտի հովուէ իմ ժողովուրդս՝ Իսրայէլը՝ (Մք 5.2 հմմտ Մտ 2.6):

Միքիա իր մարգարեութիւնը կը կատարէ Ն.Ք. 735 թուականէն մինչեւ 700 թուական եւ իր անունով ունի մարգարեական գիրք մը 7 գլուխներէ բաղկացած:

Յովէլ մարգարէ

Փաթուէլի որդին Յովէլ, Հին Կտակարանին փոքր մարգարէներէն է: Անոր մասին կենսագրական տեղեկութիւններ կը պակսին: Յովէլի գործունէութեան ընթացքին Իսրայէլի երկիրի արտերուն վրայ կը յարձակին մարախներու հոյլ մը, որու պատճառով երաշխ տեղի կ'ունենայ եւ չորութիւն: Այս պատուհասին պատճառը, Յովէլ մարգարէ, կը նկատէ հրեայ ժողովուրդին Աստուծմէ հեռացած ըլլալը: Ուստի ապաշխարութեան կը հրաւիրէ զանոնք, որպէսզի Աստուծոյ պատիժէն զերծ մնան:

Յովէլի մարգարեական գիրքը կը պարունակէ երեք գլուխներ, ուր կը ներկայացուի վերոյիշեալ դէպքը:

Աբդիու մարգարէ

Հին Կտակարանի ամենակարճ գիրքը կը հանդիսանայ Աբդիու մարգարէին գիրքը, միայն մէկ գլուխով: Աբդիուի մասին տեղեկութիւն չկայ, բայց կը կարծուի թէ իր մարգարեական գիրքը գրած է 5-րդ դարուն:

Ան իր գիրքին մէջ կը գրէ Եդովմի մասին, որ Աստուծոյ ճամբայէն արդէն իսկ շեղած էր եւ կորուստի ճամբան կը քալէր:

Նաոււմ մարգարէ

Նաոււմի անունը կրող մարգարեական գիրքը կը բաղկանայ 3 գլուխներէ, որոնք բանաստեղծական ոճով գրուած են եւ կը դատապարտեն Նինուէի կատարած անբարոյութիւնները եւ ոչ-

աստուածահաճոյ գործերը: Մարգարէն կ'անիծէ Նինուէ քաղաքը եւ կը նախատեսէ անոր կործանումը:

Նաւում մարգարէի անձին մասին գրեթէ ոչինչ տեղեկութիւն կայ: Կ'ենթադրուի գործած ըլլայ Ն.Ք. 645 թուականէն մինչեւ 620 թուական:

Ամբակում մարգարէ

Ամբակումի գրած մարգարեական գիրքը կը բաղկանայ 3 գլուխներէ, որոնք երկրիսօտութիւն մըն են Աստուծոյ եւ մարգարէին միջեւ: Ամբակումի մարգարեական գիրքը կը կարծուի գրուած ըլլայ Ն.Ք. 7-րդ դարուն վերջը եւ 6-րդի սկիզբը եւ Ամբակում մարգարէն ապրած ըլլայ Յուդայի թագաւորութեան սահմաններուն մէջ:

Յովնան մարգարէ

Հին Կտակարանին տասներկու փոքր մարգարէներէն մէկն է Յովնան, որ երեք օրեր կէտ ձուկի փորին մէջ մնալով, խորհրդանիշը եղաւ Քրիստոսի երեքօրեայ թաղման:

Յովնան եղած է հրեայ մարգարէ մը, ապրած՝ 800 - 750 թուական Ն.Ք.:

Աստուած կը հրամայէ Յովնանի, երթալ Ասորեստանի Նինուէ քաղաք եւ ապաշխարութիւն քարոզել ժողովուրդին, որովհետեւ անոնք կ'ապրէին սանձարձակ կեանք մը եւ մոռցած էին զԱստուած:

Յովնան ծանօթ ըլլալով Նինուէացիներուն անբարոյ կենցաղին, խոյս կու տայ Աստուծմէ եւ նաւ առնելով կը փորձէ Թարսիս երթալ: Սակայն յանկարծ նաեւ փոթորիկի կը բռնուի: Նաւաստիները գիտնալու համար փոթորիկին պատճառը, վիճակ կը ձգեն եւ վիճակը կ'ելլէ Յովնան մարգարէին, որ խոստովանելով Աստուծմէ փախուստ տուած ըլլալը, կը խնդրէ որ զինք ծով նետեն: Նաւաստիները հազիւ զինք ծով կը նետեն, ծովը անմիջապէս կը հանդարտի: Ապա Աստուծոյ հրամանով մեծ ձուկ մը, կու գայ եւ կը կլլէ մարգարէն:

Յովնան մարգարէ երեք օր ու երեք գիշեր կը մնայ ձուկի փորին մէջ, աղօթելով Աստուծոյ եւ զոջալով իր կատարածին համար: Երրորդ օրը ձուկը զինք ցամաք կը փսիւէ եւ ինք ճամբայ կ'ելլէ քարոզելու համար Նինուէացիներուն: Մեծ կ'ըլլայ մարգարէին զարմանքը, երբ կը տեսնէ

թէ ինչպէս Նինուէացիները շուտով կը լսեն իր խօսքերը եւ դարձի գալով քուրձ կը հագնին եւ մոխիրի վրայ կը նստին, որպէս նշան իրենց գղջումին:

Այսպիսով Յովնան մարգարէ պատճառ կ'ըլլայ, որպէսզի Աստուծոյ բարկութիւնը մեղմանայ Նինուէի հանդէպ:

Սոփոնիա մարգարէ

Եզեկիա թագաւորին (715 - 686) թոռան թոռը՝ Սոփոնիա մարգարէ, ապրած կը նկատուի Հրէաստանի Յուդայի Յովսիա թագաւորին օրով (640 – 609), Երուսաղէմի մէջ: Ան մասնակցած է թագաւորին բարեկարգչական ձեռնարկներուն, Ոգոս մարգարէուհիին եւ Երեմիա մարգարէին հետ՝ 621 թուականին:

Սոփոնիայի մարգարէական գիրքը կը բաղկանայ 3 գլուխներէ, ուր կը ներկայացնէ Տիրոջ օրուան գալուստը, որ մեծ բարկութեան եւ մեծ ներդութեան օր պիտի ըլլայ: Ան վերջաւորութեան յոյս կու տայ անոնց՝ որոնք մնացած են Տիրոջ ճամբուն մէջ եւ արժանի են փրկութեան:

Անգէ մարգարէ

Բաբելոնի եօթանասնամեայ գերութենէն Երուսաղէմ դարձի շրջանին կը դրուի Անգէ մարգարէին առաքելութեան շրջանը: Ան կը գործէ օրուան Հրէաստանի կառավարիչին՝ Չորաբաբել օրով, որ գերադարձէն անմիջապէս ետք Երուսաղէմի կործանած տաճարը կառուցեց:

Անգէ մարգարէ, իր երկգլուխ մարգարէական գրքին մէջ կոչ կ'ուղղէ Իսրայէլի գերադարձ ժողովուրդին, փոխանակ սեփական տուներ շինելով զբաղուելու, նաեւ զբաղիլ Աստուծոյ՝ Տան շինութեամբ, որու Փառքը նախկինէն մեծ պիտի ըլլայ՝ (2.9) ակնարկութիւն ընելով Քրիստոսի, որ նոյն այդ Չորաբաբելի շինած տաճարին մէջ պիտի ընծայուի Աստուծոյ եւ իր քարոզութիւնները պիտի կատարէ:

Չաքարիա մարգարէ

Չաքարիա մարգարե եղած է Անգե մարգարեի ժամանակակից եւ անոր հետ քաջալերած է ժողովուրդը աւելիով խորանալու կրօնական արժէքներուն մէջ:

Չաքարիայի մարգարեական գիրքը կը պարունակէ 14 գլուխներ: Ան իր գրքին առաջին վեց գլուխներուն մէջ կը ներկայացնէ ուրը տեսիլքներ եւ անոնց բացատրութիւն կու տայ, ինչպէս՝ ձիերու եւ եղջիրներու տեսիլք, որոնք Երուսաղէմի բարգաւաճ ըլլալը կը խորհրդանշեն: Չափելու լարին տեսիլքը, որ Երուսաղէմի անսահման ըլլալը կը խորհրդանշէ եւ այսպիսի տեսիլքներ որոնք Երուսաղէմի վերականգնումը կը մարգարեանան:

Չաքարիա մարգարե նաեւ Քրիստոսի մասին մի քանի մարգարեութիւններ ըրած է, ինչպէս՝ Քրիստոսի Երուսաղէմ մուտքը աւանակով (9.9 հմմտ Մտ 12.15), Երեսուն արծաթի ծախուիլը (11.12-13 հմմտ Մտ 27. 9-10) եւ աշակերտներէն լքուիլը (13.7 հմմտ Մտ 26.31): Ըստ Աւետարանի Չաքարիա տաճարին մէջ, գոհարանին մէջտեղը սպաննուելով կը մեռնի: (Մտ 23.35):

Մաղաքիա մարգարե

Հին Կտակարանին եւ տասներկու փոքր մարգարէներու գիրքերուն վերջին գիրքն է, չորս գլուխներէ բաղկացած, Մաղաքիա մարգարեին գիրքը:

Մաղաքիա մարգարեին մասին ոչ մէկ տեղուկութիւն կայ, ոչ իր գրքին մէջ, ուր նոյնիսկ անունը չէ յիշուած եւ ոչ ալ ուրիշ աղբիւրներու մէջ, կը կարծուի թէ գործած է Ն.Ք. 440 թուականէն մինչեւ 430 թուական:

Ան իր գրքին մէջ կը դատապարտէ այն օրերուն եղած անբարոյութիւնները, հարստահարութիւնները ու ժողովուրդին կողմէ կատարուած Աստուծոյ օրէնքին անհաւատարմութիւնը եւ կը հրաւիրէ զանոնք դառնալու Աստուծոյ ճամբան եւ պահել կրօնական արժէքները, որպէսզի Աստուած ինք ալ դառնայ ժողովուրդին եւ որպէս հայր վարուի անոնց հետ:

ՍՐԲՈՅՆ ՍՈՓԵԱՅ ԵՒ ԵՐԻՑ ԴՍԵՐԱՅՆ՝ ՊԻՍԻՄԻ, ԷԼՊԻՄԻ ԵՒ ԱԳԱՊԵԱՅ

Հռոմայեցի երեք դուստրերու տեր՝ այրի կին մըն էր Սոփիա սրբուհին: Ան ամուսինը կորսնցնելէն ետք ամբողջութեամբ կը նուիրուի քրիստոնէութեան եւ երեք դուստրերը կը դաստիարակէ քրիստոնէական բարձր բարոյականով:

Օրին մէկը, հեթանոս երիտասարդ մը Սոփիայէն կը խնդրէ իր մէկ աղջկան ձեռքը, ամուսնանալու համար անոր հետ: Սակայն Սոփիա վկայուի կը մերժէ առաջարկը, յայտնելով թէ իրենք քրիստոնէաներ են եւ իր աղջիկը հեթանոսի մը հետ չ'ամուսնացներ: Ուստի երիտասարդը կը բողոքէ օրուան Անդրիանոս կայսրին (118 – 138), որ իր մօտ կանչելով, կռապաշտութեան կը հրաւիրէ զանոնք: Երեք կոյսերը կը մերժեն հնազանդիլ եւ յանձն կ'առնեն գլխատուիլ, քան կռապաշտ դառնալ:

Երեք կոյսերուն նահատակութենէն ետք, անոնց մայրը՝ Սոփիա վկայուի, դուստրերուն մարմինները առնելով պատուով կը թաղէ զանոնք եւ կ'աղօթէ Աստուծոյ, որ իր հոգին ալ առնելով միացնէ իր հոգեհատորներուն: Այսպիսով Սոփիա հանգիստ մահով հոգին կ'աւանդէ եւ կը միանայ սրբուհի կոյսերուն:

Սոփիա, որ կը նշանակէ իմաստութիւն, իր դուստրերուն անուններն ալ քրիստոնէական իմաստներով դրած էր, այսպէս. Պիստիս՝ հաւատք, Էլպիս՝ յոյս եւ Ագապի՝ սէր:

ՄՐԲՈՑՆ ԵՓԵՍՈՍԻ ՍՈՒՐԲ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ԵՐԿՈՒՀԱՐԻՒՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑՆ

(ի թուին 431- ի)

Քրիստոնէական եկեղեցւոյ դաւանանքը յստակացնելու եւ աղանդաւորական մտածումները հերքելու համար, 431 թուականին Եփեսոսի մէջ կը գումարուի Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ Տիեզերական երրորդ ժողովը: Այս ժողովին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն քրիստոնէական եկեղեցիներու ներկայացուցիչները՝ թիւով երկուհարիւր հոգեւորականներ:

Հայ եկեղեցին սակայն, այս ժողովին իր ներկայացուցիչները չարձանագրեր, բայց եւ այնպէս Եփեսոսի մէջ ուսումի դրկուած Սահակ – Մեսրոպի թարգմանիչ աշակերտները, իրենց հետ կը բերեն

ժողովի որոշումները եւ կը յանձնեն զանոնք Սահակ Հայրապետին, որ ինք եւս կը վաւերացնէ զանոնք:

Ժողովի նպատակը կ'ըլլայ քննել Կոստանդնուպոլսոյ օրուան Նեստոր պատրիարքին Յիսուսի մարդեղութեան մասին հռչակած վարդապետութիւնը, որ հակառակելով արիոսական աղանդի վարդապետութեան, կը մերժէր Քրիստոսի կատարեալ մարդ ըլլալու վարդապետութիւնը եւ կ'ըսէր թէ Աստուած մարդուն մէջ բնակած է: Այս սխալ վարդապետութեան դիմաց ժողովը կ'որդեգրէ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի հայրապետին բանաձեւը, որ է՝ Մի բնութիւն Բանին մարմնացելոյ՝ եւ նգովելով Նեստորն ու անոր վարդապետութիւնը, գահագուրկ կ'ըլլայ ու կ'աքսորուի:

**ՍՐԲՈՅՆ՝ ՈՐԴԻՈՅ ԵՒ ԹՈՌԱՆՅ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ
ԼՈՒՍԱԻՈՐՉԻՆ ՄԵՐՈՅ՝ ԱՐԻՍՏԱԿԻՍԻ, ՎՐԹԱՆԻՍԻ, ՅՈՒՍԿԱՆՆ,
ԳՐԻԳՈՐԻՍԻ ԵՒ ԴԱՆԻԷԼԻ**

Արիստակէս Հայրապետ

Արիստակէս Հայրապետ եղած է Գրիգոր Լուսաւորչի եւ Մարիամի զաւակը: Ան ծնած է 264 թուականին, Կեսարիոյ մէջ, ուր նաեւ ապրած է իր հօրը հետ եւ ուսումը շարունակած:

Արիստակէս փոքր տարիքէն կը հետեւի կրօնաւորութեան: Ան ինքզինք կը նուիրէ ճգնութեան եւ խիստ ճգնական սկզբունքներով կ'ապրի իր կեանքը: Ապա Տրդատ թագաւորին ստիպումին վրայ կը վերադառնայ իր ճգնարանէն եւ կու գայ Հայաստան ու Գրիգորի կողմէ եպիսկոպոս ձեռնադրուելով անուղղակի կերպով յաջորդը կը նշանակուի անոր:

Արիստակէս հայրապետ կը մասնակցի նաեւ Նիկիոյ ժողովին՝ 325 թուականին եւ կը ներկայացնէ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին: Գրիգոր Լուսաւորչի վերջին տարիներուն, երբ Գրիգոր այլեւս ճգնական կեանքի կը նուիրուի, Արիստակէս՝ որ մինչ այդ կը վարէր կաթողիկոսական գործերը, կը ճանչցուի որպէս հայրապետ եւ նոյն կորովով կը շարունակէ յորդորել հաւատացեալները եւ պէտք եղած ժամանակ, նոյնիսկ կը յանդիմանէ մեծամեծները եւ Աստուծոյ ճամբուն մէջ կը հրաւիրէ զանոնք:

Արիստակէս Հայրապետ զոհ կ'երթայ, Շոփաց Արքեղայոս նախարարին կողմէ դաւադրութեան մը եւ սուրով կը սպաննուի անկէ՝ 333 թուականին եւ կը թաղուի պապենական կալուածին՝ Եկեղեաց գաւառի, Թիլ աւանին մէջ:

Վրթանէս Հայրապետ

Վրթանէս Հայրապետ եղած է Գրիգոր Լուսաւորչի անդրանիկ զաւակը: Ան ծնած է Կեսարիոյ մէջ՝ 262 թուականին, ուր ապրած ու ամուսնացած է:

Վրթանէս նախ աշխարհիկ կեանք կը վարէ եւ բաւական ժամանակ անզաւակ կը մնայ, մինչեւ որ աղօթքով ու ուխտադրութեամբ, ի վերջոյ ուշ տարիքին Աստուած կը պարգեւէ իրեն երկուորեակ տղաք՝ Գրիգորիս եւ Յուսիկ:

Տրդատի ստիպումով, Վրթանէս իր երկուորեակ զաւակներով եւ ինչպէս նաեւ իր եղբօրը՝ Արիստակէս ճգնաւորին հետ, Կեսարիայէն Հայաստան կու գայ 310 թուականին եւ այնտեղ նախ Վրթանէս պալատի մէջ բարձաստիճան պաշտօն կը ստանձնէ եւ ապա երբ իր եղբայրը՝ Արիստակէս եպիսկոպոս, 325 թուականին Նիկիոյ ժողովին կը մասնակցի, Վրթանէս եկեղեցական կարգ կը ստանայ ձեռնադրուելով իր հօր՝ Գրիգորին կողմէ, որպէսզի օժանդակէ անոր եկեղեցական գործերուն մէջ:

333 թուականին երբ Արիստակէս Հայրապետ կը սպաննուի, ինքնաբերաբար իր տեղը կը բարձրանայ Վրթանէս Հայրապետ: Անոր զահակալութեան սկզբնական շրջանը խաղաղ անցած է եւ ինք՝ Վրթանէս նուիրուած է արդիւնաշատ գործունէութեան: Սակայն քիչ անց, Հայաստանի մնացեալ կռապաշտ հեթանոսները կրկին անգամ մէջտեղ կու գան եւ անդորր մթնոլորտը կը խանգարեն: Այս խնդիրներուն մէջ աչքառու է Վրթանէսի դէմ ծրագրուած դաւադրութիւնը, Աշտիշատի մէջ պատարագ մատուցած ժամանակ: Սակայն Աստուծոյ զօրութեամբ, երկու հազար յարձակող հեթանոսներուն ձեռքերն ու ոտքերը կը կապուին եւ ապա պատարագէն ետք Վրթանէսի կատարած աղօթքով կը քակուին, որ առիթ կու տայ ներկաներու հաւատքի վերանորոգութեան եւ երկու հազար հեթանոսներու դարձին:

Վրթանէս Հայրապետ, Տրդատի յաջորդ՝ Խոսրովի ժամանակ նոյնիսկ օժանդակած է Հայոց թագաւորին քաղաքական զանազան խնդիրները լուծելու համար:

Վրթանէս Հայրապետ ուրբ տարի կը գահակալէ Հայ Եկեղեցւոյ գահին վրայ եւ կը վախճանի 341 թուականին ու կը թաղուի Թորդան աւանին մէջ:

Յուսիկ Հայրապետ

Յուսիկ կաթողիկոս, Վրթանէս Հայրապետին երկուորեակներուն կրտսերն էր: Ան ծնած է 295 թուականին Կեսարիոյ մէջ:

Յուսիկ կաթողիկոս տակաւին անչափահաս, Տիրան թագաւորին ստիպումով կ'ամուսնանայ անոր դուստրին հետ եւ անկէ կ'ունենայ երկու զաւակներ որոնք աշխարհիկ կեանքով կ'ապրէին եւ Աստուծոյ ծառայութենէն հեռու կը մնային:

Երբ Յուսիկի կինը կը մեռնի եւ ապա նաեւ Վրթանէս Հայրապետ՝ 341 թուականին, Տիրան թագաւոր պահելու համար Լուսաւորչի տոհմի շարունակութիւնը, Յուսիկը Կեսարիա կը դրկէ կաթողիկոսական ձեռնադրութիւն ստանալու համար: Յուսիկ Կեսարիոյ մէջ կը ձեռնադրուի եւ վերադարձին Տիրան մինչեւ Աշտիշատ կ'երթայ դիմաւորելու համար հայոց նոր հայրապետը:

Յուսիկ իր գահակալութեան ընթացքին բժախնդիր կ'ըլլայ թագաւորին եւ նախարարներուն քրիստոնէավայել կեանք մը ապրելու, որոնք հեռացած էին աստուածային պատուիրաններէն եւ անմեղ արիւններ թափելով ու զեխ կեանք կ'ապրէին: Ուստի, Յուսիկ Հայրապետ յաճախ կը յանդիմանէր զիրենք եւ նոյնիսկ ծանր պատիժներ կը սահմանէր:

Օր մը երբ Յուսիկ Հայրապետ եկեղեցւոյ մէջ արարողութիւն կ'ընէր, Տիրան թագաւոր, իր նախարարներով կու գայ ու կը փափաքի ներս մտնել: Յուսիկ Հայրապետ դէմը կ'ելլէ թագաւորին եւ կ'արգիլէ անոր եկեղեցի մուտքը: Տիրան բարկանալով, բրածեծ ընել կու գայ հայոց քաջ հայրապետը եւ կիսամեռ վիճակի մէջ կը ձգէ զայն: Յուսիկ քիչ ժամանակ կը դիմանայ եւ ապա իր հոգին կ'աւանդէ՝ 347

թուականին, որպես քաջ պաշտպանը Հայ Եկեղեցւոյ սրբութեան ու քրիստոնէական սկզբունքներուն: Ան կը թաղուի Թորոսի աւանին մէջ:

Գրիգորիս Հայրապետ

Գրիգորիս Հայրապետ եղած է Հայոց Վրթանէս կաթողիկոսի երկուորեակներէն մին: Ան ծնած է Կեսարիոյ մէջ շուրջ 295 թուականին եւ տակաւին պատանի՝ 310 թուականին, իր հօրը հետ, կու գայ Հայաստան եւ արքունիքի մէջ կը մնայ:

Գրիգորիս, հակառակ որ արքունիքին մէջ կ'ապրէր, սակայն հոգեւորականի կոչումը զինք աւելի կը հմայէր: Ան շրջան մը ետք, իր հօրեղբօր՝ Արիստակէս հայրապետին մօտ կը մնայ եւ հոգեւոր կրթութիւն ստանալով 25 տարեկանին եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Աղուաներու եւ Վրացիներու շրջանին համար:

Ան քրիստոնէութիւնը կը քարոզէ շրջանի Մազքութներու թագաւորին եւ անոր բանակին, որոնք նախ կը խանդավառուին Քրիստոսի խօսքերով եւ սակայն երբ կը տեսնեն քրիստոնէութեան բարոյական օրէնքները, որով կ'արգիլուէին յափշտակութիւնը, սպանութիւնը եւ այլ վայրագութիւններ, կը մերժեն Գրիգորիսի քարոզած քրիստոնէութիւնը: Անոնք նաեւ կը մտածեն թէ Գրիգորիս Հայրապետ յատուկ կերպով դրկուած է Հայոց թագաւորէն, որպէսզի իր քարոզներով եւ բարոյական սկզբունքներով արգիլէ մազքութներու յաճախակի յարձակումները Հայաստանի վրայ եւ այդպիսով տկարացնելով զանոնք, կարենայ տիրել նաեւ իրենց ազգին: Ուստի այս մտածումներով առաջնորդուած, կը բռնեն Գրիգորիս Հայրապետը եւ ձիու մը պոչին կապելով, ձին կ'արձակեն Կասպից ծովու ափերուն, որ քաշկոտելով Սուրբ Հայրապետը նահատակէ զայն: Դէպքը կը պատահի 337 թուականին:

Դանիէլ Հայրապետ

Դանիէլ եպիսկոպոս ծագումով ասորի է, բայց որովհետեւ Ս. Գրիգորի Լուսաւորչի հոգեւոր զաւակը եղած է, անոր համար նաեւ յիշուած է որպէս հայ եպիսկոպոս:

Դանիել որպես քորեպիսկոպոս, որ այլ եպիսկոպոսի մը իշխանութեան տակ կը գործէ, կը նշանակուի Տարօնի եկեղեցիներուն վերակացու: Ան ըլլալով սքանչելի մարդ, բազմաթիւ հրաշքներ կը կատարէ եւ իր քարոզութիւններով շատերը դարձի կը բերէ: Կ'ունենայ նաեւ աշակերտներ իր ճգնութեան ընթացքին, որոնցմէ չորսը նշանաւոր կ'ըլլան իրենց հրաշագործութեամբ եւ քարոզներով:

Երբ Յուսիկ կաթողիկոս կը նահատակուի, Տիրան թագաւորի հրահանգով արքունիք կը բերուի Դանիել եպիսկոպոսը որպէսզի ինք ժառանգէ հայրապետական գահը: Սակայն նախքան թագաւորին խօսիլը, Դանիել յանդիմանական շեշտով մը կը դատապարտէ թագաւորն ու աւագանին, իրենց անբարոյ կեանքին եւ Աստուծոյ պատուիրանները չպահելուն համար: Այս լսելով Տիրան թագաւոր անմիջապէս կը հրահանգէ խեղդամահ ընել Դանիել եպիսկոպոսը, 347 թուականին :

Սուրբին հետ եղողները, կ'առնեն անոր մարմինը եւ կը թաղեն 'Հայոց Դրախտ' կոչուած վայրին մէջ, որ եղած էր Սուրբին ճգնութեան վայրը:

**ՍՐԲՈՑՆ՝ ԿԻՊՐԻԱՆՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ԵՒ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ԵՒ
ՀԻՆԳ ՎԿԱՅԻՑՆ ԵՒ ՍՐԲՈՑ ԿՈՒՍԱՆԱՑՆ ՅՈՒՍԻԱՆԵԱՅ,
ԵՒՓԻՄԵԱՅ ԵՒ ՔՐԻՍՏԻՆԵԱՅ**

Կիպրիանոս եպիսկոպոս

Կիպրիանոս Անտիոքցի ազնուական եւ մեծահարուստ կախարդ մը եղած է: Անոր կախարդութեան համբաւը ամենուրեք տարածուած էր: Նոյն քաղաքին մէջ կ'ապրէր Յուստիանոս անունով ազնուական ընտանիքի զաւակ քրիստոնէայ կոյս մը, որու սիրահարուած էր ազնուական երիտասարդ իշխան մը եւ մերժուած անկէ:

Ազնուական իշխանը կը դիմէ Կիպրիանոսի որպէսզի իր կախարդութեամբ հմայէ կոյսը եւ ամուսնանայ իր հետ: Սակայն Կիպրիանոս ինք կը հմայուի կոյսին հաւատքի զօրութենէն եւ դարձի կու գայ, կրօնաւոր կը ձեռնադրուի եւ շուտով կը բարձրանայ հասնելով եպիսկոպոսութեան աստիճանին:

Սակայն Արեւելքի կոմսը իմանալով Կիպրիանոս ընթացքը, կը ձերբակալէ զինք եւ բազմաթիւ չարչարանքներէ ետք կը դրկէ Նիկոմիդիա, ուր Դիոկղետիանոսի հրամանով կը նահատակուի:

Կիպրիանոս նշանաւոր եղած է իր հրաշագործութեամբ եւ մանաւանդ իր փոքրիկ 'Կիպրիանոս' գորշոյկով, ուր 400 ստորոգելիներ կու տայ Աստուծոյ եւ իր դարձի պատմութիւնը կը ներկայացնէ:

Քառասուն հինգ վկաներ

'Հայկական լեգեոն' անունով, Փոքր Հայքին մէջ ապրող կայսերական 43 զինուորներէ բաղկացած գունդ մըն էին վկայները, որոնք Լիկիանոս կայսրին հալածանքներու ժամանակ հաւատաքնութեան կը կանչուին:

Վկաները քաջութեամբ կը պաշտպանեն իրենց հաւատքը եւ իրենցմէ Ղեւոնդ անունով երիտասարդ մը դատաւորին հետ երկար վիճաբանութիւն կ'ունենայ եւ ի յայտ կը բերէ կուռքերու կեղծիքն ու սուտը: Դատաւորը զայրացած բանտ նետել կու տայ 43 վկայները, ուր կը մնան անդադար աղօթելով եւ զԱստուած փառաւորելով, որոնց շարքին նաեւ հայ կիներ մը, որ ամէն օր ջուր կը մատակարարէ իրենց: Օր մը բանապահները կ'արգիլեն կնոջ ջուր մատակարարել եւ սակայն Ղեւոնդ հայերէնով կը թելադրէ կնոջ որ պատուհանէն երկարէ ջուրի սափորը, որպէսզի չի տկարանան եւ քաջութեամբ դիմաւորեն մարտիրոսական պսակը: Այս համարձակութիւնը տեսնելով պահապան երկու զինուորները եւ որոնք նաեւ տեսած էին բանտին մէջի լոյսը, իրենք եւս կը քաջալերուին եւ 'Մենք ալ քրիստոնէայ ենք' ըսելով կը միանան 43-ին: Յաջորդ օր դատաւորը կը հրահանգէ նախ ոտքերը կտրել 45 զինուորականներուն եւ ապա խարոյկի մէջ նետելով նահատակել կու տայ զանոնք:

Այսպիսով 45 զինուորականներ իրենց երկրաւոր ծառայութենէն կը բարձրանան երկինք, ուր պիտի յաւիտեան ծառայեն փառաց թագաւորին՝ Յիսուս Քրիստոսի: Նահատակ վկաներուն մարմինները այրելէ ետք, գետ կը նետուին, սակայն քրիստոնէաներ կը հաւաքեն անոնց աճիւնները եւ պատուով կը թաղեն:

Յուստիանե կոյս

Յուստիանե կոյս իր ապրած բարեպաշտ կեանքով դարձի բերաւ Կիպրիանոս կախարդը եւ երկուքը միասնաբար քարոզելով դարձի բերին շատերը:

Յուստիանե կոյս Անտիոքացի հեթանոս ընտանիքի գաւակ եղած է եւ քրիստոնէայ դառնալէ ետք, իր ծնողքն ալ քրիստոնէայ դարձուցած: Ան կ'ապրի սրբութեան կեանք մը՝ հեռու աշխարհիկ կեանքէ: Երիտասարդ մը կը սիրահարուի կոյսին, որ սակայն երբ կը մերժուի անկէ, կը դիմէ Կիպրիանոս կախարդին, որ անզօր կը մնայ կոյսին հաւատքին դիմաց եւ հաւատալով քրիստոնէութեան կախարդութիւնը ձգելով քրիստոնէայ եպիսկոպոս կը դառնայ:

Այսպիսով Կիպրիանոս եւ Յուստիանե կոյս իրենց առաքելութիւնը միասնաբար կը շարունակեն, կ'ենթարկուին հալածանքի եւ ի վերջոյ Նիկոմիդիոյ մէջ կը գլխատուին, շուրջ 300ական թուականներուն:

Եւփիմե կոյս

Եւփիմե կոյս Քաղկեդոնացի ընտանիքի գաւակ էր, որ 49 այլ կոյսերու հետ քրիստոնէայ դարձած էր եւ իր կեանքը նուիրած աղօթքի: Քաղաքին մէջ հեթանոսական պաշտամունքի մը ընթացքին երբ իր բացակայութիւն կը նշմարուի, կը գտնեն զայն իր ընկերուհիներուն հետ գաղտնաբար աղօթքի պահուն: Դահիճները տեղւոյն վրայ կը սպաննեն 49 կոյսերը եւ Եւփիմեն կ'ենթարկեն ծանր չարչարանքներու:

Երբ կը տեսնեն թէ ան անդրդուելի կը մնայ իր հաւատքին մէջ, ի վերջոյ զինք կը նետեն գազաններու գուրբ, որոնք չէին համարձակիր վիրաւորել կոյսը, այլ կը լիզեն անոր ոտքերն ու ձեռքերը: Սակայն Եւփիմե կոյս կ'աղօթէ եւ կը խնդրէ Աստուծմէ, որ թոյլ տայ գազաններուն որ յօշոտեն զինք, որպէսզի հեթանոսներուն ձեռքէն ազատուի: Ի վերջոյ արջու մը մէկ յարձակումով կ'աւանդէ ի հոգին: Գազանները չեն համարձակիր յօշոտել անոր մարմինը, այլ քրիստոնէաներ կու գան ու գաղտնաբար անոր մարմինը առնելով,

պատուով կը թաղեն: Նահատակութիւնը պատահած է 303-307 թուականներու միջեւ:

Քրիստինէ կոյս

Տուր անունով քաղաքի մը կառավարիչին դուստրը եղած է 10-12 տարեկան Քրիստինէն, որ փոքր տարիքէն կը մեծնայ հեթանոսական կրօնքով եւ իր հօրը շինած հեթանոսական բարձր աշտարակի վերակացուն կը դառնայ:

Սակայն Քրիստինէ կոյս լուսաւորուելով աստուածային իմաստութեամբ, օրէ օր կը գիտնայ կուռքերու անգօր եւ խաբուսիկ ըլլալը: Ան իր հօրը ոսկեայ կուռքերը քանդելով կը ծախէ եւ անոնց հասոյթը աղքատներուն կը բաժնէ: Այս տեսնելով հայրը կը զայրանայ կը անտանելի չարչարանքներու կ'ենթարկէ փոքրիկ սրբուհին եւ բանտ նետել կու տայ զայն, որպէսզի մինչեւ յաջորդ առաւօտ մտածէ եւ ուրանայ իր նոր հաւատքը:

Սակայն հայրը իր զայրոյթէն նոյն գիշեր իսկ կը մեռնի: Յաջորդ օր քաղաքի դատաւորը առաւել եւս չարչարելով Քրիստինէն, ի վերջոյ սուրով կը նահատակէ մատղաշ սրբուհին, որ Քրիստոսի հանդէպ ունեցած իր հաւատքով արժանի կ'ըլլայ երկինքի փառքին:

ՄՐԲՈՅՆ՝ ԱԹԱՆԱԳԻՆԵԱՅ ԵՊԻՄԿՈՂՈՍԻՆ ԵՒ ՏԱՄՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՅՆ ԵՒ ՀԻՆԳ ՎԿԱՅԻՑՆ

Աթանագինէ եպիսկոպոս եւ տասը աշակերտները

Սերաստիա քաղաքին մէջ ապրող, քրիստոնեայ ընտանիքի մը զաւակ եղած է Աթանագինէս քահանայ, ուր ամուսնացած եւ զաւակներու տէր դարձած էր: Անոր քոյրը՝ Մարիամ, եղած է Գրիգոր Լուսաւորիչի կինը, երբ Գրիգոր տակաւին Կեսարիա կը գտնուէր:

Աղօթքով եւ իր զաւազանով վիշապ մը սպաննելուն առ ի գնահատանք, Սերաստիոյ մետրոպոլիտը, զինք եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ Պիտակոս քաղաքին վրայ:

Սակայն շրջանին հեթանոս դատաւորը, զինք դատի կը կանչէ եւ կը հրամայէ, իր աշակերտներուն հետ զոհ մատուցանել կուռքերուն:

Աթանագինէս եպիսկոպոս կը մերժէ հնազանդիլ դատաւորին եւ կը պաշտպանէ իր հաւատքը: Դատաւորին հրամանով կը գլխատուի Ս. Աթանագինէս եպիսկոպոսը իր տասը աշակերտներուն հետ եւ միասնաբար կ'արժանանան Երկինքի արքայութեան փառաց պսակին:

**ՍՐԲՈՑ ՆԱԽԱՀԱՐՑՆ՝ ԱԴԱՄԱՅ, ԱԲԷԼԻ, ՍԵԹԱՅ, ԵՆՈՎԱՅ,
ԵՆՈՎՍԱՅ, ՆՈՅԻ, ՄԵԼՔԻՍԵԴԵԿԻ, ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ, ԻՍԱՀԱԿԱՅ,
ՅԱԿՈԲԱՅ, ՅՈՎՍԷՍՓԱՅ, ՍՈՎՍԻՍԻ, ԱՀԱՐՈՆԻ, ԵՂԻԱԶԱՐՈՒ,
ՅԵՍՈՒԱՅ, ՍԱՄՈՒԷԼԻ, ՍԱՄՓՍՈՆԻ, ՅԵՓԹԱՅԵԱՅ, ԲԱՐԱԿԱՅ,
ԳԷԴԷՈՆԻ ԵՒ ԱՅԼՈՑ ՍՐԲՈՑ ՆԱԽԱՀԱՐՑՆ**

Ադամ

Մարդկային ցեղին նախահայրն ու սուրբ գիրքին մէջ յիշուած առաջին անձն է Ադամ, որ թէւ իր կատարած մեղանչումով սկիզբը դրաւ մեղքին, բայց որովհետեւ Քրիստոս Իր երեքօրեայ թաղման շրջանին իջաւ դժոխք եւ փրկեց հոգիները, այդ իսկ պատճառով, ինչպէս Հին Կտակարանի բոլոր սուրբերը, այնպէս ալ Ադամ կը յիշուի սուրբերու շարքին մէջ: (Ծն 1-3)

Աստուած ստեղծագործութեան վեցերորդ օրը կը ստեղծէ Ադամը իր պատկերով ու նմանութեամբ: Ադամ անհնազանդ գտնուելով Աստուծոյ, կը մեղանչէ եւ կ'արտաքսուի դրախտէն, ապրելու եւ սնանելու համար իր ճակտի քրտինքով ու յոգնութեամբ:

Ըստ Աստուածաշունչի Ադամ ապրած է 930 տարի (Ծն 5.5) եւ ունեցած բազմաթիւ զաւակներ:

Աբել

Մարդկային կեանքին եւ Աստուծոյ սիրոյն համար նահատակուած առաջին մարտիրոսը եղաւ Աբել, որ արժանացաւ Քրիստոսի կողմէ Արդար՝ կոչուելու պատիւին: (Մտ 23.35)

Ծննդոց գիրքին 4-րդ գլուխը կը խօսի երկու եղբայրներու՝ Կայէնի եւ Աբելի մասին, որոնք կը ներկայացնեն մարդկային առաջին ոճրագործութիւնը:

Կայեն որպես պարտիզայան, իսկ Աբել՝ հովիւ, իւրաքանչիւրը իր ունեցածէն նուէր կը բերէ Աստուծոյ: Աստուած տեսնելով որ Աբել իր ունեցածին լաւագոյնը կը նուիրէ Աստուծոյ, կ'ընդունի անոր զոհը եւ կը մերժէ Կայէնին բերածը որ Աբելի նոյն բծախնդրութեամբ չէր ներայացած Աստուծոյ:

Կայեն այս տեսնելով կը նախանձի Աբելին եւ առիթ գտնելով կը սպաննէ զայն, դառնալով առաջին եղբայրասպան ոճրագործը:

Կայեն եւ Աբել որպէս խորհրդանիշեր, կը ներկայացնեն մարդու երկու խաւերը, Կայեն՝ մեղաւոր, իսկ Աբել՝ արդար:

Սէթ

Սէթ կ'ըլլայ Ադամի երրորդ զաւակը: Ան կը շարունակէ Աբելի սերունդի առաքելութիւնը, որ է արդարութիւն եւ Աստուածապաշտութիւն: Ըստ Աստուածաշունչի Սէթ ապրած է 912 տարի: (Ծն 5.8)

Ենովս

Ենովս Ադամի թոռն է եւ Սէթի որդին: Ենովս եղաւ առաջին անձը որ Աստուծոյ անունը կանչեց, Ադամի մեղանչումէն ետք: Այս իսկ պատճառով տօնելի սուրբերուն շարքին անցած է: Ենովս ապրած է 905 տարի: (Ծն 5.11)

Ենովք

Յարեղի որդին Ենովքը, Աստուածաշունչին մէջ յիշուած առաջին անձն է որ առանց մահը տեսնելու երկինք կը բարձրանայ: (Ծն 5.24): Ենովք Աստուծոյ ճամբուն մէջ մնաց եւ արժանացաւ սրբութեան: Ան ապրած է 365 տարի: (Ծն 5.23)

Նոյ

Հայ եկեղեցւոյ համար Նոյ նահապետ ոչ միայն լոկ կրօնական արժէք կը ներկայացնէ, այլեւ ազգային մակարդակի վրայ իր իւրայատուկ տեղը կը գրաւէ, Ջրհեղեղէն ետք, Նոյեան Տապանը

Արարատ լեռան գագաթին հանգչելով, մարդկութեան կեանքը Հայաստանի մէջէն վերսկսելուն համար:

Նոյ Աստուածաշունչին մէջ (Ծն 6-10)կը հանդիսանայ առաջին նահապետը: Ան ըլլալով իր դարու արդար եւ կատարեալ մարդը, (Ծն 6.9) իր ժամանակաշրջանին ապրող մարդոց անբարոյ կենցաղին մէջ, ինք Աստուծոյ պատուիրաններէն չի շեղիր եւ Աստուծոյ առջեւ շնորհք կը գտնէ:

Աստուած պատժելու համար մարդկութիւնը, երկրի վրայ անձրեւ կը բերէ եւ մարդկութիւնը ջրհեղեղով կը կործանէ: Մակայն Նոյ իր Աստուածպաշտութեան համար, Աստուծոյ հրամանով հսկայ տապան մը կը շինէ եւ ինք, կինն ու զաւակները եւ աշխարհի վրայ գոյութիւն ունեցող կենդանիներէն զոյգ-զոյգ վերցնելով, տապանին մէջ կը զետեղէ եւ այսպիսով կը փրկուին Ջրհեղեղէն եւ կորուստէ:

Նոյեան Տապանը, ջուրերու ցամքելէն ետք կը հանգչի Արարատ լեռան գագաթը եւ Նոյ Տապանէն իջնելով զոհ կը մատուցանէ Աստուծոյ: Այսպիսով, մարդուն համար սկիզբ կ'առնէ նոր կեանք մը, Աստուծոյ կողմէ կատարուած հաշտութեան նոր ուխտով, որ խորհրդանիշն է Քրիստոսով Աստուծոյ կատարած նոր կեանքի ուխտին:

Նոյ կ'ապրի 950 տարի եւ կ'ունենայ երեք զաւակներ՝ Սէմ, Քամ, Յափեթ:

Մելքիսեդեկ

Մելքիսեդեկ քահանայ իր անյայտ ծագումով եւ անյայտ վախճանով, ինչպէս նաեւ 'Բարձրեալ Աստուծոյ' քահանայ ըլլալով, խորհրդանիշը կը դառնայ Քրիստոսի: (Սղ 110.4, Եբր. 5.6, 6.20, 7, 8, 9 գլուխներ)

Առաջին անգամ Մելքիսեդեկի կը հանդիպինք Ծննդոց գրքի 14.18-21-րդ համարին մէջ, որպէս Սաղեմի թագաւոր եւ Բարձրեալ Աստուծոյ քահանայ: Ան կը դիմաւորէ Աբրահամը հաց ու գինիով, որ խորհրդանիշ է Քրիստոսի մարմնին ու արեան:

Աբրահամ

Աբրահամ, իր ունեցած հաւատքով եւ այդ հաւատքէն եկած արդարութեամբ (Մն 15.6), մեծ եղաւ պատմութեան մէջ եւ դարձաւ հայրը հաւատքի: Աստուած Աբրահամի հետ կնքեց հրեայ ժողովուրդի մեծագոյն ուխտը՝ թլփատութիւնը, որ Աստուծոյ պատկանելու նշան մը եղաւ անոնց համար: Թլփատութեան խորհուրդը Քրիստոսով եղաւ մկրտութիւնը, որ քրիստոնէայ հաւատացեալը Աստուծոյ ժողովուրդին շարքին կը միացնէ:

Հայր Աբրահամ ծնած է մօտաւորապէս Ք.Ա. 2000 թուականին, Եփրատ գետին մօտ գտնուող Ուր քաղաքին մէջ: Աբրահամ իր եղբօրը՝ Նաբովրի հետ Խառան կը գաղթէ, ուրկէ Աստուած կը կանչէ զինք երբ 75 տարեկան էր եւ կ'անցնի Քանան: Ան երկար ժամանակ կը շրջագայի Քանանի եւ Եգիպտոսի շրջանները եւ ի վերջոյ խոր ծերութեան մէջ հաւանաբար 175 տարեկանին իր հոգին կ'աւանդէ եւ կը թաղուի Քեբրոն քաղաքին մէջ: Ըստ Աստուածաշունչի մասնագետներուն Աբրահամ ծնած է Ն.Ք 2166 թուականին եւ մեռած է Ն.Ք. 1991-ին:

Աբրահամի կեանքը կը յատկանշուի զանազան դաստիարակիչ դէպքերով: Հակառակ անոր որ իր կինը՝ Սարա, ամուլ էր եւ խոր ծերութեան հասած, սակայն երբ Աստուած խոստացաւ Աբրահամի թէ զինք ազգերու հայր պիտի դարձնէ, Աբրահամ հաւատքով լսեց Աստուծոյ խոստումը եւ տարի մը ետք զաւակ ունեցաւ իր Սառա կնոջմէ: (Մն 18 եւ 21) Ինչպէս նաեւ երբ Աստուած հրահանգեց Աբրահամի զոհել իր միակ եւ ուխտի զաւակը՝ Իսահակը, Աբրահամ զԱստուած աւելի սիրեց եւ հնազանդեցաւ անոր, քան իր միակ եւ սիրելի զաւակը: (Մն 22) Այսպիսի բազմաթիւ քննութիւններէ անցնելէ ետք Աբրահամ իր հաւատքը արտայայտեց Աստուծոյ հանդէպ:

Իսահակ

Իսահակ Աբրահամ նահապետի ուխտի զաւակ եղած է, որով Աստուած կը կազմէ Իսրայէլի ժողովուրդը, կ'օրհնէ Աբրահամը եւ ազգերու հայր կը դարձնէ զայն:

Իսահակ իր հօրը մահէն ետք կը շարունակէ Աստուծոյ ծառայութեան մէջ մնալ եւ իր միակ կնոջմէն՝ Ռեբեկայէն, կ'ունենայ երկուորեակ զաւակներ՝ Եսաւ ու Յակոբ:

Իսահակ իր կեանքը կ'ապրի հարաւային Պաղեստինի մէջ, ուր ծնած էր եւ այնտեղ ալ իր հոգին կ'աւանդէ 180 տարեկանին: Ըստ Աստուածաշունչի մասնագէտներուն Իսահակ ծնած է Ն.Ք. 2066 թուականին եւ մեռած է Ն.Ք. 1886-ին:

Իսահակի մասին կը խօսին Ծննդոց գիրքին 23-28 գլուխները:

Յակոբ

Իսահակի զաւակը՝ Յակոբ նահապետ, հետաքրքրական անձ մը եղած է Հին Կտակարանի նահապետներու շարքին մէջ: Աստուածաշունչ մատենանը Յակոբ նահապետի կեանքին եւ անոր ունեցած դէպքերու մասին լայն կերպով կ'անդրադառնայ, Ծննդոց գիրքին 25-րդ գլուխէն մինչեւ 49-րդ գլուխը, որովհետեւ Յակոբ նահապետ եղած է Իսրայէլի տասներկու ցեղերու նախահայրերուն անմիջական հայրը:

Յակոբ նահապետ, իր երկուորեակ եղբայրը՝ Եսաւը խաբէլէ ետք, իր մօրը թելադրութեամբ կը փախի Խառան, բնակելու իր մօրեղօրը՝ Լաբանին մօտ եւ ամուսնանալու անոր աղջկան հետ:

Յակոբ Լաբանի քով եօթը տարիներ ձրիաբար կ'աշխատի ամուսնանալու համար անոր կրտսեր դուստրին՝ Ռաքէլի հետ: Սակայն Լաբան տեսնելով Յակոբի աշխատասիրութիւնը եւ անկէ եկած տարուան աննախընթաց բերքը, կը խաբէ զինք կրտսեր դուստրին տեղ անդրանիկը՝ Լիան տալով անոր: Այս պատճառով Յակոբ կը ստիպուի եօթը տարիներ եւս աշխատիլ, ամուսնանալու համար Ռաքէլին հետ, որու ընթացքին կը հարստանայ, կ'ունենայ 12 զաւակներ իր երկու կիներէն եւ երկու հարճերէն ու բազմանալով կը կազմէ երկու բնակի չափ իր նահապետական տունը:

Յակոբ նահապետ ի վերջոյ կը վերադառնայ իր պապենական երկիրը՝ հարաւային Պաղեստին, ուր կը մնայ մինչեւ իր ծերութիւնը եւ ապա իր որդիին՝ Յովսէփի շնորհիւ կ'անցնի Եգիպտոս, ուր հոգին կ'աւանդէ 147 տարեկանին: Ան կը թաղուի Քեբրոնի մէջ: Ըստ Աստուածաշունչի մասնագէտներուն Յակոբ ծնած է Ն.Ք. 2006 թուականին եւ մեռած է Ն.Ք. 1859-ին:

Յովսէփ

Յովսէփ՝ Յակոբ նահապետի եւ Ռաքէլի զաւակը, Հին Կտակարանին մէջ յատուկ տեղ կը գրաւէ իր եղբայրասիրութեամբ եւ հաւատարմութեամբ:

Յովսէփ իր ապրած կեանքի հանգրուաններով, նախատիպարը կը դառնայ Քրիստոսի: Ան ըլլալով իր հօր ամենասիրած զաւակը, իր եղբայրներու նախանձը կը գրգռէ, որոնք առիթը գտնելով երեսուն դահեկանի կը ծախեն զինք Եգիպտացի վաճառականներու, որոնք իրենց հետ Եգիպտոս տանելով իրենց կարգին կը ծախեն զայն փարաւոնին բարձրաստիճան մէկ պաշտօնատարին:

Յովսէփ պաշտօնատարին աչքին վստահելի ըլլալով, յանձն կ'առնէ տան ամբողջ պատասխանատուութիւնը: Իր գեղեցկութեամբ կը հմայէ պաշտօնատարին կինը, որ սակայն կը ձախողի նուաճել Յովսէփի սիրտը եւ կ'ամբաստանէ Յովսէփը որպէս անբարոյ: Այսպիսով Յովսէփ ցմահ կը բանտարկուի, բայց Աստուծոյ օրհնութիւնը վրան ըլլալով դուրս կու գայ բանտէն եւ կը բարձրանայ փարաւոնին փոխանորդի աստիճանին:

Այսպիսով Յովսէփ, սովի շրջանին ինքզինք կը յայտնէ իր եղբայրներուն եւ իր հօրը՝ Յակոբի հետ, կը փոխադրէ զիրենք Եգիպտոս, Ն.Ք.1876 թուականին: Յովսէփ կ'ամուսնանայ եւ կ'ունենայ երկու զաւակներ՝ Մանասէ եւ Եփրեմ: Կը մեռնի 110 տարեկանին եւ կը թաղուի, նախ՝ Եգիպտոսի մէջ, եւ ապա երբ Իսրայէլի ժողովուրդը դուրս կու գայ գերութենէն, իրենց հետ առնելով նաեւ Յովսէփի աճիւնները կը թաղեն զինք Սիւքէմի մէջ: (Յես 24.32)

Յովսէփ հոգեկան եւ ֆիզիքական իր կատարելութեամբ, արժանապէս կը կոչուի 'գեղեցիկ' տիտղոսով: Ըստ Աստուածաշունչի մասնագետներուն Յովսէփ ծնած է Ն.Ք 1915 թուականին եւ մեռած է Ն.Ք. 1805-ին:

Մովսէս

Հին Կտակարանի մեծագոյն մարգարէն՝ Մովսէս մարգարէն, եղաւ ամենահզօր մարգարէն, որ բազմաթիւ նշաններով զԱստուած ներկայացուց Եգիպտացիներուն դիմաց եւ պատժելով զանոնք, դուրս բերաւ իսրայէլացիները անոնց գերութենէն: Անոր մեծութիւնը կը

կայանայ մանաւանդ դէմ առ դէմ Աստուծոյ առջեւ կանգնելուն եւ բարեկամի մը պէս Անոր հետ խօսելուն մէջ: (Ելց 33.11, Բ.Օր 34.10)

Յովսէփ գեղեցիկի մահէն ետք, իսրայէլացիները կը շատնան Եգիպտոսի մէջ եւ եգիպտացիներուն նոր փարաւոնին աչքին այնքան անախորժ կը դառնան, որ փարաւոնը հրաման կը հանէ սպաննել նորածին արու հրեաները: Իսրայէլացիները գերի կը դառնան եգիպտացիներուն ձեռքին տակ եւ ստրուկներ անոնց աշխատանքները կատարելու համար:

Աստուծոյ նախախնամութեամբ Ղեւիի ցեղէն հրեայ ընտանիքի մը զաւակը՝ Մովսէս, երեք ամիսներ իր հայրական տան մէջ սնանելէ եւ աճելէ ետք, ի վերջոյ իր մայրը տապանակ մը կը շինէ եւ զինք գետին մէջ կը ձգէ: Փարաւոնին դուստրը նոյն ատեն գետեզրին ըլլալով, կը նշմարէ տապանակը եւ վերցնելով անկէ մանուկը, կ'որդեգրէ զայն:

Մովսէս քառասուն տարիներ Եգիպտոսի պալատին մէջ կը մեծնայ եւ իմաստութեամբ ու զիտութեամբ կը լեցուի: Առիթով մը, հրեայ ազգակից մը պատշտանած ժամանակ կը սպաննէ եգիպտացի մը եւ վախնալով փարաւոնին բարկութենէն, կը հեռանայ պալատէն եւ կը բնակի Մադիամի երկրին մէջ, ուր կ'ամուսնանայ եւ զաւակ կ'ունենայ ու հովութիւն ընելով իր կեանքը կ'ապրի:

Քառասուն տարիներ ետք, երբ Մովսէս արդէն ութսուն տարեկան էր, Աստուած կը յայտնուի իրեն անկէզ մորենիին մէջէն եւ զինք իսրայէլացիները գերութենէն ազատելու առաքելութեան կը դրկէ:

Հին Կտակարանի Ելից գիրքը ամբողջութեամբ կը ներկայացնէ Մովսէսի նախնական կեանքը եւ անոր կատարած հրաշագործութիւններով իսրայէլացիներուն ազատագրումն ու Սինային անապատին մէջ քառասուն տարիներու թափառումը: Այս քառասնամեայ թափառումներու ընթացքին Մովսէսի մեծագոյն գործը կ'ըլլայ Իսրայէլի ժողովուրդին համար Սինայի լեռան վրայ Աստուծոյ հետ կնքել հաւատարմութեան նոր ուխտ մը, որով Աստուած տասը պատուիրաներ տալով Մովսէսի, հիմքը կը դնէ հրեայ ժողովուրդի Օրենքին:

Այսպիսով Մովսէս քառասուն տարիներ թափառելով անապատին մէջ, ի վերջոյ 120 տարեկանին, կը բարձրանայ Նաբաւ լեռան Փասգայի գագաթը եւ այնտեղ Աստուած ցոյց կու տայ իրեն այն երկիրը զոր խոստացած է Աբրահամի, Իսահակի եւ Յակոբի եւ այնտեղ կը մեռնի եւ Աստուծոյ կողմէ թաղուելով, ցարդ անյայտ կը մնայ անոր գերեզմանը: (Բ.Օր 34.1-6) Ըստ Աստուածաշունչի մասնագէտներուն Մովսէս ծնած է Ն.Ք 1526 թուականին եւ մեռած է Ն.Ք. 1406-ին:

Ահարոն

Մովսէսի երէց եղբայրը՝ Ահարոն, եղաւ Հին Կտակարանին առաջին քահանայապետը: Ահարոնի քահանայապետութիւնը Աստուծոյ կողմէ հաստատուած ըլլալուն համար, Աստուած կը հրահանգէ Իսրայէլի տասներկու ցեղերէն ներկայացուցիչներու, որոնց մէջ էր նաեւ Ահարոնը, իրենց չոր գաւազանները դնել վկայութեան խորանին մէջ: Այսպիսով միայն Ահարոնի գաւազանը կը ծաղկի եւ կը հաստատուի անոր քահանայապետութիւնը:

Ահարոն իսրայէլացիները Եգիպտական գերութենէն ազատելու եւ անապատային թափառումներուն ընթացքին, մեծապէս օգնած է Մովսէսի: Բայց պատահած են դէպքեր երբ Ահարոն գործած է Աստուծոյ կամքին հակառակ եւ որու պատճառով ալ պատժուած է: Ահարոն ապրած է 130 տարի եւ արժանի չէ եղած խոստացուած երկիրը մտնելու:

Եղիազար

Ահարոնի որդին՝ Եղիազար, եղաւ Հին Կտակարանի երկրորդ քահանայապետը: Ան Յեսուի հետ գործակցելով առաջնորդէ Իսրայէլի ժողովուրդը դէպի խոստացուած երկիրը եւ այնտեղ բաժնեց զայն տասներկու ցեղերուն միջեւ:

Յեսու

Յեսու, որ նախապէս եղած էր Մովսէսի զօրապետը, Մովսէսի մահէն ետք կը յաջորդէ անոր եւ կ'առաջնորդէ իսրայէլացիները դէպի խոստացուած երկիրը: Յեսու կ'ապրի 110 տարի եւ կը թաղուի Գաաս լեռան հիւսիսային կողմը՝ Եփրեմի լեռան մէջ: (Յես 24.30)

Յետու նախատիպարը կ'ըլլայ Յիսուսի, թէ՞ անունով եւ թէ խոստացուած երկիրը ժառանգելու պատկերով:

Մամուէլ

Մանուկ տարիքէն Աստուծոյ նուիրուած եւ փոքր տարիքէն Աստուծոյ ձայնին ընդառաջող գործիչ մեծ մարգարէն եղաւ Մամուէլ: Ան կը յաջորդէ Հեղի քահանայապետին, որ լսելով փղշտացիներու կողմէ Ուխտի Տապանակին գերի տարուիլը, իր աթոռէն վար կ'իյնայ եւ կը մեռնի: Մամուէլ ծնած կը նկատուի Ն.Ք.1105 թուականին:

Մամուէլի առաջին գործը կ'ըլլայ ապաշխարութեան հրաւիրել կրօնքէն շեղած հրեաները, որոնք ընդառաջելով Մամուէլի կոչին դարձի կու գան:

Մամուէլ իսրայէլացիներուն վրայ դատաւոր եւ մարգարէ կ'ըլլայ 22 տարի, որոնց ընթացքին փղշտացիները չհամարձակեցան յարձակիլ իսրայէլացիներուն վրայ եւ հանգիստ ձգեցին զանոնք: Ան նաեւ ժողովուրդին պնդումին վրայ կ'օծէ Իսրայէլի առաջին թագաւորը՝ Սաուլը եւ անոր գործակից եւ աջակից կը դառնայ: Ապա ժամանակ մը ետք երբ Սաուլ անարժան դուրս կու գայ Աստուծոյ դիմաց, Մամուէլ այս անգամ թագաւոր կ'օծէ Դաւիթը եւ անոր աջակից կը դառնայ:

Այսպիսով Մամուէլ կ'ըլլայ իր ժամանակի մարգարէներու խումբին գլխաւորը եւ իր աղօթքներով ու մարգարէութեամբ հրաշքներ կը կատարէ եւ Աստուծոյ պատգամը կը փոխանցէ ժողովուրդին:

Մամփսոն

Իսրայէլի ամենահուժկու դատաւորը եղաւ Մամփսոն, որ փղշտացիներու լուծէն իսրայէլացիները ազատելու պայքարի սկիզբը դրաւ, առանց որեւէ բանակի օգնութեան, այլ՝ առանձնաբար, Աստուծոյ ոյժը վրան առնելով:

Դանի ցեղէն, Մանուէ անունով մարդու մը եւ ամուլ կնոջ զաւակն էր Մամփսոն, որ մօրը որովայնէն Աստուծոյ ուխտաւորը դառնալով, Աստուծոյ զօրութիւնը վրան կը հանգչի: Աստուծոյ ուխտը

եւ զօրութիւնը Սամփսոնի, կը կայանար անոր երկար մազերու մէջ: Ան իր ունեցած գերբնական ոյժով, Իսրայէլի ժողովուրդին վրէժը կը լուծէր փղշտացիներէն: Ուլ մը մեռցնելու նման, առիւծ մը կը սպաննէ, (Դտ 14.6) որու դիակը սակայն կը դառնայ մեղուներու փեթակ: Ան առանձին հազարաւոր փղշտացիներ կը սպաննէ:

Սամփսոն, Դալիլա անունով փղշտացի աղջկան մը կը սիրահարի եւ անոր կը յայտնէ իր զօրութեան գաղտնիքը, թէ՛ եթէ իր մազերը կտրուին այն ատեն կը տկարանայ եւ ուժասպառ կ'ըլլայ: Ուստի յարմար առիթին Դալիլա կը կտրէ Սամփսոնի մազերը եւ կը յանձնէ զայն փղշտացիներու նախարարներուն, որոնք կապելով Սամփսոնը, կը կուրցեն եւ բանտ կը նետեն զայն:

Ժամանակ մը ետք երբ Սամփսոնի մազերը բաւականին երկնցած էին, նախարարները զինք դուրս կը բերեն հանդիսութեան մը ընթացքին, որպէսզի զուարճանան անով: Սամփսոն վերջին անգամ ըլլալով Աստուծոյ անունը կը կանչէ եւ խնճոյքի տան սիւները փլցնելով, կը մեռնի եւ կը սպաննէ իր առողջ եղած ժամանակ սպաննած փղշտաիցներէն աւելի մարդիկ:

Սամփսոն Իսրայէլի վրայ քսան տարի դատաւորութիւն կ'ընէ՝ Ն.Ք. 1075 թուականէն մինչեւ 1055 թուական եւ ապա կը մեռնի: Անոր կեանքը գեղեցկօրէն կը ներկայացուի Դատաւորաց գրքին 13-16 գլուխներուն մէջ:

Յեփթայէլ

Իսրայէլի դատաւորներու մէջ յատկանշական եղած է Յեփթայէլ դատաւորին կեանքը: Ան ըլլալով կտրիճ, բայց ապօրինի զաւակ, կը մերժուի իր ազգակիցներէն եւ Տովբի երկրին մէջ բնակելով իր շուրջ կը համախմբէ ոճրագործներ եւ աւազակներ եւ կը ստեղծէ իր ուրոյն շրջանակը:

Իսրայէլի ժողովուրդը երբ այս անգամ կը մատնուի Ամմոնացիներու ձեռքը եւ կը չարչարուի անոնցմէ, կը յիշէ Յեփթայէլը եւ պատգամաւոր դրկելով անոր մօտ, կը խնդրէ անկէ որպէսզի յանձն առնէ Իսրայէլի ապստամբութեան ղեկավարութիւնը: Բաւական համոզելէ ետք, ի վերջոյ, Յեփթայէլ յանձն կ'առնէ ազատագրական

պայքարի առաջնորդութիւնը եւ բանակ հաւաքելով դէմ կը դնէ Ամմոնացիներուն:

Յեփթայէլ, Աստուծոյ հոգին իր վրայ առնելով կը յաղթէ Ամմոնացիներուն եւ կ'ուխտէ Աստուծոյ առջեւ, Աստուծոյ նուիրել այն՝ որ պատերազմէն վերադարձին առաջին անգամ զինք դիմաւորելու պիտի ելլէ: Ահա երբ Յեփթայէլ կը մօտենար իր տանը, իր միակ աղջիկը պար բռնելով դուրս կու գայ դիմաւորելու իր հայրը: Յեփթայէլ կը տրտմի, բայց եւ այնպէս իր ուխտը կատարելու համար, նախ իր աղջկան խնդրանքով քառասուն օրեր լեռ կը դրկէ զայն եւ ապա՝ Աստուծոյ կը նուիրէ:

Յեփթայէլ իր ուխտապահութեամբ Աստուծոյ աչքին մեծ եղաւ եւ վեց տարիներ դատաւորութիւն ըրաւ Իսրայէլի վրայ՝ Ն.Ք. 1078 թուականէն միջեւ Ն.Ք. 1072 թուական: Անոր մասին կը խօսին Դատաւորաց գրքի 11 եւ 12 գլուխները:

Բարակ

Դատաւորաց գրքի 4-րդ գլխուն մէջ կը ներկայացուի Բարակ անունով զօրավարի մը կատարած յաղթանակը Քանանացիներու Սիսարան զօրավարին վրայ: Ան եղած է Դեբորա անունով մարգարէուհի դատաւորի մը (1209-1169) զօրավարը, որ Աստուծոյ շունչով կը մարգարէանար եւ Իսրայէլի ժողովուրդին դատերը կը տեսներ:

Բարակ իր կատարած յաղթանակին համար, Դեբորա մարգարէուհիին հետ, Դատաւորաց գրքին 5-րդ գլխուն մէջ օրհնութեան երգեր կ'երգեն եւ կը փառաւորեն Իսրայէլի Տէր Աստուածը:

Գեդէօն

Իսրայէլի ժողովուրդը երբ անգամ մը եւս կը մեղանչէ Աստուծոյ դէմ եւ կը սկսի կուռքեր պաշտել, այս անգամ Աստուած զայն կը մատնէ Մադիանացիներուն ձեռքը, որոնք չարաչար կը կողոպտեն եւ կ'աղքատացնեն զիրենք:

Դատաւորաց գիրքին 6-8-րդ գլուխները կը ներկայացնեն Մադիանացիներու ձեռքով Իսրայէլացիներուն կրած նեղութիւնները եւ ապա Յովասի որդիին՝ Գեդէօնի, ձեռքով անոնց ազատումը եւ առ Աստուած դարձը:

Աստուծոյ հրեշտակը Գեդէօնը կանչելով, զինք կը դրկէ ազատելու համար Իսրայէլի ժողովուրդը: (Դտ 6.11-23) Գեդէօն հրեշտակէն խնդրած Աստուածային նշանները տեսնելով, Աստուծոյ ցուցմունքին հետեւելով կ'ազատէ Իսրայէլացիներ Մադիանացիներէն եւ անոնց մոլորեցուցիչ կուռքերէն:

Գեդէօն բազմակին եւ բազմազաւակ կ'ըլլայ: Իր պատճառով իսրայէլացիները քառասուն տարիներ (1162-1122) խաղաղ կեանք մը կ'ունենան եւ սակայն իր հանգիստ մահէն ետք կը մոռնան Աստուծոյ կատարածները եւ վերստին մոլորելով, կուռքեր կը պաշտեն : (Դտ 8.29-35)

ՄՐԲՈՅՆ ԵՍԱՅԵԱՅ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ

Եսայի մարգարէ Աստուածաշունչի մէջ ծանօթ մեծ մարգարէներուն առաջինն է: Ան իր անունով գիրք մըն ալ ունի, ուր կը ներայացուին իր բոլոր մարգարէութիւններն ու պատգամները:

Եսայի իր մարգարէութիւնները կը կատարէ 'Յուդայի թագաւորներուն՝ Ոզիայի, Յովաթամի, Աքազի եւ Եզեկիայի օրերուն' (Ես 1.1): Ան կ'ապրի 8-րդ դարու կէսերուն, կ'ամուսնանայ եւ կ'ունենայ զաւակներ:

Եսայի, իր առաքելութեան սկիզբը կը ներկայացնէ իր գրքին 6-րդ գլխուն մէջ, ուր տեսիլքի մէջ սերովբէներ կը տեսնէ եւ անոնցմէ մէկը ունելիով կայծ կը դպցնէ իր շրթներուն եւ այդպիսով կը սրբէ իր մեղքերը: Ապա Տիրոջ ձայնը կը լսէ որ կ'ըսէր՝ Ո՞վ դրկեմ եւ մեզի համար ո՞վ պիտի երթայ Իսրայէլի ժողովուրդին՝ եւ Եսայի ինքզինք պատրաստ զգալով՝ Ահաւասիկ ես, զիս դրկէ՞ կ'ըսէ, եւ Աստուծոյ կողմէ առաքելութեան կը դրկուի:

Եսայի մարգարէ նաեւ դարեր առաջ կը գուշակէ Փրկչին ծնունդը երբ Մարիամ Աստուածածնի յղութիւնը կը մարգարէանայ ու կ'ըսէ. 'Ահա

կոյսը պիտի յղանայ եւ որդի մը պիտի ծնի եւ անոր անունը Էմմանուէլ պիտի կոչուի (Ես 7.14)

Եսայի մօտաւորապէս կը գործէ կէս դար եւ աւանդաբար կ'ըսուի թէ սղոցուած է Մանասէ թագաւորին կողմէ եւ այդպէս նահատակուած:

ՄՐԲՈՅՆ ԹԱԴԷՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ՄԵՐՈՅ ԵՒ ՍԱՆԴԻՏՈՅ ԿՈՒՍԻՆ

Թադէնու Առաքեալ

Քրիստոսի լոյսը Հայաստան բերող առաջին աշակերտը եղաւ Թադէնու առաքեալ եւ արդարեւ Հայ Եկեղեցոյ կողմէ Ս. Բարթողիմէնու առաքեալին հետ կոչուեցաւ, ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՍԱԻՈՐԻՉ:

Թադէնու առաքեալ Աւետարանին մեջ զանազան անուններով կը յիշուի: Ան ճանչցուած է որպէս Ղերէնու, որ անուանուեցաւ Թադէնու (Մտ 10.3), Յակոբոս՝ Յուդայի եղբայրը (Ղկ 6.16), Յուդա՝ ոչ Իսկարիովտացի (Յհ 14.22) եւ Յուդա Յակոբեան (Գրծ 1.13):

Թադէնու առաքեալ Քրիստոսի պատգամին հետեւելով թէ՛ Գացէք եւ բոլոր ժողովուրդները ինծի աշակերտ դարձուցէք: Մկրտեցէք՝ Հօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով, (Մտ 28.19) նախ կու գայ Եդեսիա, ուր կը բժշկէ Աբգար թագաւորը, որ Քրիստոսի նամակ դրկած էր եւ Անկէ բժշկութիւն խնդրած: Ապա կ'անցնի հայոց սահմանները, ուր կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը եւ հրաշքներ կատարելով շատեր դարձի կը բերէ: Թադէնու առաքեալ կը յաջողի նաեւ արքունիք հասնիլ: Օրուան թագաւորն էր Մանատրուկ: Այնտեղ կը քարոզէ Քրիստոսի փրկութեան աւետարանը: Հայոց թագաւորին դուստրը՝ Սանդուխտ կոյս, կը լսէ Քրիստոսի մասին եւ իր կեանքը ամբողջութեամբ կը նուիրէ Անոր եւ կը մկրտուի իբրեւ քրիստոնէայ: Այս լսելով հայոց արքան, կը զայրանայ եւ բազմաթիւ չարչարանքերէ եւ զայն դարձի բերելու աշխատանքէն յուսահատ, կը նահատակէ կոյսը:

Մանատրուկ թագաւոր մեծապէս վշտացած իր դստեր նահատակութեամբ, կը հրամայէ ձերբակալել Թադէնու առաքեալը եւ

անտանելի չարչարանքներու ենթարկելէ ետք, զայն եւս նահատակել կու տայ:

Այսպիսով հայոց առաջին Լուսաւորիչ սուրբը՝ Թադէոս առաքեալ, կը նահատակուի Պարսկաստանի Ատրպատական գաւառի արեւմտեան կողմը՝ Արտազի մէջ եւ այնտեղ կը թաղուի: Այժմ սուրբին գերեզմանին վրայ հոյակապ եկեղեցի մը կառուցուած է, ուր ամէն տարի սուրբին տօնին առիթով, հանդիսաւոր Սուրբ Պատարագ եւ մեծաշուք ուխտագնացութիւն կը կատարուի:

Մանդուխտ կոյս

Հայ եկեղեցւոյ առաջին սրբուհին եւ նահատակը՝ Մանդուխտ կոյսը, եղած է հայոց Մանատրուկ թագաւորին աղջիկը: Ան ապրած է առաջին դարուն եւ Թադէոս առաքեալի քարոզութեամբ քրիստոնէայ դարձած:

Մանատրուկ թագաւոր երբ կը լսէ իր աղջկան՝ Մանդուխտի քրիստոնէայ ըլլալը, մեծապէս կը զայրանայ եւ իր մօտ կը կանչէ կոյսը, յորդորելու եւ ուրացութեան հրաւիրելու համար զինք: Մակայն տեսնելով կոյսին համոզումները, բանտ նետելով չարչարանքներու կ'ենթարկէ զայն: Չարչարանքներու ընթացքին սրբուհին յաճախ Քրիստոսի անունը կը կանչէ, որու ի պատասխան հրաշքով իր կապանքները կը քակուին եւ ազատ կ'արձակուի: Այս տեսնելով, ներկայ զինուորները դարձի կու գան եւ կը հաւատան Քրիստոսի:

Ի վերջոյ Մանատրուկ թագաւոր կը հրամայէ նահատակել կոյսը: Դահիճը բանտ գալով դուրս կը բերէ սրբուհին եւ փոխանակ գլխատելու, սրտին մէջ մխելով սուրը, կը թափէ կոյսին անմեղ արիւնը:

ՍՐԲՈՅՆ՝ ԿԱԼԻՍՏՐԱՏՈՍԻ ԵՒ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ԵՒ ԻՆՆ ՎԿԱՅԻՑՆ ԵՒ ԴՈՒՆԿԻԱՆՈՍԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ

Կալիստրատոս զօրավար եւ 49 զինուորներ

Հռոմի բանակին մէջ ծառայող Քաղկեդոնացի քրիստոնէայ զօրավար մըն էր Կալիստրատոս: Կը ձերբակալուի որպէս քրիստոնէայ, կը բռնադատուի ուրացութեան եւ սակայն քաջութեամբ կը դաւանի իր

հաւատքը: Նախ զինք պարկի մը մէջ կը դնեն եւ ծով կը նետեն, ուրկէ անվնաս դուրս կու գայ եւ դարձի կը բերէ իր 49 ընկերները, եւ ապա՝ իր ընկերներուն հետ կը նահատակուի 403 թուականին:

Ղունկիանոս քահանայ

Ղունկիանոս քահանայ ապրած է 3-րդ դարուն վերջը եւ 4-րդ դարուն սկիզբը, Սամոսատի մէջ:

Ան քահանայ էր եւ միաժամանակ ըլլալով կարող ու Աստուածաշունչին քաջածանօթ անձ մը, կը նկատուի Անտիոքի աստուածաբանական դպրոցին գլխաւորներէն: Իր ծնողքին մահէն ետք, ունեցած ամբողջ հարստութիւնը կը բաժնէ աղքատներուն եւ ինք կը քաշուի ճգնական կեանքի:

Մաքսիմիանոս կայսեր հալածանքներու շրջանին կը ձերբակալուի եւ Նիկոմիդիա կը դրկուի, ուր 9 տարիներ կը բանտարկուի եւ կ'ենթարկուի ծանր չարչարանքներու:

Ի վերջոյ հաւատքը պաշտպանող սքանչելի ճառ մը խօսելէն ետք կը գլխատուի 312 թուականին եւ կ'արժանանայ Արքայութեան լուսեղէն պսակին:

ՄՐԲՈՅՆ ԶԱՔԱՐԻԱ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ

Զաքարիայի մարգարէութիւնը Հին Կտակարանի գիրքերէն մին է, 14 գլուխներէ բաղկացած:

Զաքարիայի առաքելութիւնը կը տարածուի Ք.Ա. 519 – 517 թուականներուն մէջ: Ան պատգամ մը կը ստանայ Աստուծմէ, աւետելու Իսրայէլի ժողովուրդին, գերութենէն դարձի գալիք օրերը: Աստուած տեսիլքներով կը յայտնէ անոր գերութենէ դարձը եւ Աստուծոյ հանդէպ ունենալիք վստահութիւնը: Անոր գլխաւոր մարգարէութիւններէն մէկն եղաւ Քրիստոսի Երուսաղէմ Յաղթական մուտքին գուշակումը, իշու մը աւանակին վրայ նստած (Հմմտ 9.9):

Զաքարիա մարգարէ եղած ու գործած է Անգէ մարգարէին հետ, ինչպէս կը ներկայացնէ Եզրասի գիրքը, (Եզր 5.1-2) եւ անոնք

միասնաբար օգնած են Ջօրաբաբելին եւՅետուին, շինելու համար Աստուծոյ տաճարը:

Ըստ Մատթէոսի Աւետարանին, Ջաբարիա սպաննուած է տաճարին սեղանին առջեւ (Հմմտ 23.35):

ՄՐԲՈՅՆ ԵՂԻՍԷԻ ՄԱՐԳԱՐԷԻՆ

Եղիա մարգարէին կը յաջորդէ Եղիսէ մարգարէն, որ ժամանակ մը կը մնայ Եղիայի հետ եւ անոր երկինք բարձրանալէն ետք, իր առաքելութիւնը կը շարունակէ Իսրայելի ժողովուրդին մէջ:

Եղիսէի առաքելութեան շրջանին, երկրին մէջ եօթը տարի սով կը տիրէ եւ այդ սովի շրջանին, Եղիսէ բազմաթիւ հրաշքներ ընելով Աստուծոյ կենդանի ոյժը կը փաստէ ժողովուրդին եւ մանաւանդ թագաւորներուն դիմաց: Ան աղտոտ աղբիւրներուն եւ անպտուղ այգիներուն վրայ աղ սրսկելով, աղբիւրները կը մաքրէ եւ այգիները պտղատու կը դարձնէ (Դ. Թգ 2.19-22): Ան օգնելու համար այրի կնոջ մը իր պարտքերը վճարելուն մէջ, անոր իւղի ամանին արատութիւն կու տայ, որով կինը իւղ ծախելով իր պարտքերը կը վճարէ (Դ. Թգ 4.1-7): Եղիսէ նաեւ որդիով մը պատուէ Սունամացի հարուստ եւ ամուլ կին մը, եւ ապա, նոյն այդ զաւակին կեանք կը շնորհէ եւ յարութիւն կու տայ անոր (Դ. Թգ 4. 8-37): Եւ այսպիսի բազմաթիւ հրաշքներով Իսրայելի ժողովուրդը եւ օտար թագաւորները Աստուծոյ կը դարձնէ ան:

Եղիսէի մասին կը խօսին Դ. Թագաւորաց գիրքի, 1-13-րդ գլուխները: Եղիսէ կը գործէ Քրիստոսէ առաջ 9-րդ դարուն: Անոր գերեզմանին մէջ, Մովաբացները մեռել մը կը նետեն եւ այդ դիակը դպնալով Եղիսէի ոսկորներուն, յարութիւն կ'առնէ (Դ. Թգ 13.14-21):

ՄՐԲՈՑ՝ ԵՐԿՈՏԱՍՍԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ՊՕՂՈՍԻ ԵՐԵՔՏԱՍՍԱՆԵՐՈՐԴ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ

Պետրոս Առաքեալ

Պետրոս առաքեալ Քրիստոսի աշակերտներուն մէջ եղաւ ամենէն խիզախ եւ համարձակ աշակերտը, որ քաջութեամբ առաջին անգամ ըլլալով դաւանեցաւ զՔրիստոս, որպէս 'Կենդանի Աստուծոյ Որդին'

(Մտ 16.16) եւ որոս պատճառով կոչուեցաւ 'Կեփաս', որ ժայռ կը նշանակէ, եւ խորհրդանիշն է քրիստոնեայի ամուր հաւատքին, որոս վրայ Քրիստոս իր եկեղեցին պիտի կառուցէ (Մտ 16.18):

Պետրոս առաքեալ, որ նախքան առաքելութեան կանչուիլը կը կոչուէր Սիմոն, Գալիլիացի ձկնորս մըն էր եւ ամուսնացած, սակայն կ'ապրէր Կափառնայում քաղաքին մէջ:

Յիսուս երբ Գալիլիոյ լիճին եզերքէն կ'անցնէր, այնտեղ տեսնելով Պետրոսը եւ իր եղբայրը, որոնք ձկնորսութիւն կ'ընէին, կը կանչէ իր մօտ, զանոնք մարդոս որսորդ դարձնելու համար: Պետրոս, իր եղբօրը հետ կը հետեւի Քրիստոսի եւ Անոր առաքելութեան երեք տարիներուն, զգալի ներկայութիւն կը դառնայ աշակերտներուն մէջ:

Աշակերտներուն մէջէն սակայն միակը կ'ըլլայ Պետրոս որ կ'ուրանայ զՔրիստոս եւ որոս փոխարէն, Քրիստոսի հարցուցած հարցումին, թէ 'Կը սիրես զիս', երեք անգամ կը պատասխանէ եւ կը վերահաստատէ իր առաքեալի կոչումը:

Պետրոս նաեւ մեծ դերակատարութիւն կ'ունենայ Գործք Առաքելոց գրքին սկիզբը, որպէս գլխաւորը Եկեղեցոյ: Ան ունի նաեւ ընդհանրական երկու նամակներ, ուր կը քաջալերէ քրիստոնեաները որպէսզի Քրիստոսի նման տոկան հալածանքներուն եւ կառչած մնան Աստուծոյ հանդէպ իրենց ունեցած ճշմարիտ հաւատքին:

Աւանդութեան համաձայն Պետրոս կը նահատակուի Հռոմի մէջ, զլիսիվայր խաչուելով եւ անոր գերեզմանին վրայ կը կառուցուի իր անունով հոյակապ եկեղեցի մը:

Անդրեաս Առաքեալ

Անդրեաս առաքեալ Պետրոս առաքեալի եղբայրն է, որ Գալիլիոյ լիճին եզերքը իր եղբօրը՝ Պետրոսի հետ, կը կանչուի Քրիստոսի կողմէ առաքելութեան:

Անդրեաս նախապէս եղած է Յովհաննէս Մկրտիչի աշակերտը եւ լսած ըլլալով Յովհաննէսի վկայութիւնը Յիսուսի մասին նախքան Յիսուսէ կանչուիլը, արդէն անպաշտօն հետեւողը եղած է Յիսուսի եւ այդ պատճառով կոչուած է 'Նախակոչ' առաքեալ:

Անդրեաս առաքեալ շատ քիչ կը յիշուի աւետարաններուն մէջ: Աւանդաբար կ'ըսուի թէ եղած է Սկիւթացիներուն քարոզիչ առաքեալը եւ սակայն եկեղեցի չէ հիմնած այնտեղ: Նաեւ քարոզած կը նկատուի Հիւսիսային Յունաստանի մէջ եւ նահատակուած Բաթրաս քաղաքին մէջ, բազմապատկութեան նշանին նման խաչի մը վրայ, որով խաչի այդ ձեւը կը կոչուի նաեւ Ս. Անդրեասի Խաչ:

Յակոբոս Առաքեալ

Ջերեդիոսի եւ Սողոմէի որդին՝ Յակոբոս, իր եղբօրը Յովհաննէսի եւ Պետրոսի հետ կը կազմէին այն սեղմ շրջանակը, որու աւելիով կը վստահէր Քրիստոս:

Յակոբոս եւ Յովհաննէս իրենց ըմբոստ նկարագրին համար Քրիստոսի կողմէ կոչուեցան Որդիք Որոտման:

Յակոբոս առաքեալի նահատակութեան կ'անդրադառնայ միայն Գործք Առաքելոց գիրքը, երբ կը պատմէ թէ Հերովդէս ձերբակալելով կը գլխատէ զայն շուրջ 99 թուականին Երուսաղէմի մէջ:

Յակոբոս կը հանդիսանայ առաջին նահատակը առաքեալներու խումբին: Աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ իր մարմինը կը նետուի Եաֆայի ծովը եւ ալիքները զայն կը հանեն Սպանիոյ ծովեզերքը, ուր մեծ ժողովրդականութիւն կ'ունենայ: Իսկ անոր գլուխը կը տարուի Յակոբոս Տեառնեղբայր առաքեալին, որ կը թաղէ զայն իր պարտեզին մէջ, որու վրայ ապագային կը կառուցուի Երուսաղէմի հայոց Ս. Յակոբեանց հիանալի եկեղեցին:

Յովհաննէս Առաքեալ

Առաքեալներու դասին մէջ ամենէն կրտսեր եւ ամենէն երկար ապրող՝ առաքեալն է Յովհաննէս, որ նաեւ ճանչցուած է Միրելի Աշակերտ անունով:

Յովհաննէս եւ իր եղբայրը՝ Յակոբոս, Քրիստոսի կողմէ կը կանչուին երբ ձկնորսութեամբ կը զբաղէին: Ան Քրիստոսի երեքամեայ առաքելութեան ընթացքին ամենասիրելի անձը կ'ըլլայ Տիրոջ, եւ նոյնիսկ երբ մատնութեան ժամանակ միւս աշակերտները վախնալով կը լքեն զՔրիստոս եւ կը փախչին, Յովհաննէս կը հետեւի Անոր

հասնելով մինչև Գողգոթա, ուր իր սիրոյն առ ի գնահատանք, Յիսուս Մարիամ Աստուածածին կոյսը կը յանձնէ Յովհաննէսի խնամքին եւ այդպիսով կ'աւանդէ Իր հոգին:

Յովհաննէս առաքեալ նաեւ ծանօթ է իր անունը կրող սքանչելի աւետարանով՝ 'Աւետարան Ըստ Յովհաննու': Ան իր առաքելութիւնը կը շարունակէ Եփեսոսի մէջ եւ ապա աքսորեալ կը տարուի Պաթմոս կղզի, ուր կ'ունենայ իր յայտնութիւնները, որոնք ամփոփուած են 'Յայտնութիւն Յովհաննու' գրքին մէջ: Ունի նաեւ երկու ընդհանրական նամակներ, ուր կը խօսի կեղծ վարդապետութիւններէն զգուշանալու մասին եւ կը թելադրէ կեանքը ապրիլ ճշմարտութեամբ ու սիրով:

Յովհաննէս առաքեալ բնական մահով կը մեռնի 95 տարեկանին, շուրջ 100 թուականին Քրիստոսի:

Մատթէոս Առաքեալ

Մատթէոս առաքեալ պաշտօնով մաքսաւոր, աշակերտներուն մէջ կը ներկայացնէ հրեական ժողովուրդի այլ դասակարգ մը: Մաքսաւորները հրեական ընկերութեան մէջ հաշտ աչքով չէին դիտուէր: Անոնք Հռոմէական կայսրութեան պաշտօնեաներ էին եւ ժողովուրդին վրայ դրուած տուրքերը կը հաւաքէին, եւ աւելին, շահագործելով իրենց պաշտօնը աւելիով կը գանձէին ժողովուրդէն:

Մատթէոս առաքեալ նաեւ կոչուած է Ղեւի (Մր 2.14): Ան իր անունը կրող աւետարանով, ուր բազմաթիւ մէջբերումներ կը կատարէ Հին Կտակարանի գիրքերէն, կը փորձէ հրեայ ժողովուրդին փաստել, թէ սպասուած Մեսիան Յիսուս Ինք է:

Կ'ըսուի թէ Մատթէոս քարոզած է Եթովպիոյ կամ Պարսկաստանի մէջ, ուր եւ նահատակուած է:

Բարթողիմէոս Առաքեալ

Բարթողիմէոս առաքեալ, Թադէոս առաքեալին հետ կը հանդիսանայ Հայ Եկեղեցւոյ Առաջին Լուսաւորիչը: Ան Յովհաննու աւետարանին մէջ ճանչցուած է Նաթանայէլ անունով երբ Քրիստոս զինք առաքելութեան կը կանչէ:

Բարթուղիմեոս առաքեալ իր առաքելութիւնը կը շարունակէ Պարսկաստանի մէջ, ուր կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը եւ շատեր դարձի կը բերէ: Ան Պարսկաստանէն կ'անցնի Հայաստան, ուր Թադէոս առաքելին հետ միասին կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը: Բարթուղիմեոս կը հասնի արքունիք, դարձի կը բերէ նաեւ Սանատրուկ թագաւորին քոյրը եւ ձերբակալուելով թագաւորէն, կը չարչարուի ու ի վերջոյ մորթազերծ ըլլալով կը նահատակուի:

Փիլիպպոս Առաքեալ

Փիլիպպոս առաքեալ Բեթսահիդայէն էր, Անդրէաս եւ Պետրոս առաքելներուն քաղաքէն (Յհ 1.44):

Յիսուս երբ կը կանչէ զինք առաքելութեան, Փիլիպպոս առաքեալ առանց ժամանակ կորսնցնելու կ'երթայ եւ կ'աւետէ Նաթանայէին թէ գտած են այն մարդը, որու մասին Օրէնքի գիրքին մէջ գրուած է (Յհ 1.45):

Փիլիպպոս առաքեալ երեք տարիներ հետեւելէ ետք Քրիստոսի, միւս առաքելներուն նման, կ'անցի առաքելութեան եւ ըստ աւանդութեան կը քարոզէ Փոքր Ասիոյ մէջ եւ կը նահատակուի խաչելութեամբ:

Թովմաս Առաքեալ

Թովմաս առաքեալ աւետարանին մէջ ծանօթ է Քրիստոսի յարութեան հանդէպ իր ունեցած թերահաւատութեամբ, մինչեւ որ իր աչքերով տեսնելն ու զԱյն իր ձեռքերով շօշափելը:

Աւանդութեան համաձայն կը պատմուի թէ Թովմաս առաքեալ Քրիստոսի փրկութեան լոյսը կը տարածէ նախ Պարսկաստանի մէջ եւ ապա անկէ կ'անցնի Հնդկաստան ուր կը քարոզէ եւ եկեղեցի կը հիմնէ :

Թովմաս առաքեալ կը նահատակուի նետահարութեամբ եւ կը թաղուի Մատրաս քաղաքին մէջ:

Թադէոս Առաքեալ

Քրիստոսի լոյսը Հայաստան բերող առաջին աշակերտը եղաւ Թադէոս առաքեալ եւ արդարեւ Հայ Եկեղեցւոյ կողմէ Ս. Բարթողիմէոս առաքեալին հետ կոչուեցաւ, ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՒՍԱԻՈՐԻՉ:

Թադէոս առաքեալ Աւետարանին մէջ զանազան անուններով կը յիշուի: Ան ճանչցուած է որպէս Ղեբէոս, որ անուանուեցաւ Թադէոս (Մտ 10.3), Յակոբոս՝ Յուդայի եղբայրը (Ղկ 6.16), Յուդա՝ ոչ Իսկարիովտացի (Յհ 14.22) եւ Յուդա Յակոբեան (Գրծ 1.13):

Թադէոս առաքեալ Քրիստոսի պատգամին հետեւելով թէ՛ Գացէք եւ բոլոր ժողովուրդները ինծի աշակերտ դարձուցէք: Մկրտեցէ՛ք՝ Հօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով, (Մտ 28.19) նախ կու գայ Եդեսիա, ուր կը բժշկէ Աբգար թագաւորը, որ Քրիստոսի նամակ դրկած էր եւ Անկէ բժշկութիւն խնդրած: Ապա կ'անցնի հայոց սահմանները, ուր կը քարոզէ քրիստոնէութիւնը եւ հրաշքներ կատարելով շատեր դարձի կը բերէ: Թադէոս առաքեալ կը յաջողի նաեւ արքունիք հասնիլ: Օրուան թագաւորն էր Սանատրուկ: Այնտեղ կը քարոզէ Քրիստոսի փրկութեան աւետարանը: Հայոց թագաւորին դուստրը՝ Սանդուխտ կոյս, կը լսէ Քրիստոսի մասին եւ իր կեանքը ամբողջութեամբ կը նուիրէ Անոր եւ կը մկրտուի իբրեւ քրիստոնէայ: Այս լսելով հայոց արքան, կը զայրանայ եւ բազմաթիւ չարչարանքերէ եւ զայն դարձի բերելու աշխատանքէն յուսահատ, կը նահատակէ կոյսը:

Սանատրուկ թագաւոր մեծապէս վշտացած իր դստեր նահատակութեամբ, կը հրամայէ ձերբակալել Թադէոս առաքեալը եւ անտանելի չարչարանքներու ենթարկելէ ետք զինք՝ նահատակել:

Այսպիսով հայոց առաջին Լուսաւորիչ սուրբը՝ Թադէոս առաքեալ, կը նահատակուի Պարսկաստանի Ատրպատական գաւառի արեւմտեան կողմը՝ Արտագի մէջ եւ այնտեղ կը թաղուի: Այժմ սուրբին գերեզմանին վրայ հոյակապ եկեղեցի մը կառուցուած է, ուր ամէն տարի սուրբին տօնին առիթով, հանդիսաւոր Սուրբ Պատարագ եւ մեծաշուք ուխտագնացութիւն կը կատարուի:

Յակոբոս Ալիեան, Շմաւոն-Միմոն եւ Մատաթիա Առաքեալներ

Քրիստոսի այս վերջին երեք առաքելներուն միայն անունները կը յիշէ աւետարանը եւ ո՛չ մէկ տեղեկութիւն կու տայ անոնց մասին:

Աւանդաբար կ'ըսուի թէ Յակոբոս Ալփեան առաքելը իր առաքելութիւնը շարունակած է եւ Աւետարանը քարոզած Պաղեստինի հարաւային ափերուն եւ ապա Եգիպտոս, ուր եւ նահատակուած ըլլալ կը կարծուի:

Շմաւոն կամ Սիմոն առաքել, ծանօթ է Կանանացի մականունով, որ նոյնինքն նախանձայուգութեան հրէական շարժումն էր այն ժամանակաշրջանին, որոնք ծայրայեղ ընդդիմադիրներ էին Հռոմէական լուծին: Ըստ աւանդութեան Շմաւոն աւետարանած է Պարսկաստանի մէջ եւ այնտեղ նահատակուած:

Մատաթիա առաքել, փոխարինողը եղաւ Յուդա Իսկարիովտացիին, որ մատնեց զՔրիստոս: Ըստ աւանդութեան, Մատաթիա Եթովպիա կ'երթայ եւ այնտեղ կը քարոզէ Քրիստոսի աւետարանը:

Պօղոս Առաքել

Քրիստոսի յարութենէն ու համբարձումէն ետք ընտրուած առաքելը՝ Պօղոս առաքել եղաւ քրիստոնէութիւնը տարածող եւ քարոզող մեծագոյն առաքելը: Ան իր հրէական ծագումով, ստացած յունական կրթութեամբ եւ հռոմէական հպատակութեամբ, կը դառնայ ընտիր անօթ լաւագոյնս տարածելու քրիստոնէութիւնը այն ժամանակուան մշակոյթին համապատասխան մօտեցումով, եւ իր հռոմէական հպատակութենէն օգտուելով:

Պօղոս առաքել, որ նախապէս կը կոչուէր Սօղոս, ծնած է Կիլիկիոյ Տարսոն քաղաքին մէջ, բայց սնած Երուսաղէմի մէջ, Գամաղիէլի ձեռքին տակ, հրէական ճշմարիտ Օրէնքով (Գրծ 22.3): Ան եղած է փարիսեցի եւ թունդ ազգայնական:

Քրիստոնէական Եկեղեցոյ առաջին շրջանին, Պօղոսի մեծագոյն մտահոգութիւնը կ'ըլլայ հալածել քրիստոնէաները եւ բանտարկելով, հրէութեան վերադարձնել զանոնք: Ան Երուսաղէմի մէջ բոլորէն ճանչցուելով իբրեւ հակառակորդ նոր կրօնքին, կը խնդրէ քահանայապետէն որպէսզի Դամասկոս երթայ ու այնտեղ եւս հալածէ քրիստոնէաները եւ բանտ նետէ զանոնք: Սակայն Դամասկոսի

ճանքուն վրայ Քրիստոս կը յայտնուի իրեն եւ դարձի կը բերէ, զինք ընտրելով իբրեւ մեծագոյն քարոզիչը Քրիստոնէութեան:

Այսպիսով Պօղոս, այս անգամ Մեծագոյն եւ Ճշմարիտ Քահանայապետէն առաքուելով, կը կազմակերպէ ճամբորդութիւններ, որոնք կ'ըլլան իր առաքելութեան ամէնէն գործօն ժամանակները եւ առիթները: Ան կը հիմնէ եկեղեցիներ եւ իր ճամբորդութիւններէն ետք նամակներ դրկելով անոնց, կը քաջալերէ զիրենք մնալու այն հաւատքին մէջ, որ ինք քարոզած է իրենց: Պօղոս առաքեալի նամակները Նոր Կտակարանին մէջ, թիւով 14 հատ են:

Պօղոս առաքեալի կատարած երեք ճամբորդութիւններուն մասին կը պատմէ Գործք Առաքելոց գիրքը, ուր հեղինակը ներկայացնելով Պօղոս վերջին ճամբորդութիւնը դէպի Հռոմ, կը փակէ գիրքը:

Աւանդութեան համաձայն, Պօղոս կը հասնի մինչեւ Սպանիա եւ ապա վերադառնալով Հռոմ այնտեղ սուրով կը նահատակուի: